

ISSN 2959-815X (print)
ISSN 3005-3277 (online)

**ҚОРҚЫТ АТА АТЫНДАҒЫ ҚЫЗЫЛОРДА
УНИВЕРСИТЕТІНІҢ ХАБАРШЫСЫ**

**ПЕДАГОГИКА ЖӘНЕ ПСИХОЛОГИЯ
СЕРИЯСЫ**

2023, №2 (2)

2023 жылдан бастап шығады
Выходит с 2023 года
Founded in 2023

Жылына төрт рет шығады
Выходит четыре раза в год
Published four times a year

**Қызылорда/Кызылорда/Kyzylorda
2023**

Редакциялық алқа

- Майгельдиева Ш.М. - ғылыми редактор – педагогика ғылымдарының докторы, доцент, Қорқыт Ата атындағы Қызылорда университеті, Қазақстан Республикасы
- Осипов П.Н. - педагогика ғылымдарының докторы, профессор, Қазан федералды университеті, Ресей Федерациясы
- Фоминых Н.Ю. - педагогика ғылымдарының докторы, профессор, Г.В.Плеханов атындағы Ресей экономикалық университеті, Ресей Федерациясы
- Саудабаева Г.С. - педагогика ғылымдарының докторы, профессор, Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, Қазақстан Республикасы
- Абильдина С.Қ. - педагогика ғылымдарының докторы, профессор, Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды университеті, Қазақстан Республикасы
- Зубова Л.В. - психология ғылымдарының докторы, профессор, Орынбор мемлекеттік университеті, Ресей Федерациясы
- Атемова К.Т. - педагогика ғылымдарының докторы, профессор, Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Қазақстан Республикасы
- Туребаева К.Ж. - педагогика ғылымдарының докторы, Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университеті, Қазақстан Республикасы
- Турдалиева Ш.Т. - психология ғылымдарының кандидаты, М.Х.Дулати атындағы Тараз өңірлік университеті, Қазақстан Республикасы
- Сангилбаев О.С. - психология ғылымдарының докторы, профессор. Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, Қазақстан Республикасы
- Кенжебаева Қ.С. - жауапты хатшы, PhD, Қорқыт Ата атындағы Қызылорда университеті, Қазақстан Республикасы.

Редакционная коллегия

- Майгельдиева Ш.М. - научный редактор, доктор педагогических наук, доцент, Кызылординский университет имени Коркыт Ата, Республика Казахстан
- Осипов П.Н. - доктор педагогических наук, профессор, Казанский федеральный университет, Российская Федерация
- Фоминых Н.Ю. - доктор педагогических наук, профессор, Российский экономический университет им. Г.В.Плеханова, Российская Федерация
- Саудабаева Г.С. - доктор педагогических наук, профессор, Казахский национальный педагогический университет имени Абая, Республика Казахстан
- Абильдина С.К. - доктор педагогических наук, профессор, Карагандинский университет им. Е.А.Букетова, Республика Казахстан
- Зубова Л.В. - доктор психологических наук, профессор, Оренбургский государственный университет, Российская Федерация
- Атемова К.Т. - доктор педагогических наук, профессор, Евразийский национальный университет им. Л.Н.Гумилева, Республика Казахстан
- Туребаева К.Ж. - доктор педагогических наук, Актюбинский региональный университет имени К. Жубанова, Республика Казахстан
- Турдалиева Ш.Т. - кандидат психологических наук, Таразский региональный университет им. М.Х.Дулати, Республика Казахстан
- Сангилбаев О.С. - доктор психологических наук, профессор, Казахский национальный педагогический университет имени Абая, Республика Казахстан
- Кенжебаева К.С. - ответственный секретарь, PhD, Кызылординский университет имени Коркыт Ата, Республика Казахстан.

Editorial Board

- Maigeldiyeva Sh.M. - scientific editor, Doctor of pedagogic sciences, associate professor, Korkyt Ata Kyzylorda University, Republic of Kazakhstan
- Osipov P.N. - Doctor of pedagogical sciences, professor, Kazan Federal University, Russian Federation
- Fominyh N. Yu. - Doctor of pedagogical sciences, professor, Plekhanov Russian University of Economics, Russian Federation
- Saudabaeva G.S. - Doctor of pedagogical sciences, professor, Abay Kazakh National Pedagogical University, Republic of Kazakhstan
- Abildina S.K. - Doctor of pedagogical sciences, professor, Karaganda Boketov, Republic of Kazakhstan
- Zubova L.V. - Doctor of Psychology, Professor, Orinbor State University, Russian Federation
- Atemova K.T. - Doctor of pedagogical sciences, professor, L.N.Gumilyov Eurasian National University, Republic of Kazakhstan
- Turebayeva K.Zh. - Doctor of Pedagogical Sciences, K. Zhubanov Aktobe Regional University, Republic of Kazakhstan
- Turdaliyeva Sh.T - Candidate of psychological sciences, MH Dulati Taraz Regional University, Republic of Kazakhstan
- Sangilbayev O.S. - Doctor of psychological sciences, professor. Abay Kazakh National Pedagogical University, Republic of Kazakhstan
- Kenzhebayeva K.S. - executive editor, PhD, Korkyt Ata Kyzylorda University, Republic of Kazakhstan.

Баспа атауы – «Қорқыт Ата атындағы Қызылорда университеті»

Баспа адресі – индекс 120014, Әйтеке би, 29А, Қызылорда қ., Қазақстан Республикасы

Наименование издателя – «Қызылординский университет имени Коркыт Ата»

Адрес издателя – индекс. 120014, ул Айтеке би, 29А, г.Кызылорда, Республика Казахстан

Name of the publisher – «Korkyt Ata Kyzylorda university»

The publisher's address is an index. 120014, Aiteke bi street, 29A, Kyzylorda, Republic of Kazakhstan

ОҚЫРМАНҒА!

«Қорқыт Ата атындағы Қызылорда университетінің Хабаршысы. Педагогика және психология» сериясы – ғалымдарға, педагогтарға, психологтарға, білім беру ұйымы қызметкерлеріне, сонымен қатар, педагогика мен психология саласы мәселелеріне қызығушылық танытатын оқырмандарға арналған рецензияланатын ғылыми-әдістемелік журнал.

Журналдың негізгі мақсаты – Қазақстандағы және әлемдік қоғамдастықтағы психология-педагогика ғылымының теориялық және практикалық жетістіктерін ғылыми қамту, оларды педагог-психологтардың кәсіби қызметінде пайдалану. Сонымен қатар педагогика мен психологияның жалпы мәселелері мен тарихының, тұлға психологиясының, білім тарихының, этнопедагогиканың, білім мен тәрбие беру теориясы мен практикасының, білім беру жүйесін басқарудың кең ауқымды өзекті мәселелерін талқылау.

Журнал беттерінде теориялық, әдістемелік, эксперименттік және қолданбалы сипаттағы материалдар, Қазақстан Республикасының, жақын және алыс шетелдердің жоғары оқу орындары оқытушыларының, студенттердің, магистранттар мен докторанттардың психология-педагогика саласындағы ғылыми зерттеулерінің нәтижелері жарияланады.

Құрметті оқырман! Біздің журнал арқылы Сіз бәсекеге қабілетті кадр даярлаудың әдіснамасы, мазмұны, тұжырымдамалық инновациялық психологиялық-педагогикалық үлгілері, оқыту технологиялары туралы түсінігіңізді кеңейтесіз. Сонымен қатар, психология саласындағы ғылыми білімдер, кәсіби педагогикалық білім беруде инновациялық процестерді пайдалану, рухани-адамгершілік мәдениетті, тілдік және гуманитарлық мәдениетті қалыптастыру, үздік ұлттық дәстүрлерді сақтау және озық шетелдік идеялармен танысу сияқты нақты деңгейдегі мәліметтер арқылы құзыреттілігіңізді байытасыз деп үміттенеміз.

Біздің «Қорқыт Ата атындағы Қызылорда университетінің Хабаршысы. Педагогика және психология» сериясы жылына 4 рет жарық көреді.

Редакциялық алқа

К ЧИТАТЕЛЮ!

«Вестник Кызылординского университета имени Коркыт Ата. Серия Педагогика и психология» является рецензируемым научным-методическим журналом, предназначенным ученым, педагогам, психологам, работникам системы образования и читателям, которые интересуются проблемами педагогики и психологии.

Основная цель данной серии - научное освещение теоретических и практических достижений психолого-педагогической науки в Казахстане и в мировом сообществе, использование их в профессиональной деятельности педагогов и психологов, а также обсуждение широкого круга актуальных вопросов общей педагогики и психологии, истории педагогики и психологии, психологии личности, истории образования, этнопедагогики, всех отраслей теории и практики обучения и воспитания, управления системой образования.

На страницах журнала представлены материалы теоретического, методического, экспериментального и прикладного характера, результаты научных исследований преподавателей, студентов, магистрантов, докторантов вузов Республики Казахстан, стран Ближнего и дальнего зарубежья по актуальным вопросам в области психолого-педагогической науки, а также практических работников системы образования.

Уважаемый читатель! Надеемся, что Вы расширите представления о методологии, содержании, концептуальных инновационных психолого-педагогических моделях, технологиях подготовки конкурентоспособных кадров, а также обогатите свои компетенции в области интегрирования данных о человеке на уровне конкретно-научного знания как психология, использования инновационных процессов в профессиональном педагогическом образовании, формирования духовно-нравственной культуры, лингво-гуманитарной культуры, сохранения лучших национальных традиций и приобщения себя к лучшим зарубежным идеям и др.

«Вестник Кызылординского университета имени Коркыт Ата. Серия Педагогика и психология» издается 4 раза в год.

Редакционная коллегия

TO THE READER!

«Bulletin of the Korkyt Ata Kyzylorda University. Series Pedagogy and Psychology» of is a peer-reviewed academic and methodological journal intended for researchers, educators, psychologists, educators and readers who are interested in the problems of pedagogy and psychology.

The main goal of this series is research coverage of theoretical and practical achievements of psychological and pedagogical science in Kazakhstan and in the world community, their use in the professional activities of teachers and psychologists, as well as a discussion of a wide range of topical issues in general pedagogy and psychology, the history of pedagogy and psychology, personality psychology, history of education, ethnopedagogy, all branches of the theory and practice of training and education, management of the education system.

Dear reader! We hope that you will expand your understanding of the methodology, content, conceptual innovative psychological and pedagogical models, technologies for training a competitive specialist, and also enrich your competencies in the field of integrating data about a person at the level of specific academic knowledge like psychology, using innovative processes in professional pedagogical education, the formation of spiritual and moral culture, linguistic and humanitarian culture, the preservation of the best national traditions and familiarizing others with the best foreign ideas, etc.

«Bulletin of the Korkyt Ata Kyzylorda University. Series Pedagogy and Psychology» is published 4 times a year.

Editorial board

PREPARING STUDENTS FOR RESEARCH WORK IN PROFESSIONAL EDUCATION

Bolatbekova Sh. I., 1-st year master's student

zurabaevas@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0003-4354-8028>

Shildebaeva L. K., candidate of technical sciences, associate professor

Lyazzatk_sh.2007@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0002-8655-9707>

Smailova, Zh. Zh., candidate of technical sciences, associate professor

smile_89@list.ru, <https://orcid.org/0000-0001-7271-0034>

Korkyt Ata Kyzylorda University, Kyzylorda city, Kazakhstan

Annotation. The main form of education at the present stage is the formation of the younger generation not only of skills, but also of rapidly changing personal qualities today, capable of a decent life and activity, capable of independently searching, analyzing, and rationally using information.

Scientific research-acquaintance with objects intended for a systematic and special purpose, ending with the formation of new knowledge about a particular object using scientific methods and techniques. At its core, the most difficult type of human activity is the cognitive activity of a scientist. Cognitive activity can be in the direction of recall (reproductive) and change (creative) for the student. The student's changing cognitive activity is carried out through an approach called research. Children with high intellectual and creative abilities should have the opportunity to learn on their own. That is, such training is determined by the student himself, directed by him, carried out by him.

The need to use the research method in teaching students is explained by the high level of their natural curiosity, the priority of their passion for their environment. The student's own research activity contributes to the satisfaction of his own demand. As students get acquainted with the environment, with the help of independent research activities, they discover new knowledge not in a ready-made form, but in search of it.

Keywords: scientific research, vocational education, scientific methods, research methods, research work, professional development.

Introduction. Education reform is an increase in the level at which any citizen of our country, having received the appropriate education and skills, will become a suitable specialist in any country in the world.

If we say that education is the treasure of the country, the knowledge of our people is the most important part of the wealth of our country, the basis of education is school, that is, the beginning of all science is school, "the future of the country is in the hands of today's young people, and the fate of the younger generation is in the hands of the teacher," the president of Kazakhstan sets a great task for us. The future of our sovereign country, its place in world civilization, which is primarily the beginning of education and upbringing, is in the hands of the teacher, so our main goal is to improve the quality of Education.

The main goal of vocational education is to prepare a competitive individual who is ready to take an active part in the social, professional and political life of the country. A competitive individual is a person who thinks freely, clearly, responsibly in any area of life, is able to adapt to different situations, and has developed creative qualities. The accelerated development of Science, Technical Progress, and modern requirements increase the ability of Primary School students to think deeply. There fore, in order to form a competitive creative personality, it is necessary to start research and search work at school. If one of the main goals of education is the development of a competent personality, then one of the expected results is cultural competence . It means the ability to recognize the experience of activities on the basis of the achievements of universal culture and the national characteristics of traditions and personal, family and social life in society, which makes it possible to master the foundations of culture, ethnocultural phenomena. Understanding the role of Science in the development of Man and society. Understanding the culture of their people and the cultural diversity of the world.

Research materials and methods. Already at the beginning of the XXI century, it became clear that the skills and abilities of research Search are definitely needed not only by scientists, but also by all people. It can be seen that the organization of training in a research direction, the integration of its theoretical idea and practice is entrusted to the tasks of today's psychologists and teachers. Psychological and Pedagogical Sciences are rethinking and evaluating the role of research discipline in human life, the direction of teaching by the research method in the general educational process.

Research learning is mastered by combining empirical and theoretical knowledge of the student. In any study, attempts are integrated to identify the problem, ask constructive questions, conduct observations, collect information through working with texts, differentiate it, analyze it and draw conclusions. This proves the versatility of research teaching, its universal existence. Therefore, it is possible to make sure that the current graduate of the school, having mastered the skills and abilities of research, will be able to flexibly adapt to different socio – political situations in the future, to work out his point of view[1].

The need to use the research method in teaching students is explained by the high level of their natural curiosity, the priority of their passion for their environment. The student's own research activity contributes to the satisfaction of his own demand. As students get acquainted with the environment, with the help of independent research activities, they discover new knowledge not in a ready-made form, but in search of it.

Non-conscious research, not influenced by external influences, is inherent in a person, which, being a powerful tool for mastering the truth, always goes hand in hand with it, regardless of his abilities and social status. But it remains sporadic, non-instinctive. It is only with the advent of Science and through science that research becomes a phenomenon of culture, acquires its own history, its own methodology. With the advent of Science, a separate social group of people – scientists-is distinguished, the main type of activity of which is research[2].

The planning of scientific research work is important and needs to be organized rationally. Research organizations and educational institutions develop work plans, targeted comprehensive programs for the year, long-term scientific and scientific-technical programs. Studies research work on topics in student scientific circles and educational institutions working according to the plan. During the preparation, monographs, textbooks, manuals and a draft lecture plan are developed.

The researcher should think about what methods he will use in the results of his work. It is important to determine the methods when formulating research results and making recommendations for improving certain aspects of the scientific process. In most cases, methods of theoretical formulation of experience data and forecasting of further improvement of the process are used in combination. Thus, the choice of research methods is not just a way of working in the scientist's activity, but a feature of the tasks to be solved, the content of the problems of which is selected by identifying and summarizing the capabilities of the researcher. In this regard, we emphasize once again that it is not effective for pedagogy to continue using the methods available in its science, and only if it uses methods suitable for specific research work, the task is successful. After selecting the research methods, the task is to study the specific imposition of the subject and problem of the study. That is, it will be necessary to solve the tasks set at the level of the chosen methods. Most often, this work begins with a theoretical analysis of the problem. At the same time, first of all, it is necessary to implement the task of methodological justification and logical historical analysis of the problem.

Background information: the importance of involving members of the public in the development, implementation and dissemination of research is increasingly recognized. There have been calls to share examples of how this can be done, and in response, this article talks about how professional researchers and lay people collaborated in a study on the Prevention of falls in elderly patients in English Emergency hospitals. It focuses on how they have worked together, assessing each contribution provided for by the British standards of community participation in research to improve health and social care. Methods: the article itself is an

example of joint work, since it was written by a team of ordinary and professional researchers. It uses empirical data from the assessments they carried out on how much the opinions of patients and the public were taken into account in the study, as well as reflective statements made by them as co-authors, which in turn contributed to the evaluation of the project results. Results: the deep participation of ordinary people in the study had a positive effect on the project and the people involved in it, but there were also difficulties. Positive results felt that the project focused on areas that were most important to patients and their families, improved the quality and relevance of the results by contributing to data analysis, and "respected" their personal experiences on the research topic. Negative consequences can include the rejection of ordinary people's difficulties in achieving the social or organizational changes necessary to solve research problems, which can lead to doubts about the correctness of their public participation. Conclusions: the article ends with practical recommendations for effective joint work in the field of research. They include the need to discuss the possible emotional consequences of working with non-professional candidates in view of these consequences during the project; finding ways to solve power imbalances and practical problems; and advice on facilitating processes in non-professional groups, especially communication processes such as developing mutual trust[3].

Using a retrospective collaborative autoethnographic approach, this work aims to better understand how the interdisciplinary context influenced the authors' experience at the British Academy during their doctoral dissertation research. The authors combine their own observations and experiences to collectively explore and critically understand their positions as graduate student-researcher (PGR) in a collaborative interdisciplinary work research project. These thoughts are perceived as a lens through which the modern British university can be studied. The existing tension within the Academy is described as "asymmetry" in terms of risk parameters, disciplinary hierarchy, and education. It is said that the experience of the authors' insecurities and insecurities as junior scientists stems mainly from pre-existing structures within the British Academy, and not from the interdisciplinary environment in which they are immersed. Emphasizing the role of a successfully trained doctoral student as the result itself, it argues that success indicators can be restructured in neoliberal academia by substituting power asymmetry to give greater importance to PGR. Emphasizing the ambiguity of their convergent and diverse personal experiences, the authors suggest that more attention should be paid to the controversial role of PGR in the modern university system[4].

Results / discussion.

It is necessary that modern young students have a tendency to modern life. It is necessary to look into every corner of life and be ready for any impasse.

The preparatory stage of research work is the choice of a topic.

The topic of research work can be attributed to a special branch of science or a scientific problem.

We understand some major, fundamental theoretical and experimental tasks of the decision of the research team as a specific field of Science—a specific direction of science.

A scientific problem is a combination of complex practical and theoretical problems. The problem consists of several topics. The subject is a specific area of scientific research, which includes a scientific task. It is based on various research issues.

When developing a topic or problem, the study sets certain goals - prepares a new structure, advanced technologies, new techniques, etc.

In the choice of topics, it is worth carefully familiarizing with its internal and external sources and connections.

Setting (selecting) problems or topics formulates problems, determines the expected result based on the analysis. It also ensures the development of the problem structure. There will be subheadings, subheadings, questions. At the final stage, the relevance, value, and science of the problem are considered, and the main analytical work is carried out for each of them.

Thus, the degree of relevance can be assessed by a large scientist or research team in the industry when comparing two theoretical studies. A more significant major economic impact would be the subject, if applied research errors do not occur when assessing the relevance.

As part of the scientific research of students in the 2022-2023 academic years, on April 13, the XXV traditional student scientific conference of students of Korkyt Ata Kyzylorda university "digital transformation of Science and education on the path of sustainable and innovative development" was held by the Department of design and technologies, where a meeting of the section "current problems of research in the field of design and technology and ways of commercialization" was held (figure 1).

Figure 1 – Progress of the conference.

In total, 30 reports were heard on the work of the section. "In the course of the section", "development of cheese technology with the addition of natural additives", "study of Kazakh National ancient cuisine", "identification of the strengths of mobile marketing", "application of innovative concepts in entrepreneurship in life", "study of ways to create modern clothing defile", "use of modern approaches in evening dress modeling", "revival of technology of sewing national costumes", "study of the tectonics of national costumes", "study of research ways in creativity", "study of ways to protect against Computer Viruses", "study of the impact of eyelash design on human appearance", "Research on design training in the preparation of the history of national clothing", "study of the impact of corsets on health", "ways to decorate products through the Corel DRAW program", "friendship and understanding Photoshop program (comparison with software Paint tool Sai 2)", "composite solutions of textile products", "composite solutions of fashionable bags made of beads", "composition of fabric colors in a modern suit", "problems and opportunities of web design", "souvenir project for the production of products in ethno style", "methods of manufacturing products using waste fabric technology", "Ways of making national crafts by decorating ornaments with beads", "ways of making branded products by weaving art", "ways of making backpacks based on soft toys", "ways of making National Crafts by decorating ornaments with beads", "materials used in modern graphic design and its features", "application of geometric drawing techniques in the design of design objects", "revival of forgotten national dishes", "modern state of bakery production in Kyzylorda", "history and significance of the stylization method in the Visual Arts", The issues of "printing of souvenir products and the development of branded style", "use of decorative works of art in the interior" were considered. During the work of the section, questions were asked on the topics of the report. After the work of the section, the reports were analyzed and analyzed in detail (figure 2).

Due to the high quality and relevance of the content of the reports made in the work of the section, several prizes were awarded.

Figure 2 – progress of the reports made

Conclusion. In conclusion, students are informed about the classification of Science in the system of professional education, ways of organizing research work, selection of research directions and stages of research work. The issues of analyzing data on research work, teaching the procedure for their processing, organizing pedagogical research, summarizing and summarizing the results are considered. Students can apply the acquired theoretical knowledge in practical terms, consolidate their knowledge in the framework of educational work or in the course of research outside it, improve their skills by participating in research work. Practical consolidation of the acquired knowledge leads to a certain result, so it is necessary to complicate the educational task for students and introduce them to creative questions. This leads to the goal of involving students in research work in various conditions. In this regard, future specialists will be able to participate in research work and properly organize their working hours in the process of solving the creative tasks set for them.

References:

- [1] **Leonova, O.V.** Fundamentals of scientific research: Textbook – Fundamentals of Scientific Research; 2019-06-22. [in russian]
- [2] **Abdigalieva, T. B.** Methodology of scientific research: a manual. – Almaty: ATU RBB., - 2020. – pp. 6-21. [in kazakh]
- [3] **McVey, L.,** Frost T., Issa B., Davison E., Abdulkader J., Randell R., Alvarado N., Zaman H., Hardiker N., Cheong V. – L., Woodcock D. Working together: reflections on how to make public involvement in research work. (2023) Research Involvement and Engagement, 9 (1), art.no. 14. DOI: 10.1186/s40900-023-004274.
- [4] **Purvis, B.,** Keding H., Lewis A., Northall P. Critical reflections of postgraduate researchers on a collaborative interdisciplinary research project. (2023) Humanities and Social Sciences Communications, 10 (1), art.no. 10. DOI: 10.1057/s41599-022-01494-w.
- [5] **Singleton, R.A.** methods of Social Research – Nur-Sultan: public Foundation "National Translation Bureau", 2020. – P. 814. [in kazakh]
- [6] **Liri, O.Z.** Conducting a research project: a basic guide 3rd ed. – Nur-Sultan: public fund" National Translation Bureau", 2020. – 472 P[in kazakh]

[7] **Bisenov, K.A.**, Tautenov I.A., Aruova L.B., Omarov K.A., Shildebayeva L.K., Shilmanova A.M. Catalog of innovative projects of Kyzylorda State University. Korkyt Ata – Izdatelstvo "Akmeshit", – 2017. – 87с. [in russian]

[8] **Yessekeshova, M.D.** Fundamentals of scientific and pedagogical research: textbook/ Yessekeshova M. D., Asaubayeva A. K., Danilova L. V. – Astana: publishing house "Foliant", 2018. – 168 P. ; 60x84. - (series" Higher Education"). – Bibliogr.: 164-165 P. – 300 PCs. – ISBN 978-601-302-836-1[in kazakh]

[9] **Asia, Europe:** Information and analytical Journal. #46 / December, 2019 = Asia Europe. – Almaty, 2019. – 108 P. [in kazakh]

[10] **Begimbekov, K.N.** Gylym zertteuler adisnamasy: Okulyk – Almaty: Nur-Print, 2013. – p. 208. [in kazakh]

[11] **Kantarbay, S.E.** Gylym – pedagogikalyk zertteu adistemesi: Okulyk – Almaty: Daur, - 2011. – p. 272. [in kazakh]

[12] **Shildebayeva, L.K.**, Afanasyeva N.V. Improving the process of training regional innovative specialists."// Korkyt Ata atyndagy Kyzylorda memlekettik universitetinin Khabarshysy" Republikalyk gylym-adistemelik journal No. 2, - 2016. – pp. 132 – 138. [in russian]

[13] **Shildebayeva, L.K.** Some exclusive elements of kazakh national costume. Materials of the III International scientific-practical conference "Innovation anagement and technology in the era of globalization" 12-14 January 2016, (Sharjah, United Arab Emirates). – pp. 605 – 609.

[14] **Shildebaeva, L.K.** Innovative transition from the stage of the birth of scientific research to their implementation, 2017 zhylygy 16 karashada Korkyt Ata atyndagi Kyzylorda memlekettik universitetinin 80 zhyldygyna arnalgan "Basekege kabilette mamandar dayarlaudyn ozekti maseleri zhane keleshegi" atty halykaralyk gylym-tajiribelik conference. [in russian]

[15] **Shildebayeva, L.K.**, Abdibekova L.A. Increase of interest of students of specialties of vocational training of higher education institutions to research work and creative activity. VII International Scientific and Practical Conference "Innovation Management and Technologies in the era of Globalization" in London (UK) January 8-10, 2020. – pp. 86-92.

Литература:

[1] **Леонова, О.В.** Основы научных исследований: Учебное пособие, 2019. – С.70.

[2] **Абдигалиева, Т.Б.** Ғылыми зерттеулердің әдістемесі: Оқу құралы. – Алматы: АТУ РББ., - 2020. – С.6 – 21.

[3] **McVey, L.**, Frost T., Issa B., Davison E., Abdulkader J., Randell R., Alvarado N., Zaman H., Hardiker N., Cheong V. – L., Woodcock D. Working together: reflections on how to make public involvement in research work. (2023) Research Involvement and Engagement, 9 (1), art.no. 14. DOI: 10.1186/s40900-023-004274.

[4] **Purvis, B.**, Keding H., Lewis A., Northall P. Critical reflections of postgraduate researchers on a collaborative interdisciplinary research project.(2023) Humanities and Social Sciences Communications, 10 (1), art.no. 10. DOI: 10.1057/s41599-022-01494-w.

[5] **Синглтон, Р.А.** Әлеуметтік зерттеу әдістері – Нұр-Сұлтан: "Ұлттық аударма бюросы" қоғамдық қоры, 2020. – С. 814.

[6] **О'Лири, З.** Зерттеу жобасын жүргізу: негізгі нұсқаулық – 3-ші басылым. – Нұр-Сұлтан: "Ұлттық аударма бюросы" қоғамдық қоры, 2020. – 472 б

[7] **Бисенов, К.А.**, Таутенов И.А., Аруова Л.Б., Омаров К.А., Шильдебаева Л.К., Шильманова А.М. Каталог инновационных проектов Кызылординского государственного университета им. Коркыт Ата – Кызылорда: Издательство «Акмешіт», - 2017. – 87с.

[8] **Есекешова, М.Д.** Ғылыми-педагогикалық зерттеу негіздері: оқу құралы/М.Д. Есекешова, А.К. Асаубаева, Л.В. Данилова. – Астана : "Фолиант" баспасы, 2018. – 168 б.; 60x84. - ("Жоғары білім" сериясы). – Библиогр.: 164-165 б. – ISBN 978-601-302-836

[9] Азия Еуропа: Ақпараттық-сараптама журналы. №46, 2019 Желтоқсан Асуа Avrupa. – Алматы, 2019. – С.108.

[10] **Бегімбеков, Қ.Н.** Ғылыми зерттеулер әдіснамасы: Оқулық – Алматы: Нур-Принт, 2013. – С.208.

[11] **Қаңтарбай, С.Е.** Ғылыми-педагогикалық зерттеу әдістемесі: Оқулық – Алматы: Дәуір, 2011. – С. 272.

[12] Шильдебаета, Л.К., Афанасьева Н.В. Совершенствование процесса обучения региональных инновационных специалистов». – Қорқыт Ата атындағы Қызылорда мемлекеттік университетінің Хабаршысы» Республикалық ғылыми-әдістемелік журнал №2, 2016. – С. 132-138.

[13] Shildebayeva, L.K. Some exclusive elements of kazakh national costume. Materials of the III International scientific-practical conference "Innovation anagement and technology in the era of globalization" 12-14 January 2016, (Sharjah, United Arab Emirates). – С. 605 – 609.

[14] Шильдебаета, Л.К. Инновационный переход от этапа рождения научных исследований до их внедрения. 2017 жылғы 16 қарашада Қорқыт Ата атындағы Қызылорда мемлекеттік университетінің 80 жылдығына арналған «Бәсекеге қабілетті мамандар даярлаудың өзекті мәселелері және келешегі» атты халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференция.

[15] Shildebayeva, L., Abdibekova L.A. Increase of interest of students of specialties of vocational training of higher education institutions to research work and creative activity VII Международная научно-практическая конференция «Инновационный менеджмент и технологии в эпоху глобализации» в Лондоне (Великобритания) 8-10 января, 2020. – С. 86 – 92.

КӘСІПТІК БІЛІМ БЕРУДЕ ОҚУШЫЛАРДЫ ҒЫЛЫМИ-ЗЕРТТЕУ ЖҰМЫСТАРЫНА ДАЙЫНДАУ

Болатбекова Ш.И., 1-ші курс магистранты

Шильдебаета Л.К., техника ғылымдарының кандидаты, қауымдастырылған профессор

Смаилова Ж.Ж., техника ғылымдарының кандидаты, қауымдастырылған профессор

Қорқыт Ата атындағы Қызылорда университеті, Қызылорда қ., Қазақстан

Андатпа. Қазіргі кезеңдегі білім беру ісінің негізгі нысаны – жас ұрпақтың біліктілігін қалыптастырып қана қоймай, олардың бойында ақпаратты өздері іздеп табатын, талдай алатын, ұтымды пайдалана білетін жылдам өзгеріп жатқан бүгінде лайықты өмір сүріп, қызмет жасауға қабілетті тұлғалық қасиеттерді қалыптастыру болып отыр.

Ғылыми зерттеу – ғылыми әдіс-тәсілдерді қолдана отырып, белгілі бір объект жөнінде жаңа білім қалыптастырумен аяқталатын жүйелі және арнайы мақсатқа көзделген объектілермен танысу. Оның негізінде адам әрекетінің ең қиын түрі – ғалымның таным қызметі. Танымдық әрекет оқушы үшін еске түсіру (репродуктивті) мен өзгерту (шығармашылық) бағытында болуы мүмкін. Білім алушының өзгерту таным әрекеті зерттеу деп аталатын тәсіл арқылы жүзеге асырылады. Интеллектуалдық және шығармашылық қабілеті жоғары балалардың өз бетімен білім алу мүмкіндігі болуы тиіс. Яғни мұндай оқытуды білім алушы өзі анықтайды, өзі басқарады, өзі жүзеге асырады.

Студенттерді оқытуда зерттеу әдісін қолдану қажеттілігі олардың табиғи қызығушылығының жоғары деңгейімен, қоршаған ортаға деген қызығушылығының басымдығымен түсіндіріледі. Студенттің өзіндік зерттеу қызметі оның қажеттіліктерін қанағаттандыруға ықпал етеді. Студенттер өз бетінше зерттеу қызметі арқылы қоршаған ортамен танысқан сайын, олар жаңа білімді дайын емес, оларды іздеу процесінде ашады.

Тірек сөздер: ғылыми зерттеу, кәсіптік білім беру, ғылыми әдіс-тәсілдер, зерттеу әдістері, ғылыми-зерттеу жұмыстар, біліктіліктерін арттыру.

ПОДГОТОВКА СТУДЕНТОВ К НАУЧНО-ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКОЙ РАБОТЕ В ПРОФЕССИОНАЛЬНОМ ОБРАЗОВАНИИ

Болатбекова Ш.И., магистрант 1-го курса

Шильдебаета Л.К., кандидат технических наук, ассоциированный профессор

Смаилова Ж.Ж., кандидат технических наук, ассоциированный профессор

Кызылординский университет имени Коркыт Ата, г.Кызылорда, Казахстан

Аннотация. Основной формой образования на современном этапе является формирование у подрастающего поколения не только навыков, но и быстро меняющихся сегодня личностных качеств, способных к достойной жизни и деятельности, способных самостоятельно искать, анализировать, рационально использовать информацию.

Научное исследование-знакомство с объектами, преследующими системную и специальную цель, завершающееся формированием новых знаний об определенном объекте с использованием научных методов и приемов. На его основе наиболее сложным видом деятельности человека является познавательная деятельность ученого. Познавательная деятельность может быть для ученика в направлении воспоминаний (репродуктивных) и изменений (творческих). Изменение познавательной деятельности обучающегося осуществляется посредством подхода, называемого исследованием. Дети с высокими интеллектуальными и творческими способностями должны иметь возможность учиться самостоятельно. Т.е. такое обучение определяется обучающимся самим, управляется им самим, осуществляется им самим.

Необходимость использования исследовательского метода в обучении студентов объясняется высоким уровнем их естественной любознательности, приоритетом их увлеченности окружающей средой. Собственная исследовательская деятельность студента способствует удовлетворению его собственных потребностей. По мере того как студенты знакомятся с окружающей средой с помощью самостоятельной исследовательской деятельности, они открывают для себя новые знания не в готовом виде, а в процессе их поиска.

Ключевые слова: научное исследование, профессиональное образование, научные методы, методы исследования, научно-исследовательские работы, повышение квалификации.

БОЛАШАҚ ПЕДАГОГ-ПСИХОЛОГТАРДЫҢ КӘСІБИ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ-ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ШАРТТАРЫ

Айтжанова Р.М., педагогика ғылымдарының кандидаты, қауымдастырылған профессор
rozaaitzhanova@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0002-2563-7986>

Елікбаев Ә.Б., магистрант
alibi_19_93@mail.ru

Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды университеті, Қарағанды қ., Қазақстан

Андатпа. Адамның қоғамдық мәні – өмір сүрген ортасы, әлеуметтік жағдайы, білімі, санасының жоғары немесе төмен болуы оның кәсіби-тұлғалық қалыптасуына тән қасиеттерінің қалыптасуының шарты болып табылады. Кәсіби-тұлғалық қалыптасуы психологиясының дамуы адамның іс-әрекет, кәсіби-тұлғалық қалыптасуы ісі ретінде қалыптасуының негізгі кезеңдерін суреттеуді және анықтап көрсетуді қажет етеді. «Кәсіби-тұлғалық қалыптасуы» түсінігі адамды білу әрекетінің көзі ретіндегі категория. Бұл категория адамның өзіне, айнала қоршаған ортаға белсенді қарым-қатынасын білдіреді. Оқу әрекетіндегі кәсіби-тұлғалық қалыптасуы – осы әрекеттегі саналы өзіндік даму қабілеті жоғары қалыптасқан адам. Адамның кәсіби-тұлғалық қалыптасуы қасиеті тұлғаның дамуымен, оның өнімді шығармашылық әрекетінен көрінеді. Кәсіби-тұлғалық қалыптасуы ұғымы ерте қалыптасып, зерттелінген ұғымдардың бірі. Кәсіби-тұлғалық қалыптасуы – іс атқарушы, ойлап жасаушы, әрекет етуші.

Сондықтан кәсіби-тұлғалық қалыптасуы психологиясының тірек идеялары әртүрлі мінез-құлық, жүріс-тұрыс, іс-әрекет сынды белсенділік формаларын түсіндіруге бірден-бір негіз бола алады. Ол адам болмысын әлдеқайда кеңінен қамтиды, оның барлық қасиеттерінің біртұтастығын бейнелеп, жалпылайды. Сонда, кәсіби-тұлғалық қалыптасуы ілік тұрғы бойынша тұлға бойындағы әрбір психологиялық қасиеттің жеке алынған талдамы олардың жинағымен үйлесімді түрде сәйкес келуі керек. Сондықтан кәсіби-тұлғалық қалыптасуы ке қасиеттердің біртұтастығы, толымдылығы тән.

Сонымен қатар, болашақ педагог-психологтардың кәсіби құзыреттілігін қалыптастырудың психологиялық-педагогикалық жағдайларын анықтауға және іске асыруға қатысты аспектілер жеткілікті зерттелмеген күйінде қалып отыр. Осылайша, осы зерттеудің өзектілігі қоғамның кәсіби құзыреттілігі бар педагог-психологтарды даярлау қажеттілігінің артуы мен зерттеудің осы аспектісінің теориялық және практикалық дамуының жеткіліксіздігі арасындағы қайшылыққа байланысты.

Тірек сөздер: құзыреттілік, құзыреттілік тәсілі, кәсіби құзыреттілік, шарттар, оқытудың интерактивті әдістері, модельдеу.

Кіріспе. Педагогикалық және оқу іс-әрекетінің кәсіби-тұлғалық қалыптасуын сипаттаған кезде, қоғамдық кәсіби-тұлғалық қалыптасуы (педагогикалық қоғамдастық немесе шәкірттік) бола отырып, әрбір мұғалім мен оқушының ең алдымен, бүкіл білім беру процесінің кәсіби-тұлғалық қалыптасуы болатынын айта кету қажет. Біріккен кәсіби-тұлғалық қалыптасуы, қоғамдық құндылықтарды көрсете отырып, әр білім беру жүйесінде, мекемелерде әкімшілік пен оқытушылар ұжымымен, оқушылар қауымдастығымен (институтта бұл ректорат, кафедра, деканат, оқу тобы) көрсетілген. Осы біріккен кәсіби-тұлғалық қалыптасуы іс-әрекеттері нормативтік-құқықтық және бағдарламалық әрекетке бағытталады, тәртіптендіріледі. Олар белгілі бір нәтижелер формасында берілген, бірақ олардың функциялары мен рөлдері шектеулі, осыған орай білім беру процесі күрделі полиморфты іс-әрекет болып табылады. Іс-әрекет ретіндегі білім беру процесінің жалпы мақсаты – өркениет, нақты халық, қауым жинақтаған қоғамдық тәжірибені сақтау мен оны ары қарай дамыту. Оны осы тәжірибені игеруді ұйымдастырудың, беру мен алудың және оны меңгерудің екі қарсы бағытталған мақсаттары жүзеге асырады. Бұл жағдайда біз бүкіл білім беру процесінің идеалды

біріккен кәсіби-тұлғалық қалыптасуы жайлы айтамыз, оның әрекетінің тиімділігі екі жақты да ортақ өркениеттік-мәнді мақсатты саналы түсінуімен анықталады.

Білім беру процесі кәсіби-тұлғалық қалыптасуға тән арнайы ерекшеліктері, сондай-ақ, екі жақтан қалыптасатын олардың мотивациялық аясы болып табылады. Педагогикалық іс-әрекет кәсіби-тұлғалық қалыптасуға идеалды схемада ортақ мақсатқа жету үшін жұмыс істейді – «оқушылар үшін және содан соң өзім үшін». Білім беру іс-әрекетінің кәсіби-тұлғалық қалыптасуы осы схеманың кері бағытындағыдай жұмыс істейді: «өзім – үлкен мақсатқа жету үшін», алыстағы және әрқашан эксплициялана бермейтін перспектива сияқты. Білім беру процесі үшін жалпы мұғалім жағынан «оқушы үшін» және оқушы жағынан «өзі үшін» нүктені Аржаник М.Б. терминологиясындағы, прагматикалық, «шынайы әрекет етуші», мотив анықтайды [1]. Ол педагог пен оқушы тарапынан көрсетілген біріккен идеалды кәсіби-тұлғалық қалыптасуы әрекеттерін сипаттайды. «Түсінікті түрткілер» білім беру процесінің негізінде жатыр, бірақ оны не оқушылар, не педагог үнемі толық мөлшерде саналы түсіне бермейді.

Біріккен кәсіби-тұлғалық қалыптасуы іс-әрекеті ретіндегі білім беру процесінің пән, яғни оның бағытталған нәрсесі, қоғамдық сананың білімдер жүйелерінің, іс-әрекет тәсілдерінің құндылықтар жиынтығы болып табылады, оларды педагог тарапынан білім беру, оны үйренушілердің игерулерінің белгілі бір тәсілдерімен кездеседі. Егер оның игеру тәсілі педагог ұйғарған әдіспен сәйкес келсе, онда біріккен іс-әрекет екі жаққа да қанағаттану әкеледі. Егер осы нүктеде айырмашылықтар байқалса, онда пәннің ортақтастығы да бұзылады.

Барышникова Е.В. бойынша, іс-әрекет кәсіби-тұлғалық қалыптасудың маңызды сипаттамасы – оның іс-әрекетте қалыптасуы және дамуы – бұл тек ғана оқушының дамуына емес, сондай-ақ педагогтың өзін-өзі дамытуына, жетілуіне қатысты. Білім беру процесінің өзгешелігі осы екі құбылыстың реципрокналығында (өзара толықтықтыру, өзара іске асыру): оқушының дамуы үнемі педагогтың өзін-өзі дамытуын ұйғарады, бұл оқушы дамуының шарты болып табылады [2].

Білім беру процесінің идеалды біріккен кәсіби-тұлғалық қалыптасуы А.И.Долгова тарапынан білім беру алаңымен, оқу мен даму алаңымен көрсетілген [3].

«Өнерлі мұғалім мен оқушыны өздігінен білім алу мен даму қажеттілігі байланыстырады. Өзін толыққанды дана деп санайтын және енді оқудың қажеті жоқ деген мектеп мұғалімі бұл алаңға жатпайды, даму - даму баспалдағының ешқандай сатысында тұрмайды, ол білім беру жұмыстарына мүлдем бөгде... Ол мәдениеттен, оны игеру мен тұлғалық жетілу жұмыстарынан тысқары». Білім беру процесінің кәсіби-тұлғалық қалыптасуы өзін-өзі дамытып отыруға «жазылған», оның ішкі күші олардың әр қайсысының дамуының бастауы мен импульсы ретінде қызмет етеді.

Білім беру процесі кәсіби-тұлғалық қалыптасудың өзгешелігі, кәсіби-тұлғалық қалыптасу басқалармен қатынастар жүйесінде қалыптасуы сияқты маңызды сипаттаманы да бейнелейді. Ғалым Н.А. Зиминаның пікірінше, білім беру процесі кез-келген педагогикалық жүйеде әр түрлі адамдармен, топтармен, ұжымдармен көрсетілген (оқытушылар, мұғалімдер, сыныптар және т.б.). «Әрбір дара субъект бір уақытта әр түрлі ұжымдық кәсіби-тұлғалық қалыптасуға жатады. Танымдық іс-әрекеттің түрлі жүйелері, өз стандарттары және нормаларымен индивид бойында қайсы бір тұтастыққа ықпалдасады. Соңғының болуы Мен бірлігі үшін қажетті шарт болып табылады» [4]. Сондықтан да ұжымдық кәсіби-тұлғалық қалыптасуы проблемасы өздігінен оқу тәрбиелік және өнімділік проблемасына, шәкірттер мен (Р.С.Немов) мұғалімдер ұжымының өзара қатынасы проблемасына әлеуметтік қоғамдастықтың жеке жағдайы ретінде айналады (Савельева С.С., Ткач Д.С., және т.б.) [5, 6, 7].

Білім беру процесінің субъекттері таным, іс-әрекет, өмір, кәсіби-тұлғалық қалыптасуына тән жалпы қасиеттермен де, сондай-ақ олардың ерекшеліктері айқындалатын және олар үшін ерекше білім беру процесінің кәсіби-тұлғалық қалыптасуына тән қасиеттермен де сипатталады.

Студенттік шақтың көрнекілігі бола отырып, студент ең алдымен оқу іс-әрекетінің кәсіби-тұлғалық қалыптасуы ретінде болады, оның өзі, бұрын көрстелігендей, ең алдымен түрткілермен анықталады. Түрткілердің екі типі көбінесе оқу іс-әрекетін сипаттайды – жетістік түрткісі және танымдық түрткісі. Соңғысы өз тарапынан адамның ой іс-әрекетінің табиғатына сәйкестене отырып, оның оқу-танымдық іс-әрекетінің негізі болып келеді. Бұл іс-әрекет проблемалық ситуацияда пайда болады және студенттер мен оқытушылардың қатынастары мен өзара әрекеттесулері дұрыс болғанда дамиды. Оқытуда жетістік мотивациясы танымдық және кәсіби мотивацияға бағынады.

Жоғары оқу орнында оқыту барысында еңбек, кәсіби іс-әрекеттің негізі қалыптасады. «Оқытуда білімдерді, ептіліктерді, дағдыларды меңгеру енді оқу іс-әрекетінің пәні ретінде болмайды, ал кәсіби іс-әрекет құралы ретінде болады» [8].

Зерттеу материалдары мен әдістері. 1. Ізденіс барысында өзіндік жұмыстар арқылы студенттердің кәсіби-тұлғалық қалыптасуы төмендегідей компоненттерін негізге алдық: мотивациялық-құндылық; мазмұндық; нәтижелік-бағалау.

Мотивациялық-құндылық - түрлі формада ұйымдастырылған өзіндік жұмыстар негізінде студенттерде кәсіби-тұлғалық қалыптасуыды таныту мен дамытуға қызығушылықтың тууы.

Мазмұндық - кредиттік жүйемен оқытудың жаңа мазмұнына сәйкес өзіндік жұмысты саналы орындау кезінде әдіс-тәсілдерді сараптап қолдана алатын, өз ісінің қорытындысын жасау мүмкіндігі бар, өзіне-өзі баға бере алатын кәсіби-тұлғалық қалыптасуы ретіндегі маман тұлғасын қалыптастыру.

Нәтижелік-бағалау - орындалған өзіндік жұмыстар нәтижесіне сын көзбен қарайтын, бағалау өлшемдерін жақсы меңгерген, өзінің және өзгенің ісін бағалай алатын кәсіби-тұлғалық қалыптасуы ретіндегі тұлға қалыптастыру.

Бұл компоненттер негізінде өзіндік жұмыстар арқылы студенттердің кәсіби-тұлғалық қалыптасуы ілік дамуының өлшемдері айқындалды: өзіндік жұмыстың құндылығын түсініп, оны орындауда белсенділік көрсету; өзіндік жұмысты орындау барысында студенттердің эмоционалдық сезімінің көрінісі; өзіндік жұмыстардың кәсіптік мазмұнын түсіну; өзіндік жұмысты шығармашылық деңгейде орындау; өзіндік жұмыстардың нәтижесі мен тиімділігін көре білуі [9].

2. Психодиагностикалық әдістемелердің бірі - жетістікке жету мотивациясының деңгейін анықтауға арналған әдістеме [10].

Бұл әдістеме тұлғаның екі түрткісін диагностиқауға арналған: жетістікке жету және сәтсіздіктен қашу, екеуінің қайсысы доминантты екені анықталады. Бұл әдістеме А.Мехрабианның тест-сауалнамасының жаңаланған формасы болып табылады. Ерлерге арналған (А) және әйелдерге арналған (Б) формалары бар. А формасы 32 сұрақтан, ал Б формасы 30 сұрақтан тұрады.

Жетістікке мотивация – нәтижелерді жақсартуға ұмтылыс, қолы жеткенге қанағаттанбау, өзінің мақсаттарына жетудегі табандылық, қандай жағдайда болмасын, өз дегеніне жетуге ұмтылыс – адамның бүкіл өміріне әсер ететін тұлғаның негізгі қасиеттерінің бірі болып табылады.

Көптеген зерттеулер жетістікке жету мотивация деңгейі мен өмір іс-әрекеті жетістіктері арасында тығыз байланыстың бар екендігін көрсетті [11,12]. Және бұл кездейсоқтық емес, себебі осы мотивацияның жоғарғы деңгейі тән адамдардың – жетістік жағдайларын іздейтіні, өз жетістіктері туралы ойлауға ақпарат іздейтіні, өз ісінің нәтижесіне сенімді болатыны, өзіне жауапкершілік алуға дайын болатыны, белгісіз, анық емес жағдайларда шешімді болатыны, қызықты міндеттерді шешуден ләззат алатыны, бәсекелестік жағдайында өзін жоғалтпайтыны, мақсатқа ұмтылуда табандылық көрсететіні және кедергілерге кездескенде үлкен қайсарлық көрсететіні дәлелденген [13,14,15].

Сәтсіздіктен қашу мотивациясы керісінше белгілі мөлшерде адамға өмірде белсенді болуына, мақсатқа жетуде табанды болуына, болашағына сеніммен қарауына, позитивті көзқарас ұстануына кедергі келтіреді.

Адамда мотивацияның аталған екі түрінің қайсысы басым екенін осы әдістеме арқылы анықтауға болады.

3. Зерттеу әдістемелердің қатарына тұлға бағыттылығын анықтау әдістемесін таңдап алып жүргіздік. Тұлға бағыттылығын анықтау әдістемесін Б.Басса ұсынған. Ол негізгі үш түрге бөліп көрсеткен: жеке басына, ұжымдық, іскерлік. Тұлғаның жеке басына бағыттылығы сәттілік мотиві мен абырой, беделділікке жету ұмтылысымен сипатталынады.

Тұлғаның ұжымдық бағыттылығы жұмыста серіктестіктерімен жақсы қарым-қатынасты ұстану, үнемі қарым-қатынасты қажет ету әрекетімен анықталады. Тұлғаның іскерлік бағыттылығы іс-әрекет процесіне қызығушылығы, тануға ұмтылысы, жаңа дағдыларды игерумен сипатталынады.

Тұлға бағыттылығы арнайы сауалнама арқылы анықталады. Сауалнама 27 пункттен тұрады. әрбір пунктін А,В,С әріптерімен белгіленген жауаптары бар. Бұл жауаптардың арасынан зерттелінуші өз көзқарасына әлдеқайда жақын келетін жауаптың бірін таңдайды. Жауапқа сәйкес әріп жауап – бланкідегі «Бәрінен де менің ойыма жақын келеді» деген бағанадағы нөмірдің тұсына жазылады. Одан кейін А, В, С жауаптарының арасынан әлдеқайда құндылығы аз немесе бәрінен де азырақ сәйкес келетін жауап таңдалады. Жауапқа сәйкес әріп жауап – бланкідегі «Менің ойыммен сәйкестігі тым аз» деген бағынадағы нөмірдің тұсына жазылады. Сонда бір пункттегі әрбір үш жауаптың екеуі ғана таңдалады.

Нәтижелер. Эксперимент жұмысының кезеңдерінде жүргізілген сауалнамалар мен бақылау кесінділері нәтижесінде өзіндік жұмыстар арқылы студенттердің кәсіби-тұлғалық қалыптасу компоненттерінің даму деңгейінің көрсеткіштерін 1-кестеден көруге болады.

1-кесте – Өзіндік жұмыстар арқылы студенттердің кәсіби-тұлғалық қалыптасуы ілік компоненттерінің даму деңгейінің көрсеткіштері %

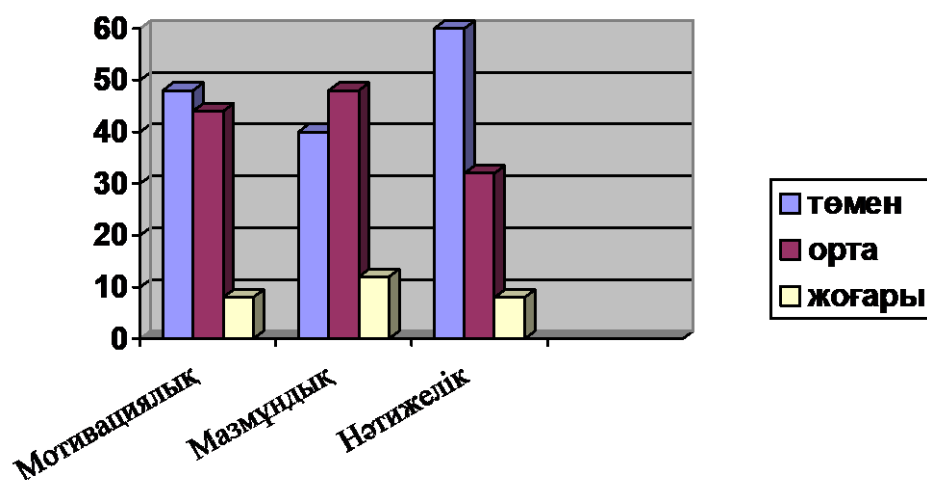
Компоненттер	Деңгейлер	Эксперимент тобы
Мотивациялық-құндылық	Жоғары	8
	Орта	44
	Төмен	48
Мазмұндық	Жоғары	12
	Орта	48
	Төмен	40
Нәтижелік-бағалау	Жоғары	8
	Орта	32
	Төмен	60

Кестеден эксперименттік сараптаулар нәтижесі студенттердің өзіндік жұмыстар орындау деңгейлерінің жоғары еместігін, олай болса кәсіби-тұлғалық қалыптасуындағы тұлғалық қасиеттердің де оқу-тәрбие үдерісінде өзекті болмайтынын көруге болады.

Мазмұндық компонентте эксперименттік топтарда жоғары деңгейдің өсуі 12% көрсетсе, орта деңгейді құрайтын студенттер 48%, ал төменгі деңгейі 40% болды.

Өзіндік жұмысты орындау барысында студенттердің іс-әрекеті бірнеше психологиялық үдерістен өтеді. Ең алдымен жұмысты орындау барысында оның мазмұнын түсіну, қабылдау, ой елегінен өткізу арқылы студент өздігінен шешім қабылдау үшін еркіндік алу нәтижесінде өзіне деген сенімге ие болады. Сенім оның келешекте әрекет ету барысындағы белсенділігін арттыруға жағдай жасайды. Ақыл – ойдың жүйелілігі мен дамуы жекебастың өмір тәжірибесінен және әртүрлі білім

саласынан алған ұғымдарының көлеміне байланысты екендігі белгілі болды. Олай болса, өзіндік жұмыс орындау кезіндегі түрлі ақыл-ой әрекетінің күрделенуі арқылы қабылдағанда ойда сақтау, қайта жаңғырту, керекті жерінде пайдалану біліктіліктері артатындығы байқалды (1-сурет).

1-сурет – Өзіндік жұмыстар арқылы студенттердің кәсіби-тұлғалық қалыптасуын дамыту компоненттерінің даму деңгейінің көрсеткіштері (%)

Жүргізілген 2-әдістеме бойынша нәтижелерді өңдеу және интерпретациялау. Ең алдымен сомалық балл саналады. Зерттелінушінің тура сұрақтарға («кілтте» «+» белгісімен белгіленген) берген жауаптарына келесі балдар жазылады :

жауаптар: -3 -2 -1 0 +1 +2 +3;

балдар: 1 2 3 4 5 6 7.

Зерттелінушінің кері сұрақтарға («кілтте» «-» белгісімен белгіленген) берген жауаптарына келесі балдар жазылады:

жауаптар: -3 -2 -1 0 +1 +2 +3;

балдар: 7 6 5 4 3 2 1.

«А» формасына арналған кілт:

иә : 1, 3, 5, 7, 8, 10, 13, 14, 17, 19, 21, 24, 28, 31;

жоқ: 2, 4, 6, 9, 11, 12, 15, 16, 18, 20, 22, 23, 25, 26, 27, 29, 30, 32.

«Б» формасына арналған кілт:

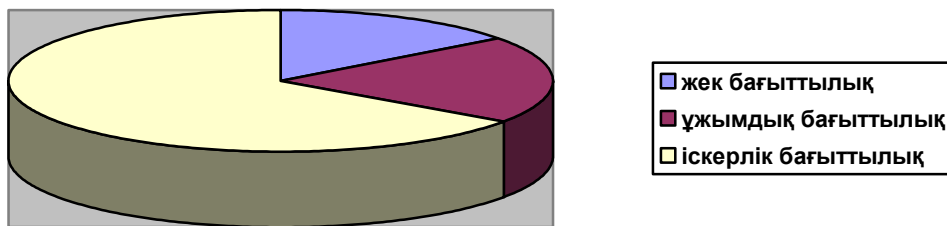
иә: 1, 2, 4, 7, 8, 10, 14, 17, 19, 21, 23, 26, 28;

жоқ: 3, 5, 6, 9, 11, 12, 13, 15, 16, 18, 20, 22, 24, 25, 27, 29, 30.

Сомалық балды санау негізінде зерттелінушіде қандай мотивациялық тенденция доминантты екендігі анықталады. Зерттеу тобындағы барлық зерттелінушілердің балдары рангтеледі және екі нақты топ бөлінеді: зерттеу тобының жоғарғы 27% - ы жетістікке ұмтылыс мотивациясымен сипатталады, ал төменгі 27% - ы – сәтсіздіктен қашу мотивациясымен [28, б.10].

3-әдістеменің нәтижесі келесідей: Кестеде әдістемедегі мотивацияның екі түрі мен өздік жұмысының бағалары арасындағы он негізгі критерий арасындағы өзара байланыстың (тәуелділіктің) статистикалық маңыздылығы көрсетілген. Көріп отырғанымыздай бұл екі әдістеменің көмегімен алынған нәтижелердің арасындағы айырмашылық статистикалық маңызды екен.

Студенттердің кәсіби-тұлғалық қалыптасуы ілігін және өздік жұмысты орындауындағы еркшеліктерін «Тұлға бағыттылығы» әдістемесі арқылы талдау жасайтын болсақ, есептеулер мәнді және жасөспірімдердің басым көпшілігі іскерлік бағытта, сонымен қатар жеке басының қасиеті басым болып келеді.

2-сурет – Студенттердің тұлға бағыттылығын анықтау нәтижесінің көрсеткіші

Мұнда тұлға бағыттылығының үш түріне орай жинаған балдарды пайыз бойынша есептеп шығарғанда жеке басына бағыттылығы 40%, ұжымдық бағыттылығы 28%, және іскерлік бағыттылығы 32% құрайды.

Қорытынды. Эксперимент нәтижелері біздің бастапқы болжамымыздың дұрыстығын дәлелдеді.

Жоғары оқу орнында студенттерді біртіндеп өзіндік жұмысты орындаудың саналы түрде және кәсіптік бағдармен орындайтындай дәрежеге жеткізу мақсаты қойылуы керек. Сондықтан да біріншіден, өзіндік жұмыстың тақырыбын берумен қатар, оны жағдаяттандыру, яғни проблемалық ситуация тудыру; екіншіден пән аралық кіріктіру; үшіншіден, жеке басқа бағыттау; төртіншіден, оған зеттеушілік бағыт беру; бесіншіден, студенттің орындау формасы мен түрлерін және әдісін өзі таңдауына мүмкіндік тудыру жақтары ескерілуі керек. Мұндай қатынас студенттердің логикалық ойлауын дамытып, өз ісіне жауапкершілігін арттырумен қатар, мәселені кәсіби-тұлғалық қалыптасуы тұрғысынан, кәсіби-тұлғалық қалыптасуы ретінде қарастыра отырып шешуге жұмылдырады.

Әдебиеттер:

[1] **Аржаник, М.Б.** Комплексная математическая подготовка как условие повышения профессиональной компетентности будущих психологов [Текст]: автореф. дис. ... канд. пед. наук / М.Б. Аржаник. – Томск, 2014. – 23 с.

[2] **Барышникова, Е.В.** Применение интерактивных методов обучения в формировании профессиональных компетенций бакалавров психолого-педагогического направления [Текст] / Е.В. Барышникова – Современное состояние и перспективы развития психологии и педагогики: сборник статей Международной научно-практической конференции (29 декабря 2014 г., г. Уфа). – Уфа: Аэтерна, 2014. – С. 24–27.

[3] **Долгова, В.И.** Эмпатия и коммуникативная компетентность [Электронный ресурс]: монография/ В.И. Долгова, Е.В. Мельник. – Режим доступа: <http://elib.cspu.ru/xmlui/handle/123456789/344>. – (Дата обращения: 01.10.2015).

[4] **Зими́на, Н.А.** Психологические условия оптимизации профессиональной компетентности психологов в решении поведенческих проблем детей раннего возраста [Электронный ресурс]: автореф. дис. ... канд. психол. наук / Н.А. Зими́на. – Режим доступа: <http://dlib.rsl.ru/viewer/01002646787#?page=1>. – [Дата обращения: 10.09.2015].

[5] Распоряжение Правительства РФ от 17 ноября 2008 г. N 1662-р О Концепции долгосрочного социально-экономического развития РФ на период до 2020 года (с изменениями и дополнениями) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://base.garant.ru/194365/>. – [Дата обращения: 01.10.2015].

[6] **Савельева, С.С.** Педагогические условия формирования профессиональной компетентности учителя в образовательном процессе вуза [Текст]: монография / С.С. Савельева. – Воскресенск, 2012. – 217 с.

[7] **Ткач, Д.С.** Организационно-педагогические условия формирования профессиональной компетентности педагога-психолога в комплексе «сельский педагогический лицей-педагогический вуз» [Электронный ресурс]: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 – общая педагогика, история педагогики и образования / Дарья Сергеевна Ткач. – Режим доступа: <http://dlib.rsl.ru/viewer/01003165659#?page=1>. – [Дата обращения: 10.09.2015].

[8] Федеральный закон «Об образовании в Российской Федерации» [Текст]. – Новосибирск: Норматика, 2013. – 128 с.

[9] **Филатова, Л.Э.** Психолого-педагогические условия формирования компетентности в профессиональном общении студентов-психологов [Текст]: автореф. дис. .... канд. психол. наук / Л.Э. Филатова. – М., 2012. – 21 с.

[10] **Яковлев, Е.В.** Педагогическое исследование: содержание и представление результатов [Текст] / Е.В. Яковлев, Н.О. Яковлева. – Челябинск: Изд-во РБИУ, 2010. – 316.

[11] **Шульц, Д.П., Шульц С.Э.** Қазіргі психология тарихы. – Алматы: Ұлттық аударма бюросы., 2018 ж.

[12] **Майерс, Д., Туенж Ж.** Әлеуметтік психология. – Алматы: Ұлттық аударма бюросы, 2018 ж.

[13] **Аронсон, Эллиот.** Көпке ұмтылған жалғыз. Әлеуметтік психологияға кіріспе. Алматы: Ұлттық аударма бюросы, 2018 ж.

[14] **Сейталиев, Қ.** Жалпы психология. – Алматы, 2012 ж.

[15] Психология: Учебник./В.М.Аллахвердов, С.И.Богданова; Отв. ред. проф. А.А. Крылов. – 2-е изд., перераб. и доп. – Москва: Проспект, 2008 г.

References:

[1] **Arzhanik, M.B.** Complex mathematical training as conditions for improving the professional competence of future psychologists [Text]: abstract of the dissertation of the Candidate of Pedagogical Sciences / M.B. Arzhanik. – Tomsk, 2014. – 23 P. [in Russian]

[2] **Baryshnikova, E.V.** Application of interactive teaching methods in the formation of professional competencies of bachelors of psychological and pedagogical direction [Text] / E.V. Baryshnikova // The current state and prospects for the development of psychology and pedagogy: a collection of articles of the International Scientific and Practical Conference (December 29, 2014, Ufa). – Ufa: Aeterna, 2014. – pp. 24 – 27. [in Russian]

[3] **Dolgova, V.I.** Empathy and communicative competence [Electronic resource]: monograph / V.I. Dolgova, E.V. Melnik. – Access mode: <http://elib.cspu.ru/xmlui/handle/123456789/344>. - (Accessed: 01.10.2015). [in Russian]

[4] **Zimina, N.A.** Psychological conditions of optimization of professional competence of psychologists in solving narrative problems of childhood [Electronic resource]: abstract.dis..cand. jurid. sci. dis. cand.cand. psychological sciences / N.A. Zimina. – Access mode: <http://dlib.rsl.ru/viewer/01002646787#?page=1>. – [Accessed: 09/10/2015]. [in Russian]

[5] Approval of the Government of the Russian Federation dated November 17, 2008 No. 1662-r on the concepts of long-term socio-economic development of the Russian Federation for the period up to 2020 (with amendments and additions) [Electronic resource]. – Access mode: <http://base.garant.ru/194365/>. – Accessed: 01.10.2015]. [in Russian]

[6] **Savelyeva, S.S.** Pedagogical conditions for the formation of professional competence of a teacher in the educational process of a university [Text]: monograph / S.S. Savelyeva. – Voskresensk, 2012. – 217 P. [in Russian]

[7] **Tkach, D.S.** Organizational and pedagogical conditions for the formation of professional competence of a teacher-psychologist in the complex "rural pedagogical lyceum-pedagogical University" [Electronic resource]: abstract of the dissertation of the Candidate of pedagogical Sciences: 13.00.01-general pedagogy, history of pedagogy and education / DariaSergeevnaTkach. – Access mode: <http://dlib.rsl.ru/viewer/01003165659#?page=1>. – [Accessed: 09/10/2015]. [in Russian]

[8] Federal Law "On Education in the Russian Federation" [Text]. – Novosibirsk: Normatika, 2013. – 128 p. [in Russian]

[9] **Filatova, L.E.** Psychological and pedagogical conditions of competence formation in the professional community of psychology students [Text]: abstract.dis..cand. jurid. sci. dis. .... cand. psychological sciences/Filatova L.E.. – М., 2012. – 21 P. [in Russian]

- [10] **Yakovlev, E.V.** Pedagogical research: content and presentation of results [Text] / E.V. Yakovlev, N.O. Yakovleva. - Chelyabinsk: Publishing House of RBIU, 2010. - 316. [in Russian]
- [11] **Schultz, D.P.**, Schultz S. E. History of modern psychology. – Almaty: National Translation Bureau., 2018 [in Kazakh]
- [12] **Myers, D.**, Tuenge J. – Almaty: National Translation Bureau, 2018 [in Kazakh]
- [13] **Aronson Elliot.** The only one who strives for more. Introduction to social psychology. Almaty: National Translation Agency, 2018 [in Kazakh]
- [14] **Seitaliev, K.** general psychology. – Almaty, 2012 [in Kazakh]
- [15] Psychology: Textbook. / V.M. Allakhverdov, S.I. Bogdanova; Ed. prof. A.A. Krylov. – 2nd ed., reprint. and the ball. – Moscow: Prospect, 2008 [in Russian]

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ ФОРМИРОВАНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩИХ ПЕДАГОГОВ- ПСИХОЛОГОВ

Айтжанова Р.М., кандидат педагогических наук, ассоциированный профессор
Еликбаев А.Б., магистрант

Карагандинский университет имени Е.А. Букетова, г.Караганда, Казахстан

Аннотация. Общественная сущность человека-среда обитания, социальное положение, образование, высокий или низкий уровень сознания-является условием формирования его профессионально-личностных качеств. Развитие психологии профессионально-личностного становления требует описания и выявления основных этапов становления человека как дела деятельности, профессионально-личностного становления. Понятие "профессионально-личностное становление" категория как источник познавательной деятельности человека. Данная категория подразумевает активное отношение человека к себе, к окружающей среде. Профессионально-личностное становление в учебной деятельности-это сформированный человек с высокой способностью к сознательному саморазвитию в данной деятельности. Профессионально-личностное становление человека проявляется в развитии личности, в ее продуктивной творческой деятельности. Понятие профессионально-личностного становления является одним из первых формирующихся и изучаемых понятий. Профессионально-личностное становление-деятельностный, созерцательный, деятельностный.

Поэтому опорные идеи психологии профессионально-личностного становления могут служить единственной основой для объяснения различных форм деятельности, таких как поведение, поведение, деятельность. Он гораздо шире охватывает бытие человека, отражает и обобщает единство всех его качеств. Тогда, по мере профессионально-личностного становления, индивидуально приобретенный анализ каждого психологического свойства личности должен гармонично совпадать с их совокупностью. Поэтому профессионально-личностному становлению присуще единство, полнота качеств ке.

Вместе с тем, остаются недостаточно изученными аспекты, связанные с выявлением и реализацией психолого-педагогических условий формирования профессиональной компетентности будущих педагогов-психологов. Таким образом, актуальность настоящего исследования обусловлена противоречием между повышенной потребностью общества в подготовке педагогов-психологов с профессиональными компетенциями и недостаточностью теоретического и практического развития данного аспекта исследования.

Ключевые слова: компетентность, компетентностный подход, профессиональная компетентность, условия, интерактивные методы обучения, моделирование.

PSYCHO-PEDAGOGICAL CONDITIONS OF FORMING PROFESSIONAL COMPETENCE OF FUTURE TEACHERS-PSYCHOLOGISTS

Aitghanova R.M., Associate Professor Candidate of Pedagogical Sciences
Yelikbayev A.B., Master's student

E.A. Buketov Karaganda University, Karaganda city, Kazakhstan

Annotation. The social essence of a person-habitat, social status, education, high or low level of consciousness -is a condition for the formation of his professional and personal qualities. The development of the psychology of professional and personal formation requires the description and identification of the main stages of the formation of a person as a matter of activity, professional and personal formation. The concept of "professional and personal formation" is a category as a source of human cognitive activity. This category implies an active attitude of a person to himself, to the environment. Professional and personal formation in educational activity is a formed person with a high ability for conscious self-development in this activity. Professional and personal formation of a person is manifested in the development of personality, in its productive creative activity. The concept of professional and personal development is one of the first concepts being formed and studied. Professional and personal formation-activity, contemplative, activity.

Therefore, the basic ideas of the psychology of professional and personal development can serve as the only basis for explaining various forms of activity, such as behavior, behavior, activity. It covers the human being much more broadly, reflects and generalizes the unity of all his qualities. Then, as professional and personal development progresses, an individually acquired analysis of each psychological property of a person should harmoniously coincide with their totality. Therefore, professional and personal formation is characterized by unity, completeness of the qualities of the ke.

At the same time, aspects related to the identification and implementation of psychological and pedagogical conditions for the formation of professional competence of future teachers-psychologists remain insufficiently studied. Thus, the relevance of this study is due to the contradiction between the increased need of society for the training of teachers-psychologists with professional competencies and the lack of theoretical and practical development of this aspect of the study.

Keywords: competence, competence approach, professional competence, conditions, interactive teaching methods, modeling.

PECULIARITIES OF SOCIAL INTELLIGENCE OF A FUTURE TEACHER

Сембиева Г.М., master of Pedagogical Sciences
gulmira.sembieva@mail.ru, <http://orcid.org/0000-0002-0360-4649>

Korkyt Ata Kyzylorda University, Kyzylorda city, Kazakhstan

Annotation. Social intelligence plays an important role in the process of socialization and professional development of the individual in modern society. The problem of social intelligence is important for the teaching profession. Social intelligence requires the teacher to understand himself, behavior, actions and effective interaction of other people, as well as the development of knowledge, skills and abilities to achieve the goal. Social intelligence is a global ability formed on the basis of intellectual, personal, communicative and behavioral skills, providing the power of the process of self-regulation, which helps to predict the development of interpersonal situations, explain the readiness of the individual for social interaction and decision-making.

The total number of scientists conducting research in this area is huge. Like many other scientific concepts, scientists cannot understand what social intelligence is.

However, the urgency of the problem is largely due to insufficient study of the features of social intelligence of future teachers. On the other hand, the level of development of the teacher's social intelligence in Kazakhstan has not yet been studied. There have been practically no empirical studies on social intelligence in Russian psychological science. Despite the various methods available in foreign sources aimed at determining the level of intelligence, not all of them have been translated into Kazakh.

Keywords: social intelligence, personality, adaptation, communication

Introduction. The analysis of researches of number of foreign and home authors (N.Cantor, J.F.Kihlstrom, J.C. Raven, C.Rogers, A.A. Bodalev, Kh. T. Sheryzdanova, A.R. . Yermentayeva and others) proves that the development of communicative competence of future teachers is an axiomatic principle. The communicative competence of a teacher includes skills of effective solution of socio-psychological problematic situations in professional and personal spheres. In connection with that, the conception of social intelligence became more well-known in psychological science.

Thus, the actuality of social intelligence study of future teachers as the conditions of their communicative competence development is defined by tendencies of scientific knowledge development as well as available needs of social practice.

There is great number of definitions, approaches, models of social intelligence in psychological science. And we can't imagine all concepts of social intelligence within the given article. In connection with that, we'll reveal only those scientific positions which are necessary for understanding our work and which serve as basis of purposes and aims of research, its hypothesis and methods used.

The conceptions of social intelligence of E.L.Thordnik, H.J.Eysenck, J.P.Guilford and others are well-known in our country. E.L.Thordnik [7] defined the social intelligence as a part of general intelligence and paid great attention to educational processes, as social perception. In H.J.Eysenck's [8] opinion the social intelligence is the result of development of the general intelligence under the influence of socio-cultural conditions, it is the ability of individual's adaptation to the requirements of society. Among the factors, influencing on the level of development of social intelligence, H.J.Eysenck shared out socio-economic status, its motivation, cultural factors, level of education and others. R.B. Cattell [9] highlighted the potential and crystal intelligence.

Potential intelligence is the basis of thinking and serves as the basis for forming of crystal intelligence. G.W. Allport [10] considers the social intelligence as a special ability of a person to judge people correctly, to forecast their behavior and to provide adequate adaptation in

interpersonal relations. In D.Wechsler's [11] works the social intelligence is known as the individual's adaptation to human life, i.e. the ability to solve life problems. D.G.Myers [12] defines the social intelligence as social thinking, as the ability to self-assessment and others on the base of social instructions. J.Piaget [13] considers the essence of intelligence in flexible and sustainable adaptation to physical and social reality. The complex structure model of social intelligence was presented by J.P. Guilford [14]. According to his conception, the social intelligence unites and regulates the educational processes, related to reflection of social objects. M.E.Ford and M.S. Tisak [15] defined the social intelligence as a group of mental abilities for processing of social information for successful solution of problematic situations. They proved that the social intelligence is not like the general intelligence and it develops in social environment. The theory of intellect by R.J. Sternberg[16] includes three aspects: 1.the component sub-theory, which explains interrelation of inner world of the individual, mechanisms of thinking, related to information processing (component intelligence); 2. the sub-theory of experience, defining the effectiveness of acquiring of new situation, using experience before (empirical intelligence); 3. the sub-theory of context, which gives the explanation of the intelligence manifestation in social situation (situational intelligence). Gradually, more room in the social intelligence study is taken by researches, based on behavioral non-verbal ways of assessment of social intelligence. C. Kosmitzki and O.P.John [17] were ones of the firsts, who united those two approaches to consideration and diagnostics of the social intelligence. They suggested the concept of social intelligence, including seven components. Those components were grouped into two individual groups: "cognitive" and "behavioral".

Theoretical analysis of corresponding literature allows to formulate the hypothesis of research: the level of development of social intellect of future teachers defines their communicative competence in teaching activity. Thus, the aim of research is the study of peculiarities of social intellect of high school students taking into account factors that are significant in professional communication of a teacher.

Future teachers- the students from the University by Korkyt Ata (Kyzylorda) were tested. Average age of the tested students is 18,6 - 64 boys and 276 girls among them. It should be marked that we don't highlight the gender peculiarities of social intellect. The investigation of gender peculiarity we'll specially consider in perspective.

Materials and methods of research. The following tools are used in the work: methods of investigation of social intellect by J.P.Guilford , M.O.Sullivan [18] and 16-PF Cattell's method (form C) [19-20]. For processing the data method of range correlation was used by S.Spirman.

On the first stage of research the diagnostics of social intelligence components was held (cognition of behaviour results, cognition of behavior classes, cognition of behavior transformations, cognition of behavior systems) by J.P.Guilford and M.O.Sullivan method.

Results. The average level of expression of assessment of social intelligence (67%) predominates at future teachers. The social intelligence that is higher than the average (middle and high standard meanings of abilities) only 17% of recipients have. 16% of the students, whose level of social intelligence development is lower than the norm (low and average weak standard meanings of abilities) experience difficulties in understanding and forecasting people's behavior.

On the results of the experiment the factor "cognition of behavior consequences" is expressed in greatest degree (subtest 1). That means that the future teachers (97%) are able to foresee people's further deeds, basing on understanding their feelings, thoughts and intentions. The results of that subtest closely correlate with higher meaning of such components of communicative competency of students as dynamicity(factor N+); degree of predomination (factor E+); independence (factor Q2+); brevity (factor H+); suspiciousness (factor L) ($p < 0,01$).

Further on degree of expressiveness such component of social intellect as cognition of verbal expression is highlighted in the group. It characterizes group of students (88%) who have high sensitivity to the character of human relations. It is stated, that meanings of that subtest

positively correlate ($p < 0,01$) with such components of communicative competency as: sensuality (factor I+), conscientious (factor G+), intellectualness (factor B+), the level of development of imagination (factor M+), diplomacy (factor N+).

Table1 – The levels of development of social intelligence factors of future teachers

Subtests Standard meanings of abilities	Subtest 1	Subtest 2	Subtest 3	Subtest 4
Low	-	3	-	9
Average weak	3	17	12	21
Average	80	63	71	54
Average strong	10	15	14	16
High	7	2	3	-

Students with low marks (20%) on factor «cognition of groups of expressive behavior» (subtest2) are bad at language of movement, glances and jests. They mostly orient on verbal content of information. They can often be mistaken in understanding of words meaning of an interlocutor, as they don't consider their non-verbal reactions. Along with that, the experimental data on subtest2 positively correlate with high level of development of self-control (factor Q4+) and high meaning of reclusiveness (factor A-) (accordingly, $r_s = 0,57$; $r_s = 0,83$, $p < 0,01$).

Future teachers in subtest 4 showed the lowest knowledge (30%). That testifies that the students have insufficient development of abilities to foresee successful building of communicative activity on the base of non-full data and orient in non-verbal reactions of a person, as well as the norms and rules, regulating behavior in the society; abilities to adequate reflecting aims, intentions, needs of communication participants and to foresee the consequences of their behavior. The results of the subtest 4 are positively correlated with low level of intellectual factors development ($p < 0,01$). In this case we can speak about interrelation of low level of imagination development (factor M), receptiveness to the new and radical (factor Q1), general intellectual development (factor B) and the development of ability to cognition of structure and dynamics of situation of interpersonal interactions (subtest4).

Thus, the results of research show that among the students with high indicators on factors of social intelligence the portion of competent students in communicative activity is higher.

Thus, the analysis of research allows to state that the development of communicative competence of future teachers in conditions of higher education is substantially related with social intelligence. The communicative competence of future teachers is connected with the level of development of social intelligence and is based on it.

So, most researches define the social intelligence as a compound of general intelligence, presented in the form of general ability, practical thinking or the special form of social adaptation. The review of scientific literature shows that researches of social intellect of future teachers such as the condition of development of their communicative competence are studied insufficiently. In connection with that, it is necessary to expand researches of the social intelligence with the account of socio-cultural environment's peculiarities. The peculiarities of the social intelligence of the Kazakh future teachers haven't been studied yet.

We consider the social intelligence as special cognitive potential or mental resource of an individual. The social intelligence provides effective solution socio-psychological problems with the account of cultural factors of the society. As well as the theoretical analysis shows, that formation of a teacher's professionalism depends on the social intelligence. Taking into account the peculiarities of teacher's professional activity and the requirements made, the social intelligence can be considered as the necessary term of success of the professional activity of a teacher. The social intelligence serves as the foundation for many pedagogic competences, including the communicative competence, which is necessary for effective activity. Thus,

considering the problem of social intelligence of future teachers it is necessary to speak about their communicative competence. That puts forward the research of development level of teacher's social intelligence and communicative competence in the process of professional education.

Average level of the social intelligence assessment means that on the whole the future teachers are sufficiently effective in inter-personal relations and are normally adapted in the society.

The students with the social level higher than the average are able to take out information about people's behavior, they understand the language of non-verbal communication very well, express their views about people, and successfully foresee their reaction in given circumstances.

The students with the social level lower than the standards, have complex relations and the possibility of social adaptation falls down.

The experiment shows that the most future teachers are able to foresee further deeds of the people. But their prognoses can be false, if they deal with people who behave in non-typical way. The successful fulfillment of subtest 1 by the students shows their ability to orient in non-verbal reactions of participants, and their knowledge of norm models and rules, regulating people's behavior. That result can be connected with pedagogic focus of students and the ethnic peculiarities, norms, standards and attributes of the Kazakh's communication. In the culture of communication the ability to foresee the consequences of behavior and deeds is of great importance in the culture of the Kazakhs' communication, and the strategy and tactic of communication, based on those abilities are valuable. As well as the pedagogic focus and ethnic peculiarities of the Kazakh students more likely helps them to understand what people say to each other in the context of definite situation. That promotes doing tasks on subtest 3.

The low indicators of factors "cognition of expression groups" (subtest2) and "the cognition of structure and dynamics of the situation of inter-personal interaction"(subtest 4) show that some future teachers feel certain difficulties in inter-personal communication. Thus, they have insufficient abilities to analyze complex situations of people's interaction and to find out the reasons of certain behavior; they badly understand the logic of communicative activity. Such teachers often misuse words and make mistakes in word interpretation of interlocutor. That shows that the development of communicative competence of future teachers in the process of professional education is single-minded. The teacher is to realize the integrated context of communicative relations of an individual, to analyze the history of his relations and to be able to clarify the results of that analysis to the other individual.

The inter-relation of the level of imagination development (factor M), receptiveness to new and radical (factor Q1), general intellectual development (factor B) and ability to cognition of structure and dynamics of situations of interpersonal relations (subtest 4) proves that the social intelligence intellect is the cognitive resource of communicative competence of future teachers.

The greatest number of sufficient correlations of the social intelligence intellect test is set with grades of A+, F+, H+, E+, L+, Q2+, G+, N+ of 16-PF by Kettell. It is statistically proved that all subtests and, especially, the composite assessment discovered negative correlations ($p < 0,01$) with the indicator of introversion (with grades -A-, F-, H-).

Conclusion. Therefore, the experimental research shows that the social intelligence intellect has ethnic specific features, analysis of which is one of actual directions of further research.

Thus we can say that the social intelligence intellect is the necessary term for the development of communicative competence of future teachers.

References:

- [1] Cantor, N., Kihlstrom J.F. Social intelligence and cognitive assessments of personality // Wyer R.S. & Srull T.K. Advances in Social Cognition. Hillsdale, N.J.: Erlbaum, 1989. – Vol.2. - p.p. 1-59.
- [2] Raven, J.C. Guide to the Progressive Matrices. London: Lewis. 1960.

- [3] **Roger, s C.**, ed. "Carl Rogers: Student-Centered Learning." Project Innovation, a Monograph to "Education". 1996.
- [4] "Psychology of Communication." General edition of A.A.Bodalev – "Cogito -Centre ", 2011.
- [5] **Sheryazdanova, Kh.T.** "New Approaches in Students' Psychology Teaching". Collection of materials of the 1-st Science-Methods Conference in Russia – M., 1998. – p.p. 248-249.
- [6] **Yermentaeva, A.R.** "Foundations of Students' Psychological Training." – Ust-Kamenogorsk, 2007-p.404.
- [7] **Thordnik, E.L.** "Intelligence and its Uses – Harper's Magazine. 1920.-p.p.227-235.
- [8] **Eysenck, H.J.**, Barrett P. "Psychophysiology and the Measurement of Intelligence." - Reynolds C.R., Willson V. (eds.) "Methodological and Statistical Advances in the study of individual differences."N.Y.: Plenum Press, 1985.
- [9] **Cattel, R.B.** Theory of fluid and cristallized intelligence: A critical experiment – J.Educat. Psychol. 1963.54.P.1-22
- [10] **Allport, G.W.** Personality: A psychological interpretation.NY, 1937. – 516 p.
- [11] **Wechsler, D.** The non-intellective factors in general intelligence – J.Abnonn. Intell. 1943.38. P. 100-104
- [12] **Myers, D.G.** Psychology, 6th ed. New York: Worth Publishers. 1995. – p h. 99
- [13] **Piaget J.** Studies in Reflecting Abstraction. Hove, UK: Psychology Press. 2001.
- [14] **Guilford, J.P.** The nature of human intelligence. NY.: Norton, 1967. – 261 p
- [15] **Ford M.E.**, Tisak M.S. A further search for social intelligence – Journal of Educational Psychology. 1983. – 75 (2). – p. 196-206
- [16] **Sternberg, R.J.** Successful Intelligence. A Plume Book N.Y.1997.
- [17] **Kosmitzki, C.**, John O.P. The implicit use of explicit conceptions of social intelligence //Personality and individual Differences. 1993. – 15. – p. 11-23
- [18] **O'Sullivan, M.**, Guilford J.P. Les tests d'intelligence sociale. Paris: Editions du Centre de psychologie appliquee, 1977.
- [19] **Cattel, R.**, Eber H., Tatusuoka M. Handbook for the 16 PF in clinical, educational, industrial and research psychology. Illinois, 1970.
- [20] **Kapustina, A.N.** R.Kettel's multifactor personal methodics. Publications collection, SpB., 2001. p.p.55-81, 96-97.

Литература:

- [1] **Кантор, Н.**, Килстром Дж.Ф. Социальный интеллект и когнитивные оценки личности. – Уайер Р.С. и Срулл Т.К. Достижения в области социального познания. Хиллсдейл, Нью-Джерси: Эрбиум, 1989. – Том 2. – с. 1-59. [in English]
- [2] **Рэйвен, Дж.С.** Руководство по прогрессивным матрицам. Лондон: Льюис. 1960. [in English]
- [3] **Роджерс, С.**, изд. "Карл Роджерс: обучение, ориентированное на студента". Проект "Инновация", монография к "Образованию". 1996. [in English]
- [4] "Психология общения". Общая редакция А.А.Бодалева – "Когито-центр", 2011. [in Russian]
- [5] **Шерязданова, Х.Т.** "Новые подходы в преподавании психологии студентам". Сборник материалов 1-й научно-методической конференции в России – М., 1998. – с. 248-249. [in Russian]
- [6] **Ерментаева, А.Р.** "Основы психологической подготовки студентов". – Усть-Каменогорск, 2007. – с. 404. [in Russian]
- [7] **Тордник, Э.Л.** "Интеллект и его применение" - Harper's Magazine. 1920. – с.227-235. [in English]
- [8] **Айзенк, Х.Дж.**, Барретт П. "Психофизиология и измерение интеллекта".// Рейнольдс К.Р., Уилсон В. (ред.) "Методологические и статистические достижения в изучении индивидуальных различий". Нью-Йорк: Plenum Press, 1985. [in English]
- [9] **Кэттел, Р.Б.** Теория текучего и кристаллизованного интеллекта: критический эксперимент //J.Educat. Психология. 1963.54. С.1-22 [in English]
- [10] **Оллпорт, Г.У.** Личность: психологическая интерпретация. Нью-Йорк, 1937. – 516 с. [in English]
- [11] **Векслер, Д.** Неинтеллектуальные факторы в общем интеллекте – Дж.Абнон. Интеллект. 1943.38. С. 100-104 [in English]

- [12] **Майерс, Д.Г.** Психология, 6-е изд. Нью-Йорк: Worth Publishers. 1995. – стр. 99 [in English]
- [13] **Пиже, Ж.** Исследования по отражению абстракции. Хоув, Великобритания: издательство "Психология пресс". 2001. [in English]
- [14] **Гилфорд, Дж.П.** Природа человеческого интеллекта. Нью-Йорк.: Нортон, 1967. – 261 с. [in English]
- [15] **Форд, М.Э.,** Тисак М.С. Дальнейший поиск социального интеллекта //Журнал педагогической психологии. 1983. -75(2). – с. 196-206 [in English]
- [16] **Стернберг, Р.Дж.** Успешная разведка. Книга с перьями, Нью-Йорк, 1997. [in English]
- [17] **Космицки, С.,** Джон О.П. ИмPLICITное использование эксплицитных концепций социального интеллекта //Личность и индивидуальные различия. 1993. -15. -с. 11-23 [in English]
- [18] **О'Салливан, М.,** Гилфорд Дж.П. Тесты социального интеллекта. Париж: Издания Центра прикладной психологии, 1977. [in English]
- [19] **Кэттел, Р.,** Эбер Х., Татусуока М. Руководство для 16-летнего специалиста по клинической, образовательной, производственной и исследовательской психологии. Иллинойс, 1970 год. [in English]
- [20] **Капустина, А.Н.** Многофакторная личностная методика Р.Кеттелла. Сборник публикаций, СПб., 2001. стр.55-81, 96-97. [in Russian]

БОЛАШАҚ МҰҒАЛІМНІҢ ӘЛЕУМЕТТІК ИНТЕЛЛЕКТІСІНІҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Сембиева Г.М., педагогика ғылымдарының магистрі

Қорқыт Ата атындағы Қызылорда университеті, Қызылорда қ., Қазақстан

Андатпа. Әлеуметтік интеллект қазіргі қоғамдағы тұлғаның әлеуметтену және кәсіби даму процесінде маңызды рөл атқарады. Әлеуметтік интеллект мәселесі педагогикалық мамандық үшін маңызды. Әлеуметтік интеллект мұғалімнің өзін, мінез-құлқын, басқа адамдардың іс-әрекеттерін және тиімді өзара әрекеттесуін түсіну, сондай-ақ мақсатқа жету үшін білімін, дағдылары мен дағдыларын дамытуды талап етеді. Әлеуметтік интеллект – интеллектуалдық, тұлғалық, коммуникативтік және мінез-құлықтық бітістері негізінде қалыптасатын, өзіндік реттеу процесінің қуаттылығын қамтамасыз ететін жаһандық қабілет, ол тұлғааралық жағдаяттың дамуын болжауға, әлеуметтік өзара әрекет пен шешім қабылдауда тұлға дайындығын түсіндіруге көмектеседі.

Осы салада зерттеу жүргізетін ғалымдардың жалпы саны өте көп. Көптеген басқа ғылыми тұжырымдамалар сияқты, ғалымдар әлеуметтік интеллект деген не екенін қабылдай алмайды.

Алайда, мәселенің өзектілігі көбінесе болашақ мұғалімдердің әлеуметтік интеллектінің ерекшеліктерін жеткіліксіз зерттеуге байланысты. Екінші жағынан, Қазақстанда мұғалімнің әлеуметтік интеллектінің даму деңгейі әлі арнайы зерттеліп жатқан жоқ. Отандық психологиялық ғылымда әлеуметтік интеллект бойынша эмпирикалық зерттеулер іс жүзінде жүргізілген жоқ. Шетелдік дереккөздерде қол жетімді, интеллект деңгейін анықтауға бағытталған түрлі әдістерге қарамастан, олардың барлығы қазақ тіліне аударылмаған.

Тірек сөздер: әлеуметтік интеллект, тұлға, бейімделу, байланыс

ОСОБЕННОСТИ СОЦИАЛЬНОГО ИНТЕЛЛЕКТА БУДУЩЕГО УЧИТЕЛЯ

Сембиева Г. М., магистр педагогических наук

Қызылординский университет имени Коркыт Ата, г. Кызылорда, Казахстан

Аннотация. Социальный интеллект играет важную роль в процессе социализации и профессионального развития личности в современном обществе. Проблема социального интеллекта важна для педагогической профессии. Социальный интеллект требует от учителя понимания себя, поведения, действий и эффективного взаимодействия других людей, а также развития знаний, умений и навыков для достижения цели. Социальный интеллект-глобальная способность, формируемая на основе интеллектуальных, личностных, коммуникативных и поведенческих умений, обеспечивающая мощь процесса саморегуляции, которая помогает

прогнозировать развитие межличностной ситуации, объяснять готовность личности к социальному взаимодействию и принятию решений.

Общее количество ученых, проводящих исследования в этой области, огромно. Как и многие другие научные концепции, ученые не могут понять, что такое социальный интеллект.

Однако актуальность проблемы во многом обусловлена недостаточным изучением особенностей социального интеллекта будущих педагогов. С другой стороны, уровень развития социального интеллекта учителя в Казахстане еще не изучается. В отечественной психологической науке эмпирических исследований по социальному интеллекту практически не проводилось. Несмотря на различные методы, доступные в зарубежных источниках, направленные на определение уровня интеллекта, не все из них переведены на казахский язык.

Ключевые слова: социальный интеллект, личность, адаптация, коммуникация.

СТУДЕНТТЕРДІҢ КӘСІБИ-ТҮЛҒАЛЫҚ ҚАЛЫПТАСУЫНА ӘСЕР ЕТУШІ ФАКТОРЛАР

Аубакирова Ж.К., психология ғылымдарының кандидаты, профессор м.а.

janat-anar@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0002-4868-7118>

Тулеуова К.С., магистрант

aigul_eskaraeva@mail.ru

Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана қ., Қазақстан

Андатпа. Мақалада кәсіби іс-әрекетті сипаттау, оның құрылысы мен мазмұнын анықтауда психологиялық (әрекеттер мен операциялар) және педагогикалық-технологиялық (іс-әрекетті орындау механизмі) құрылымдарды бөліп қарастыру негізгі міндет болып табылады.

Акмеологиялық сөздікте: «Акмеология жеке тұлғаның құндылық-мотивациялық дамуының бірлігі ретінде құзіреттілікке жетудің жеке тетіктері мен өмірлік тәсілдерін, оның кәсіби шеберлігі мен өзін-өзі жүзеге асыра алу қабілетін, нақты іс-әрекеттегі, мінез-құлықтағы және қарым-қатынастағы қабілеттері мен мүмкіндіктерін объективтенуді түсіну өте маңызды» деп нақтылайды. Практикалық білім беру тәжірибесі тұрғысынан құзіреттілік дегеніміз-тұлғаның қандай да бір іс-әрекетті орындай алу қабілеті. Құзіреттілік деп білім алушы игере отырып, оның қандай да бір қызмет саласында құзіреттілігін қалыптастыратын білім беру мазмұны. Қазіргі уақытта құзіреттілік іс жүзінде барлық өнімді қызмет түрлерінің кәсіби маңызы бар сипат мәртебесіне ие екенін атап өткен жөн. Әлемдік психологиялық қоғамдастық деңгейінде өмір сүру субъектісінің құзіреттілігі ХХІ ғасыр адамының аса маңызды сипаттамаларының бірі ретінде мәлімделеді. Психологияның әртүрлі салаларының мағыналық өрісінде құзіреттілік түсінігі ерекше мағыналық акценттермен дамиды, әртүрлі феноменологиялық және функционалдық сипаттамаларға ие болады.

Құзіреттілік кәсіпқойлықтың өлшемі мен атрибуты ретінде қарастырылады. Ол өз ісін, орындалатын жұмыстың мәнін терең білуді, кәсіби қызмет аясында бар әртүрлі күрделі байланыстарды, қарым-қатынастарды түсінуді, қойылған мақсаттарға қол жеткізудің мүмкін болатын құралдары мен тәсілдерін игеруді білдіреді.

Тірек сөздер: тұлға, студент, қоғам, білім, тәрбие.

Кіріспе. Іс-әрекет, бір жағынан, ғылыми білім категориясы, адамдардың әлеуметтік-тарихи болмысының нақты формасы, екінші жағынан, олардың өмір сүру мен даму тәсілі, табиғи және әлеуметтік шындықты мақсатты түрде өзгертуі ретінде түсіндіріледі. Әлеуметтік заңдар шындықтың жаңа формалары мен қасиеттерін құрайтын, кейбір бастапқы материалдарды өнімге айналдыратын адам әрекеті арқылы ғана анықталатындығы белгілі.

Отандық ғалым А.Р. Ерментаева құзіреттілікті адамның өз өмір жағдайында жинақтаған, оған өзі мақсат еткен жетістіктерге жетуге мүмкіндік беріп, практикада қолдануда тиімді болған әлдеқайда құнды тәжірибе шегенденеді деп тұжырымдай отырып, студенттердің субъект бағдарлы психологиялық субъектісі болатын кәсіби құзіреттілік олардың өз іс-әрекетін, басқа адамдармен жасайтын қарым-қатынасын, эмоциялық дүниесін, тұлғалық болмысын оңтайлы түрде реттеуге, бақылауға, дамытуға, жетілдіруге және таныта алуға бейім болуы арқылы анықталатыны көрінеді деп нақтылайды [1]. Сонымен қатар, автор өз еңбегінде: «психологиялық құзіретті студенттер іс-әрекет, қарым-қатынас, психика формалары, тұлға бойынша психологиялық жәйттерді, заңдылықтар және механизмдерді тек біліп, түсініп қана қоймайды. Олар білгендерін іске асыра алады, яғни, осы психологиялық білімдерін өз проблемаларын шешуде дәл және тиімді қолдана алады; өздерінің маман және тұлға ретінде даму, жетілу процестерін,

басқалармен қарым- қатынасын психологиялық тұрғыдан қамдай алатындығын» айқындап береді.

Құзіреттілік тұрғысындағы ұғымдарды талдау Абульханова-Славская К.А., Айдарова Л.И., Морозова Н.А., Аминов Н.А., Амонашвили Ш.А., Ананьев Б.Г., Анастаси А., Андреева Г.М. және т.б. зерттеулерде берілген. Қарастырылып отырған тұрғының құзіреттілік компоненті болашақ маманның кәсіби қалыптасуы құзіреттіліктің дамуы және қалыптасуы үдерісіне шоғырланған –оқыту нәтижесі білім, икемділік, дағдылардың жиынтығын, тәжірибеде қолдана алатын қабілеттерді және кәсіби табысты іс-әрекетке даярлықты анықтайды [2,3,4,5,6,7,8,9]. Осы орайда, кәсіби құзіретті болу – білім мен тәжірибенің синтезі. Көрсетілген анықтамаларды есепке ала отырып, біз «құзіреттілік» терминінің келесідей түсініктемесі шығатынын қарастырамыз: «білім алушы оқу барысында меңгеруі керек және соңғы нәтижесінде қандай да бір сала бойынша оның құзіреттілігін қалыптастыратын білім, іскерлік, дағдылар жиынтығы».

Соның ішінде, кәсіби іс-әрекет қоғам арнайы ұйымдастырған білім беру ұйымдарында: мектептерде, орта кәсіптік және жоғары оқу орындарында, қосымша білім беру, кадрлардың біліктілігін арттыру және қайта даярлау мекемелерінде жүзеге асырылады. Кәсіби іс-әрекет тұлғаның өмірлік іс-әрекетінің маңызды жағы болып табылатындықтан, тұлғаның өзін-өзі жүзеге асыруы іске асып, өз мүмкіндіктерінің толығымен жұмсалуды қамтамасыз етіледі. Б.Г.Ананьев, Г.М.Андреева, П.К.Анохин пікірінше: «Тұлғаның ішкі позициясының дамуы көп жағдайда тұлғаның кәсіби маман ретінде дамуымен анықталады деуге болады. Адамның ішкі позициясы өзінің объективті бейнеленуінде тұлғаның кәсіби қалыптасуында көрінеді» [10,11,12].

П.К.Анохин құзіреттілік мазмұнын ашу кезінде әртүрлі компоненттер бөлінетінін атап өтеді: құзіреттілік алғышарттары (қабілет, талант, білім); адам қызметі (жұмыс) процесс ретінде (оның сипаттамасы, құрылымы, сипаттамасы, белгілері); қызмет нәтижелері (еңбек жемісі, қызмет объектілеріндегі өзгерістер). Сонымен қатар, құзіреттілікті қалыптастыру сапасын кезең- кезеңмен ашатын негізгі ұстанымды атап көрсетті:

- жеке тұлғаның интеллектуалды дамуының кәсіби қызметтің белгілі бір саласында шешілуі қажет мақсаттар мен міндеттерге сәйкестігі;

- тұлғаның кәсіби қызметінің белгілі бір салаларындағы мақсаттар мен міндеттерді шешу қабілеті;

- кәсіби қызметтің белгілі бір саласында табысқа жетуге мүмкіндік беретін маманның жеке қасиеттерінің кешені;

- мәселелерді шығармашылықпен шеше білу және жаңашылдыққа бейімділік [12].

Б.Г.Ананьев жүргізілген зерттеу нәтижесінде «құзіреттілік» ұғымының мәнін талдау оның үш негізгі мағынасы бар: хабардарлық мәселелердің белгілі бір шеңберінде; белгілі бір мәселелерді; құқық ретінде шешуге өкілеттік жағдайлары [10]. Бұл анықтамада оның пікірінше, «жалпы – бұл компоненттердің белсенділік-өнімділік сипаты, яғни хабардарлық (білім) белгілі бір нәтижеге жету үшін пайдаланылады, ал қабілеттер психикалық ісік ретінде белгілі бір әрекеттерді тиімді жүзеге асырудың негізі болып табылады. Г.М.Андреева құзіреттілікті оперативті және мобильді білімге ие болу деп анықтаса [11], Глуханюк Н.С. құзіреттілікті жеке, пәндік және инструменталды ерекшеліктердің бірлігі ретінде қарастырады [13].

Глуханюк Н.С. құзіреттіліктің келесі маңызды сипаттамаларын атап өтеді [13]:

- жұмыс орындарының талаптарына сәйкес кәсіби іс-әрекеттерді жемісті жүзеге асыруға мүмкіндік бере отырып, қабілеттерді тиімді пайдалану;

- кәсіптік міндеттерді шешуде бір мезгілде дербестікпен және икемділікпен мамандық бойынша жұмыс істеу үшін қажетті білім, білік және дағдыларды игеру;

- заманауи өндірістік жағдайда жұмысты орындау үшін оңтайлы білім, қабілеттер мен қатынастардың кешенді үйлесімі;

- өзін-өзі реттеудің, өзін-өзі көрсетудің, өзін-өзі бағалаудың жоғары дәрежесі бар кең форматтағы контекстте бір нәрсені тиімді орындау мүмкіндігі;

- жағдайлар мен қоршаған ортаның динамикасына тез, икемді және бейімделу реакциясы.

Сонымен қатар, педагогикалық білім беру теориясында құзіреттілік педагог-психологтардың өзінің қызметіндегі мәселелерін нақты жағдайларда шеше алу мүмкіндігін анықтайтын интегралды сипаттамасы, ол үшін білімі мен өмірлік тәжірибесін, құндылықтар және қабілеттерді қолдану керектігі айтылады.

Психологияда құзіреттіліктің түрлі анықтамалары бар:

- адамға өзінің қабілеттері мен мәртебесінің шеңберінде қоғамда табысты қызмет етуге мүмкіндік беретін әлеуметтік және жеке белсенділік формаларына оқыту деңгейі;

- проблемалық жағдайларды табысты шешу деңгейі;

- субъектінің қоғамдық-педагог-психолог икалық тәжірибесінің қалыптасу деңгейі;

- белгілі бір деңгейде лауазымдық талаптарды іске асыруға мүмкіндік беретін кәсіби қасиеттер немесе қабілеттер жиынтығы;

- базалық және арнайы кәсіби білім деңгейі, кәсіби міндеттерді шешу тәжірибесін жинақтай білу, жұмыс өтілі;

- қоршаған ортаны түсіну шарасы және онымен өзара іс-қимылдың барабар дәрежесі;

- қызметтің табысты және тиімді орындалуын қамтамасыз ететін білім, білік және дағды жиынтығы.

Құзіреттілік динамикалық белгісіз жағдайда субъектінің ішкі және сыртқы белсенділігінің тәртібі мен бақылауын сақтай білуінде көрінеді. Соңғы уақытта батыс психологиясында құзіреттілік көбінесе қалаулы мінездеме ретінде қарастырылады, яғни тұлға сапаларының жиынтығы. Мамандардың құзіреттілігін модельдеу - қазіргі заманғы шетелдік психологиялық теория мен практиканың дамуындағы маңызды процесстердің бірі.

Анцыферова Л.И. білім саласының қазіргі жағдайын саралай келіп, қоғамдық сұранысқа сәйкес жоғары оқу орнын бітірген мамандардың кәсіби дайындығында төмендегідей бірқатар тенденцияларды бөліп көрсеткен[14]:

- жеке тұлғаның кәсіби әлеуеті және ақпараттық-коммуникациялық технологиялардың мүмкіндігін өзінің тұлғалық сапаларын жүзеге асыруға, жалпы адамзаттық құндылықтарды, педагог-психологтердің өзінің дамуы үшін білім саласында жаңа ізденістер мен жаңа жолдарды гуманизациялық тұрғыда қарастырады;

- педагог-психолог -психологтерді даярлауға қойылатын талаптар оның кәсіби білімі мен жалпы дайындық деңгейіне ғана емес, оның шығармашылық қабілетінің дамуы мен интеллектуалдық әлеуетіне де тікелей байланысты;

- нарықтық экономика жағдайында адам еңбек нарығында белсенді рөл атқарады. Өзінің тұлғалық тауар ретіндегі басты сапалық капиталы болыптабылатын – құзіреттілік, кәсіби құзіреттілік, біліктілік және осы біліктілігі неғұрлым жоғары болса, соғұрлым ол еңбек нарығында еркін таңдауға ие болады, демек өмірде үлкен сұранысқа ие болады;

- нарықтық экономика жағдайында адамдар үнемі өзгерістегі жағдаяттарға байланысты кейбір жағдайда қысқа мерзім ішінде жаңа мамандықты меңгеріп шығады.

Сонымен, білім беруде құзіретті маман иесіне жеткен деп мамандығы бойынша өз пәнін жетік білетін, өзінің шығармашылығы мен дарындылығына жағдай жасай алатын, тұлғалық-ізгілік бағыттылығы жоғары, педагогикалық шеберлік пен өзінің іс-қимылын жүйелілікпен атқаруға қабілетті, оқытудың жаңа технологияларын толық меңгерген, отандық, шетелдік тәжірибелерді шығармашылықпен қолдана білуді айтамыз.

Шетелдік және отандық зерттеулерге шолу жасай отырып, құзіреттілік бірнеше қабілеттіліктер жиынтығы деп қорытындылауға негіз болды.

Зерттеу материалдары мен әдістері. 1. В.В. Столин мен С.Р. Пантелеевтің «Өзіне қатынас» тест-сұрақтамасы бойынша педагог-психологтардың тұлғалық қасиеттерін өзін-

өзі бағалау нәтижелері. Бұл әдістеме В.В. Столин құрған өзіне қатынас құрылымының иерархиялық моделіне сәйкес құрастырылған. В.В. Столин мен С.Р. Пантелеевтің тұлғаның өзіне қатынасын зерттеудің тест-сұрақтамасы зерттелушілерге ұсынылды. Бұл тест-сұрақтама арқылы тұлғаның өзіне қатынасының мазмұны мен бағытын тексеруге мүмкіндік береді. Яғни, өзіне қатынасты зерттеудің осы әдістемесі арқылы зерттелушілердің өзін-өзі бағалауы ғана емес, олардың өзіне деген қатынас-сезімі, өзін тұлға ретінде қабылдай алу ерекшелігі анықталады.

2. «Мінез-құлықты реттеу стилі – МРС-98» сауалнамасы (В.И. Моросанова бойынша). Жүргізілген бұл әдістеме «Мінез-құлықты реттеу стилі – МРС-98» сауалнамасы (В.И. Моросанова бойынша). Аталған әдістеме мақсаты: тұлғаның мінез-құлықты реттеуде дамуының диагностикасы және оның жоспарлау, модельдеу көрсеткіштерін қамтитын жеке бейін, нәтижелерін бағалау, сондай-ақ реттеушілік-тұлғалық даму көрсеткіштері қасиеттері – икемділік және дербестікті қарастыру.

Нәтижелер. В.В. Столин мен С.Р. Пантелеевтің «Өзіне қатынас» тест-сұрақтамасында келесі шкалалар қамтылған:

S шкала – сыналудың өз «Мен»іне интегралданған жағымды және жағымсыз сезімін бағалайды;

I шкала – өз-өзін құрметтеу;

II шкала – аутоимпатия;

III шкала – басқалардың қатынасын күту;

IV шкала – қызығушылықтың болуы.

Сонымен қатар сұрақтамадағы 7 шкала қандай да бір ішкі әрекеттерге бағдарлардың көрінісін өлшеуге бағытталған. Бұл шкалалар келесідей:

1-шкала – өзіне сенімді болу;

2-шкала – басқалардың қатынасы;

3-шкала – өзін қабылдау;

4-шкала – өз-өзін басқару, өзін-өзі реттеу;

5-шкала – өз-өзін кінәлау;

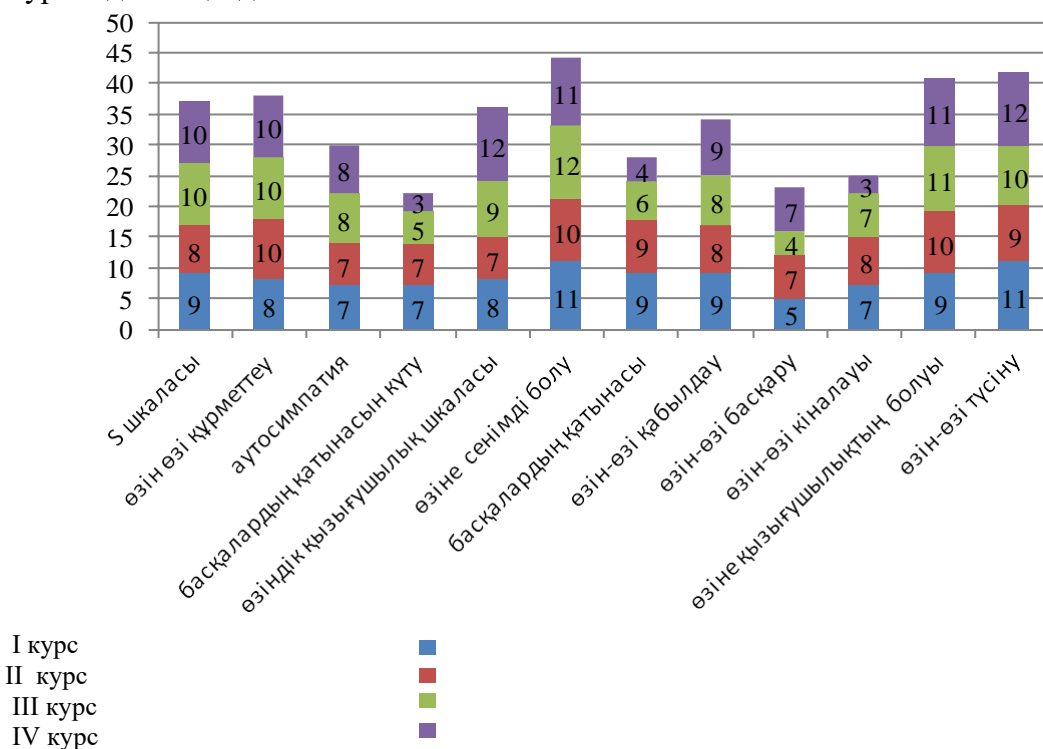
6-шкала – қызығушылықтың болуы;

7-шкала – өзін-өзі түсіну

Өзін-өзі түсіну шкаласы S шкаласымен ($r=0,262$ $p>0,01$), өзін-өзі құрметтеу ($r=0,391$ $p>0,01$), аутоимпатия ($r=0,343$ $p>0,01$), басқалардың қатынасын күту ($r=0,209$ $p>0,01$), қызығушылық ($r=0,216$ $p>0,01$), өзіне деген сенімділік шкалаларымен ($r=0,281$ $p>0,01$) байланыстылығы айқындалды. Зерттелушілердің өзіне бағытталған танымының тиімді құрамдас бөлігі ретінде түсінеді: бұл жеке санада ұсынылған өзі туралы ақпараттың жиынтығы. Өзін-өзі тану процесінде аталған шкалалармен байланыстылығы ең алдымен, субъектінің рефлексияға, саналы интроспекцияға қабілеттілігі мен бейімділігімен көрінеді. Сонымен қатар, болмыстың құндылығына бағдарланумен байланысты когнитивті толықтырып қана қоймайды, сонымен бірге белгілі бір мағынада оған қарсы тұруымен көрінеді. Сондықтан да, олардың динамикалық көрсеткіштерінің әртүрлі болуы да заңдылық. Атап айтсақ, 1 курс бойынша 3,18, 2 курс зерттелушілерінде 3,48, 3 курс бойынша 3,76 және 4 курс 4,19 мәнділікке ие болуынан және пайыздық сипаттамасына көшсек, 1 курс 7%, 2 курс 9%, 3 курс 10%, 4 курста 11%-ға жоғарылағанын байқадық. Мұнан педагог-психологтардың кәсіби құзіреттілік н дамытуға байланысты жұмыстардың жүргізілудің қажеттілігі туындайтынын айқындадық. Қалыптастырушы кезеңде жүргізілген элективті пән, web-семинар және психологиялық тренинг жұмыстарының тиімділігі анықтаушы кезеңде қолданған психодиагностикалық әдістемелерді қайта жүргізу арқылы көре алдық. Зерттеуге қатысқан 1-4 курс білім алушылардың динамикалық өзгерістері көрсетіледі (1-сурет).

Әдістеме қорытындысы бойынша, 1 курс білім алушыларында өзін-өзі кінәлауы 13%-дан 7%-ға төмендесе, басқалардың қатынасын күту 12%-дан 7%-ге азайғанын байқалды. Сонымен қатар, өзіндік қызығушылық, өзін-өзі қабылдау, өзін-өзі басқару

параметрлері де өзіндік жоғарылағанын көрсетті. Мұндай айырмашылық тек 2 курс емес, 3-4 курста да байқалды.

1-сурет – Столин, С.Р. Пантилеевтің «Өзіне қатынас» (MIS) тест-сұрақтамасы бойынша қалыптастырушы эксперименттегі көрсеткіштер динамикасы

Жүргізілген келесі әдістеме «Мінез-құлықты реттеу стилі – MPC-98» сауалнамасы (В.И. Моросанова). Аталған әдістеме мақсаты: тұлғаның мінез-құлықты реттеуде дамуының диагностикасы және оның жоспарлау, модельдеу көрсеткіштерін қамтитын жеке бейін, нәтижелерін бағалау, сондай-ақ реттеушілік-тұлғалық даму көрсеткіштері қасиеттері-икемділік және дербестікті қарастыру. Сауалнама тұтастай алғанда адамның еркін белсенділігін саналы өзін-өзі реттеудің жеке жүйесінің қалыптасуының жалпы деңгейін бағалайтын «Өзін-өзі реттеудің жалпы деңгейі» (ӨРЖ) бірыңғай шкаласы ретінде жұмыс істейді. Өзін-өзі реттеудің жалпы деңгейінің жоғары көрсеткіштері бар пәндер тәуелсіз, икемді және жағдайлардың өзгеруіне, алға жылжуға және мақсатқа жетуге саналы түрде жауап береді. Жетістікке жетудің жоғары мотивациясымен олар мақсатқа жетуге кедергі келтіретін жеке, сипаттамалық сипаттамалардың әсерін өтеуге мүмкіндік беретін өзін-өзі реттеу стилін қалыптастыра алады. Саналы реттеудің жалпы деңгейі неғұрлым жоғары болса, адам жаңа қызмет түрлерін меңгереді, бейтаныс жағдайларда өзін сенімді сезінеді, әдеттегі іс-әрекеттегі табыстары соғұрлым тұрақты болады.

Сонымен қатар, жұмысымыздағы айқындаған корреляциялық талдауда М.Р. Моросанованың сауалнамасы бойынша зерттелушілердің жеке тұлғалық қасиеттерін сипаттайтын өзін-өзі реттеудің жалпы деңгейі шкаласы уақыт бойынша бағдарлау ($r=0,338$ $p>0,01$), қолдау ($r=0,176$ $p>0,05$), мінез-құлықтың икемділігі ($r=0,161$ $p>0,05$), спонтандық ($r=0,325$ $p>0,01$), өзін-өзі қабылдау ($r=0,159$ $p>0,05$), қарым-қатынасқа түсу ($r=0,167$ $p>0,05$), танымдық қажеттіліктер ($r=-0,217$ $p>0,01$), өзіндік қатынас ($r=-0,165$ $p>0,05$), өзіндік басқару ($r=0,376$ $p>0,01$), қызығушылық ($r=0,170$ $p>0,05$), өзін-өзі түсіну ($r=0,181$ $p>0,05$) шкалалармен болашақ педагогтердің өзін-өзі реттеудің жалпы деңгейімен байланысы анықталды. Жалпы, сауалнама бойынша жалпы сипаттамасының динамикалық көрсеткіштері әр курста түрлі мәнге ие болып отыр. Яғни тікелей және тығыз корреляциялық байланыс зерттелушілер тобында анықталмағанымен, олардың өзін-өзі реттеу деңгейге де педагогикалық әрекетке сай келетіндігін дәрежесі төмендігін көрсетті.

Әдістеме көрсеткіштерінің деңгейлік сипаттамасы берілді.

2-кесте – В.И. Моросанованың «Мінез-құлықты реттеу стилі» сауалнамасы бойынша көрсеткіштердің деңгейлік динамикасы (пайыздық нәтиже)

Курс	Дәреже көрсеткіші		
	жоғары, %	орташа, %	төмен, %
I курс	15	35	50
II курс	16	43	41
III курс	21	39	40
IV курс	26	47	27

Қорытынды. Жоғарыда жүргізілген зерттеулерге сүйене отырып, болашақ педагогтер келесідей негізгі құрауыштар арқылы кәсіби құзіреттіліктерінің даму деңгейіне жетеді деп тұжырымдаймыз:

- кәсіби қажеттіліктің жоғары деңгейі;
- өзіне қатынасы мен мінез-құлықты реттей алуы;
- шығармашылық потенциалының ілгерілеуі;
- тұлғалық-кәсіби дамуға деген қатынас;
- тұлғалық-кәсіби өзін-өзі өзектендіруге ынта;
- эмоциялы қатынас негізінде кәсіби өзін-өзі жетілдірумен айналысу қабілетінің жоғарылуы.

Қорыта айтқанда, педагогтердің кәсіби құзіреттіліктің даму ерекшеліктері мәселесінің ғылыми-тәжірибелік ерекшеліктері зерттеліп, өзіндік пайымдаулар жасалды. Тәжірибелік жұмыстардың қорытындысын негізге ала отырып, арнайы курс және оқу-әдістемелік құралды ұсынуға мүмкіндік алдық. Өткізілген пәндік сабақтар жоғары оқу орындарындағы студенттердің терең білім алып, кәсіби-шығармашылық тұрғыдан өзін-өзі дамытып, жоспарланған жұмыстарды қызығушылықпен орындап, меңгеріп шығуына және кәсіби біліктілігін толықтыруына септігін тигізетіні анықталды [14,15].

Тәжірибелік-эксперимент нәтижелері біздің болжамымыздың дұрыстығын, педагогтердің кәсіби құзіреттіліктің даму ерекшеліктерін жетілдіру және құрылымдық-мазмұндық моделі, оның өлшемдері мен көрсеткіштері деңгейлерінің дұрыстығын, ұсынған әдістеменің тиімділігін дәлелдеді. Жүргізілген тәжірибелік эксперименттің нәтижесінде қойылған міндеттер шешілді және тиісті қорытындылар жасалды.

Әдебиеттер:

- [1] Ерментәева, А.Р. Жоғары мектеп психологиясы., Алматы, 2012. – 125 б
- [2] Абульханова-Славская, К.А. Деятельность и психология личности. М., 1980. – 334 с.
- [3] Айдарова, Л.И. Маленькие школьники и родной язык. М., 1980. – 259 с.
- [4] Морозова, Н.А., Аминов Н.А., Смятских А.Л. Психодиагностика специальных способностей социальных работников. – Социальная работа /Под ред. И.А. Зимней. М., 1992. Вып. 2.
- [5] Аминов, Н.А. Некоторые теоретические аспекты дифференциальной психодиагностики специальных способностей – Типологическая диагностика и образование/ Под ред. Е.П. Гусевой. М., 1994. Гл. 5.
- [6] Амонашвили, Ш.А. Здравствуйте, дети. М., 1983. – 213 с.
- [7] Ананьев, Б.Г. О проблемах современного человекознания. М., 1977. – 325 с.
- [8] Анастаси, А. Психологическое тестирование. М., 1982. Кн. 1-2.
- [9] Андреева, Г.М. Социальная психология. М., 1980.
- [10] Ананьев, Б.Г. Педагогические приложения современной психологии – Хрестоматия по возрастной и педагогической психологии. Работы советских психологов периода 1946-1980 гг./ Под ред. И.И. Ильясова, В.Я. Ляудис. М., 1981. – 256 с.
- [11] Андреева, Г.М. Социальная психология. М., 1996. – 258 с.

- [12] **Анохин, П.К.** Биология и нейрофизиология условного рефлекса. М., 1968
- [13] **Глуханюк, Н.С.** Практикум по психодиагностике Москва, 2005
- [14] **Анцыферова, Л.И.** Принцип связи сознания и деятельности и методология психологии// Методологические и теоретические проблемы психологии. М., 1969.
- [15] **Анохин, П.К.** Философские аспекты теории функциональной системы – Избр. труды. М., 1978.

References:

- [1] **Ermentayeva A. R.** psychology of the Higher School. Almaty, 2012. – 125 p.[in Kazakh]
- [2] **Abulkhanova-Slavskaya K.A.** Activity and psychology of personality. М., 1980. – 334 p. [in Russian]
- [3] **Aidarova L.I.** Little schoolchildren and native language. М., 1980. – 259 p. [in Russian]
- [4] **Morozova N.A., Aminov N.A., Smyatskikh A. L.** Psychodiagnostics of special capabilities of social workers// Social work /Edited by I. A. Zimnaya. М., 1992. Issue 2. [in Russian]
- [5] **Aminov N.A.** Some theoretical aspects of differential psychodiagnostics of special abilities – Typological diagnostics and education/ Edited by E. P. Guseva. М., 1994. Chapter 5. [in Russian]
- [6] **Amonashvili Sh.A.** Hello, children. М., 1983. – 213 p. [in Russian]
- [7] **Ananyev B. G.** on the problems of modern man. М., 1977. – 325 p. [in Russian]
- [8] **Anastasi A.** Psychological testing. М., 1982.Books 1-2. [in Russian]
- [9] **Andreeva G.M.** Social psychology. М., 1980. [in Russian]
- [10] **Ananyev B.G.** Pedagogical applications of modern psychology – Textbook on age and pedagogical psychology. Works of Soviet psychologists in the period 1946-1980/ Edited by I.I. Ilyasov, V.Ya. Lyaudis. М., 1981. – 256 p. [in Russian]
- [11] **Andreeva G.M.** Social psychology. М., 1996. – 258 p.[in Russian]
- [12] **Anokhin P.K.** Biology and neurophysiology of conditioned reflex. М., 1968[in Russian]
- [13] **Glukhanyuk N.S.** Workshop on psychodiagnostics Moscow, 2005 [in Russian]
- [14] **Antsyferova L.I.** principles of communication and activity and methodology of psychology// Methodological and theoretical problems of psychology. М., 1969. [in Russian]
- [15] **Anokhin P.K.** Philosophical aspects of the functional system theory// Selected works. М., 1978. [in Russian]

ВЛИЯЮЩИЕ ФАКТОРЫ НА ПРОФЕССИОНАЛЬНО-ЛИЧНОСТНОЕ СТАНОВЛЕНИЕ СТУДЕНТОВ

Аубакирова Ж.К., психология ғылымдарының кандидаты, профессор м.а.
Тулеуова К.С., магистрант

Евразийский национальный университет им. Л.Н.Гумилева. г.Астана, Казахстан

Аннотация. В статье основной задачей является описание профессиональной деятельности, выделение психологических (действия и операции) и педагогико-технологических (механизм выполнения действия) структур в определении ее построения и содержания.

Акмеологический словарь уточняет: «очень важно понимать личные механизмы и жизненные подходы достижения компетентности как единицы ценностно - мотивационного развития личности, ее профессионализм и способность к самореализации, объективацию ее способностей и возможностей в реальной деятельности, поведении и общении». С точки зрения практического образовательного опыта компетентность - это способность человека выполнять какую-либо деятельность. Под компетенцией понимается содержание образования, которое формирует компетентность обучающегося в той или иной сфере деятельности, которую он осваивает. Следует отметить, что в настоящее время компетентность имеет статус профессионально значимого характера практически всех видов продуктивной деятельности. Компетентность субъекта существования на уровне мирового психологического сообщества декларируется как одна из важнейших характеристик человека XXI века. В семантическом поле различных отраслей психологии понятие компетентности развивается с особыми смысловыми акцентами, приобретает различные феноменологические и функциональные характеристики.

Компетентность рассматривается как мера и атрибут профессионализма. Она подразумевает глубокое знание своего дела, сути выполняемой работы, понимание различных сложных связей, существующих в рамках профессиональной деятельности, понимание взаимоотношений, овладение возможными средствами и способами достижения поставленных целей.

Ключевые слова: личность, студент, общество, образование, воспитание.

INFLUENCING FACTORS ON THE PROFESSIONAL AND PERSONAL DEVELOPMENT OF STUDENTS

Aubakirova Zh.K., candidate of psychological sciences, acting professor
Tuleuoba K.S., master's student

L.N.Gumilyov Eurasian National University, Astana city, Kazakhstan

Annotation. In the article, the main task is to describe professional activity, highlight psychological (actions and operations) and pedagogical-technological (mechanism of action) structures in determining its construction and content.

The Acmeological dictionary clarifies: "it is very important to understand personal mechanisms and life approaches to achieving competence as a unit of value-motivational development of a person, her professionalism and ability to self-realization, objectification of her abilities and opportunities in real activity, behavior and communication." From the point of view of practical educational experience, competence is the ability of a person to perform any activity. Competence is understood as the content of education, which forms the competence of a student in a particular field of activity that he is mastering. It should be noted that at present competence has the status of professionally significant character of almost all types of productive activities. The competence of the subject of existence at the level of the world psychological community is declared as one of the most important characteristics of a person of the XXI century. In the semantic field of various branches of psychology, the concept of competence develops with special semantic accents, acquires various phenomenological and functional characteristics.

Competence is considered as a measure and attribute of professionalism. It implies a deep knowledge of one's business, the essence of the work performed, an understanding of various complex relationships that exist within the framework of professional activity, an understanding of relationships, mastering possible means and ways to achieve goals.

Keywords: personality, student, society, education, upbringing.

САМОАКТУАЛИЗАЦИЯ ЛИЧНОСТИ ОБУЧАЮЩИХСЯ ЧЕРЕЗ ЦИФРОВЫЕ ИННОВАЦИОННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОМ ПРОСТРАНСТВЕ БУДУЩЕГО

Шарафиева Л.М., педагог-психолог

Sharafieva.leisan.80@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0002-1660-6387>

Камский технико-экономический колледж – КамТЭК, г.Набережные Челны, Россия

Аннотация. Цель исследования состоит в разработке и апробации инновационной модели образовательного пространства для предупреждения влияния посторонних субъективных оценок в осуществлении реализации задач на пути к самоактуализации личности. Ключевой фигурой в формировании личности учащегося, склонного к изменениям в обществе, является только учитель, обладающий высокой мотивацией к педагогической деятельности, гибкий к постоянно обновляемым изменениям в сфере образования, способный применять новые технологии в учебно-воспитательном процессе. На сегодняшний день главной задачей в образовании является повышение интереса учащихся к предмету и улучшение качества знаний с использованием различных методов и приемов, новых технологий.

Инновации-это настоящий инструмент, а инновации-это процесс овладения этим инструментом. Грамотно подобранное нововведение должно в максимально возможной степени гарантировать успех нововведения. Инновационным процессом называют комплексную деятельность по созданию, освоению, использованию и распространению новизны. В современных условиях создание новых научных, практических знаний и их освоение и реализация могут рассматриваться с инновационной точки зрения.

Основная идея работы заключается в том, что самоактуализация личности возможна при объективном оценивании результатов деятельности обучающихся, без сопричастности субъективного мнения, без помощи со стороны, без мотивации и наставлений.

Ключевые слова. самоактуализация, инновационная модель, образовательное пространство, педагогические условия, оценка, искусственный интеллект.

Введение. В условиях неопределённости, непредсказуемости современной ситуации образование является связующим звеном между наукой и технологиями, где успешная, своевременная корреляция образовательных ресурсов существующего деятельностного подхода в образовании, формирования преподавателем проблемной ситуации заменится оцениванием искусственным интеллектом, включением цифровых, дистанционных, онлайн технологий, что приведёт к объективному процессу внешнего воздействия образовательного пространства для самоактуализации обучающегося. Попытка удержать культурно-исторические традиции, отстаивание сохранения национальных черт, несмотря на новейшие технологии и современные цифровые инновации, в своей идентификации в узких рамках консервативности убеждений человеческой природы затормаживают прогресс необходимых реформ в образовательном пространстве. Выходом из стагнации оказывается приобретение личностных компетенций обучающихся, таких как самоактуализация. Существующая проблематика внедрения в образовательное пространство инновационных технологий заключается в филистерстве узких взглядов. Самоактуализация, как феномен представляет собой сложный процесс построения психических компонентов, характеризующихся в активации желания и стремления к полному выявлению и реализации личностных возможностей. Воспитать в учениках качество самоактуализации при мотивации со стороны учителя, родителя и других наставников в интерпретации приобретения новых навыков буквально означает, что ребёнок научается ждать мотивации, при этом активация потребностей будет происходить только после стороннего вмешательства. Следующая проблематика внедрения искусственного интеллекта и цифровых технологий обучения заключается в

том, что тавтология не уточняющего смысла педагогических внедрений без объяснений психологической составляющей феномена самоактуализации приведёт к неэффективности внедрения инновационных технологий, так как самомотивация обучающихся, с точки зрения самих учеников, будет казаться бессмысленной.

Понятие самоактуализация означает практические аспекты сознательной целенаправленной деятельности человека в мире действительности, направленной на осуществление своих жизненных планов [5]. Забота о самом себе является навыком, который приобретается исходя из прежнего опыта. Мотивации со стороны учителя, или родителя влекут за собой риски пробелов в воспитании пассивных детей, которые зависят от тех, кто диктует им условия. В процессе самореализации своей собственной деятельности, благодаря своим собственным планам человек анализирует, критически оценивает полученные результаты труда. Субъективное видение преподавателей результатов деятельности снижает самооценку учеников. Оптимальным условием приобретения навыков самоактуализации является предоставление самостоятельности и объективная оценка со стороны. Безотметочное обучение практикуется в начальной школе в первых классах. В реализации программы безотметочного обучения младших школьников на основе различных исследований [1;2;3;16] структура образования не приняла во внимание психологию личности, так как человек социален и на неосознанном уровне хочет оценку со стороны. Оценивание другими является потребностью человека, поэтому инновацией в области педагогики будет внедрение искусственного интеллекта, которая объективно поставит отметку обучающемуся, что сформирует трезвую оценку самого себя.

Обзор литературы. В отечественной литературе самоактуализацию рассматривали с разных точек зрения: в качестве субъекта жизнедеятельности К.А.Абульханова-Славская [1]; процесса необходимого движения человека Б.Г.Ананьев [2]; результата опредмечивания Л.Г.Брылева [6]; источника поиска смысла Л.И.Антропова, Н.Л.Кулик [3]; субъекта развития Б.Д.Эльконин; субъекта свободного выбора В.А.Петровский; смысла Д.А.Леонтьева; саморегуляции О.А.Конопкина, В.А.Иванникова [5]; через эндогенные и экзогенные факторы Т.Л.Смирнова [11]; отражающиеся в творческом потенциале Д.Б.Богоявленская, Я.А.Пономарева [12]; на индивидуальном принципе Н.Т.Оганесян [11], реализации проблемы личности И.А.Витин [11], самоопределившуюся самость В.И.Слободчиков, Е.И.Исаев; переживание момента встречи с самим собой Г.А.Цукерман [6]; успешная совместная мыслительная деятельность С.М.Джакупов [9] и другие. В зарубежной психологии самоактуализация рассматривается в русле экзистенциальных, гуманистических, феноменологических концепций личности, представляя собой основу гуманистической психологии К.Роджерс, А.Маслоу, Г.Олпорт, А.Адлер [5]; экзистенциальный подход относится к работам Д. Бьюджентала, Р.Мэя [1.2]; проблемы мотивации личности А.Маслоу [5]; после инстинктивного поведения Г.Олпорт; врождённые тенденции К.Роджерс [9]; саморегулируемое обучение Д.Хошьяр, М.Педасте, К.Сакс, Э.Лейен [15]; метокогнитивных и когнитивных стратегий Э.Панедеро [9]; отслеживание самоконтроля подавления импульсов М.Инзлихт, К.М.Вернер, Д.Л.Брискин, Б.У.Робертс [13]; суммативное оценивание Йерун ван дер Линден, Тамара ван Шилт-Мол и другие [8]; саморегулированные мысли Циммерман и Шунк [8] и другие.

Самоактуализация это максимальное развитие своих потенциалов, раскрытие когнитивных способностей, предполагает самостоятельную активизацию мотива без контроля, подсказки со стороны [4]. Несмотря на обширную литературу, развитие самоактуализации личности в педагогическом контексте в существующем образовательном пространстве можно воспитать только в созависимости от государства и общества. Необходимы условия воспитания самоактуализирующейся личности обучающихся. Содержание вызовов современности требует видения, чёткого описания инновационных методов и условий разработки интенсивно интегративной среды образовательного пространства, которая способна изменить траекторию развития истории педагогики обучения.

Методы исследования и выборка. Авторская модель инновационной образовательной среды представляет собой шаблон, который можно внедрить в общеобразовательную организацию, имеющую доступ в интернет. Ключевым аспектом инновационной модели являются предоставления всесторонних условий для развития самоактуализации обучающихся (Таблица 1).

Таблица 1 – Программа реализации внедрения инновационных технологий в образовательное пространство

<p>Цель и задачи инновационной модели образовательной среды:</p>	<p><i>Создать оптимальные условия в образовательном пространстве для развития самоактуализации личности обучающихся.</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Внедрить цифровые технологии в образовательное пространство; - Заменить субъективную оценку преподавателя оцениванием ИИ (искусственного интеллекта); - Проверить эффективность апробации инновационной модели обучения.
<p>Планируемые результаты</p>	<p><i>Результаты обучения в инновационном образовательном пространстве направлены на приобретение навыков самоактуализации личности: осознавать необходимость самоактуализации для адаптации к жизненным ситуациям; понимать уровень достижения результатов образовательных программ, адекватно сопоставляя с остальными; проводить рефлексию, активировать умения мыслить глобально; развивать мыслительные способности, самостоятельно создавать новые способы самосовершенствования; осознавать личную ответственность за формирование когнитивных способностей в реализации намеченных целей, приносящим благо себе и другим; самостоятельно менять окружающие неблагоприятные условия, заранее оповестив об этом остальных заинтересованных лиц; при необходимости оптимально адаптироваться к окружающим условиям, исходя из анализа полезности и объективной оценки, включая критическое мышление осмысления ситуации; принимать правила совместной деятельности для осуществления общих идей; оценивать успехи, своевременно устранять затруднения.</i></p> <p><i>Самоорганизация:</i> самому планировать этапы предстоящей работы, назначать и определять последовательность выполнения учебных заданий; выполнять правила безопасности осознанием самооценки и сохранением материальных ценностей.</p> <p><i>Самоконтроль:</i> самостоятельно осуществлять контроль процесса, оценивать свою деятельность; находить и выбирать, при необходимости корректировать способы действий; уметь находить ошибки в работе, установить причины, начать поиск решения по устранению погрешностей.</p> <p><i>Самооценка:</i> предвидеть возможность возникновения трудностей и ошибок, предусматривать способы их предупреждения без принижения своих качеств и способностей; оценивать рациональность своих действий, давать им качественную характеристику.</p> <p>1.В составляющей самоактуализации обучающиеся приобретут способность руководить собой и остальными людьми и процессами.</p> <p>2.Для осуществления намеченных целей появятся умения ведения переговоров, способности успешной коммуникации, возрастёт личная</p>

	<p>эффективность, повысится авторитет.</p> <p>3.Возрастёт личная ответственность перед собой и другими людьми, в сознании появятся глобальные цели, которые призваны принести материальные блага и ресурсы.</p>
Инновационные внедрения:	<ul style="list-style-type: none"> - Искусственного интеллекта, созданного на языке программирования в виртуальной среде. - Онлайн библиотечной среды, где обучающиеся самостоятельно выбирают учебники, исходя из повышенных потребностей. - Аудиторий для совместных выполнений практических и контрольных заданий, решения математических примеров, выбранных и оценённых искусственным интеллектом. - Онлайн и офлайн виртуальных предметных кабинетов, учебной части, приёмной, видео-аудио кабинетов, где находятся виртуальные тьюторы (Алиса, Маруся и другие).
Факторы, активирующие самоактуализацию обучающихся:	<p><i>Педагогические:</i> профессиональное развитие, содержание учебного материала, коллективные формы учебной деятельности, полная свобода выбора, ценностно-мотивационные, объективная оценка ИИ.</p> <p><i>Социальные:</i> потребность в социальном доминировании, потребность к присоединению группы по интересам; соревновательная потребность; потребность преодолевать трудности.</p> <p><i>Психологические:</i> бессознательные якоря, побуждающие активацию самоактуализации.</p>
Условия реализации	<ul style="list-style-type: none"> -Установка приложения ИИ искусственного интеллекта на смартфон, скидывание решения заданий через персональный штрих код; - Посещение виртуальных цифровых пространств, при помощи компьютера или смартфона имеющее оптимальное разрешение экрана.
Существующие риски	<p>Медленная работа интернет пространства; низкий уровень самомотивации; нежелание жить самостоятельно, без надзора и контроля со стороны; уровень воспитания, не позволяющий накопить новый опыт достижения целей; недостаток поддержки; инерция; психологическое состояние обучающегося.</p>

В апробации результатов приняли участие студенты ЧПОУ Камского технико-экономического колледжа - Камский технико-экономический колледж КамТЭК города Набережные Челны. Общий объём выборки составил 340 ± 4 обучающихся. Репрезентативность выборки в силу закона больших чисел осуществлялась соразмерно генеральной совокупности обучающихся в учебном заведении КамТэк. Возраст 17-25 лет, гендерные различия: М (75%), Ж(25), средний уровень владения цифровыми технологиями 84%. Уровень развития самоактуализации был измерен конвертёром «Tare line» [4;14], переводящим качественные характеристики в количественные. Имитация искусственного интеллекта, виртуальных кабинетов была создана в качестве программного обеспечения на образовательной платформе КамТЭК.

Оборудование. Имитация искусственного интеллекта ИИ, созданного на платформе образовательной организации, которая работает благодаря специальной программе и установке приложений. Облачный конструкт имеет большой виртуальный объём памяти, поэтому задания студентов могут храниться в течении нескольких лет. Искусственный интеллект объективно оценивает в пятибалльной системе задания. Письменные задания с проверкой орфографии и правилами написания возвращаются студенту в электронном виде непосредственно на смартфон обучающегося или компьютер

классной комнаты. В образовательном пространстве есть вход Wi-Fi адаптер, Bluetooth, облачные технологии для передачи данных. Инновации в цифровом пространстве снабжены виртуальными комнатами, библиотеками, учебно-ознакомительной аудиторией, которые студенты могут посетить офлайн и онлайн, находясь в двух пространствах одновременно: виртуальной комнате библиотеки и в реальном учебном классе. В цифровых библиотеках есть отделы для чтения и наглядные демонстрационные материалы в виде презентаций, фильмов и демонстраций виртуальных схем и таблиц в три -D формате.

Методы и формы обучения. Обучение в ЧПОУ Камском технико-экономическом колледже - КамТЭК происходит самостоятельно по средствам самомотивации обучающихся, учебная литература пополняется в электронных библиотеках, где студенты ежедневно по собственному желанию подбирают научную литературу для реализации намеченных целей получения образования. Сдача письменных работ осуществляется по средствам ИИ (искусственного интеллекта). Студент набирает в приложении при помощи смартфона или компьютера предмет, тип задания, решает вместе с остальными учениками, предварительно делая скриншот решения, отправляет задание на проверку, при этом ИИ оценивает сразу и показывает общие баллы всей группы на проекторе, экране компьютера и смартфона. Общие баллы всей группы предоставляются для того, чтобы у студентов проявились соревновательные дополнительные стимулы. Студенты осознают, что навыки социальности приобретаются только в группах, поэтому занятия посещают каждый день. Словесные методы обучения осуществляются в классной комнате или в актовом зале, в зависимости от задач интегрирования совместных ответов. Поисковые методы обучения осуществляются самостоятельно исходя из объёма часов, обозначенные в начале учебного процесса. Исследовательская деятельность студентов заключается в изобретении собственных формул, проектов, математических шаблонов, достоверность которых проверяется и обсуждается в сотрудничестве с другими образовательными организациями. Трудовая и коммуникационная деятельность озвучивается в виде голосовых напоминаний ИИ искусственного интеллекта, подразделяющихся по уровню значимости: «экспресс-информация» - срочная информация, «теле-информация» - информация с аудитории и т.д. Каждый студент берёт на себя ответственность обучить новому предмету другого ученика, взаимодоговорённость и взаимосвязь помогает обучающимся достичь намеченных целей.

Результаты исследования. Апробации результатов внедрения инновационной технологии с помощью цифровых ресурсов и имитации интеллектуальной системы оценки качества обучения была статистически проверена на стадии формирующего и констатирующего эксперимента. Особую сложность вызывает анализ исследования личностных результатов, так как качественные абстрактные показатели невозможно рассчитать в системе единиц, поэтому мы использовали конвертёр «Tape line». Конвертёр представляет собой ленточную шкалу, преобразовывающая качественные показатели в цифровые количественные КоС (единичный коэффициент самоактуализации; максимальная шкала 0,5 Т/1; минимальная шкала 0,1 Т/1) [4;14], а так же работ зарубежных исследователей ракурса видения самоактуализации в качестве преднамеренных прослеживании и активации саморегулируемых мыслей [8] и стратегий (Таблица 2).

Исходя из статистических данных деактивирование самоактуализации личности происходит при давлении окружающих субъектов: принудительном выборе и оценки со стороны, эффективности выбора программы обучения и т.д. Пассивность наблюдается, если цели и планы выдвигает преподаватель или образовательная организация. Коэффициент самоактуализации КоС уменьшается в ситуации деятельности: степени взаимовыгодного сотрудничества, использования дополнительных ресурсов и т.д. Однако иная картина наблюдается после эксперимента. Студенты приобретают новый опыт, показатели самоактуализации увеличиваются. Запоздалую реакцию мы объясняем с точки зрения структуры адаптационных возможностей.

Таблица 2 – Описательная статистика преобразования при помощи конвертера «Tape line»

Качественные параметры	Т/Л			Качественные параметры	Т/Л		
	к	Ф	З		к	ф	З
эффективность выбора программы обучения	0,5	0,3	0,4	оценивание преподавателем	0,3	0,2	0,1
управления стратегий самообучения	0,2	0,3	0,4	оценивание ИИ искусственным интеллектом	0,5	0,5	0,4
степень участия в самостоятельно выбранных целях	0,2	0,3	0,4	самооценивание своих работ	0,5	0,2	0,3
степень взаимовыгодного сотрудничества	0,4	0,2	0,4	оценивание чужих работ	0,1	0,2	0,2
количество создания новых связей	0,5	0,2	0,5	использование дополнительных ресурсов	0,3	0,2	0,3
выбор эффективных стратегий обучения	0,4	0,2	0,5	преднамеренное инициирование действий	0,4	0,2	0,3
принудительный выбор	0,5	0,2	0,1	коэффициент выученной беспомощности	0,4	0,2	0,1
принятие ситуации	0,4	0,3	0,2	продвижение собственного обучения	0,4	0,2	0,4
степень самооценности	0,3	0,3	0,4	уровень притязаний	0,4	0,3	0,3

*К-констатирующий эксперимент.

*Ф- формирующий эксперимент.

*З-запоздалая реакция.

*Т/Л – шкала «Tape line».

Заключение и выводы. Самоактуализация это способность мыслить, действовать самостоятельно. В процессе самоактуализации происходят кардинальные изменения личности: критическое восприятие реальности, где человек умеет расчлнить правду и ложь; объективно оценивает ситуацию; предвидит возможные риски; происходит принятие себя как самооценности, в свою очередь активируются мысли и действия, направленные к уважению и бережному отношению ценностей других; развивается креативное мышление; раскрываются новые способы решения неразрешённых задач; появляются новые навыки видения, которые раньше не были в поле зрения и осознания; расширяются горизонты познания; человек начинает мотивировать самого себя в познавательной сфере, осваивая новую компетентность, навыки, умения, получая знания и опыт, стремится достичь более высоких результатов. Активация самоактуализации личности имеет протяжённость во времени, так как в начале человек исходит из прежнего, обыденного опыта. Степень корреляции самооценки прямопропорциональна деятельности обучающихся: чем больше самостоятельности в действиях проявляет реципиент, тем адекватнее самооценка. Самоактуализация является базовой потребностью человека, но степень её удовлетворения зависит от многих факторов и причинно-следственных связей. Создание новых связей побуждают реципиентов к решительным действиям.

Представленные данные по учебным и воспитательным практикам говорят о важности формирования самоактуализации личности без надзора, оценки и контроля со стороны, поэтому создание инновационных технологий внедрения в образовательное пространство является важной вехой значительных перемен в сторону прогресса общества.

Литература:

[1] Абульханова-Славская, К.А. Личностная регуляция времени – Психология личности в социалистическом обществе: В 2 ч. — Ч. II. Личность и ее жизненный путь. — М.: Наука, — 1990. — 295 с.

- [2] **Ананьев, Б.Г.** О проблемах современного человекознания. – АН СССР, Ин-т психологии. — М.: Наука, — 1977. — 380 с.
- [3] **Вахромов, Е.Е.** Психологические концепции развития человека: теория самоактуализации. — М.: Международная педагогическая академия, — 2001. — 162с.
- [4] **Гапсаламов, А.Р.,** Давыдова, М.М., Шарафиева, Л.М. Единая модель оценки качества образовательного процесса: использование конвертера «Tare Line» - Преподаватель XXI века. – № 2, – 2019 С. – 47-52.
- [5] **Габасов, Р.Р.** Самоактуализация подростков – Материалы XI Международной студенческой научной конференции «Студенческий научный форум» URL: <https://scienceforum.ru/2019/article/2018016504> (дата обращения: 10.04.2023).
- [6] **Головаха Е.И.,** Кроник А. А. Психологическое время личности. — Киев: Наукова думка, — 1984. — 209 с.
- [7] **Джакупов, С.М.** Развитие смысловой теории мышления в концепции совместно-диалогической познавательной деятельности – Вестник Московского университета. Серия 14, Психология, — 2008. — № 2. — С. 180-188.
- [8] **Jeroen van der Linden,** Tamara van Schilt-Mol [и др.] Обучение для суммативного оценивания: связь между академической успеваемостью учащихся и саморегулируемым обучением// Открытый журнал социальных наук. — Том 9. — №10, — 2021. — С.445-447 [https://doi.org/10.1016/S0883-0355\(99\)00014-2](https://doi.org/10.1016/S0883-0355(99)00014-2)
- [9] **Carter, R.A.,** Rice, M., Yang, S., Jackson, H.A. Саморегулируемое обучение в онлайн-среде обучения: стратегии дистанционного обучения – Информационные науки и обучение, — 2020. —Том 121. — № 5/6. С. 321-329. DOI:10.1108/ILS-04-2020-0114
- [10] **Panadero, E.** Обзор саморегулируемого обучения: шесть моделей и четыре направления исследований – Границы психологии, — 2017. — № 8. — 28 с. DOI:10.3389/fpsyg.2017.00422
- [11] **Смирнова, Т.Л.** Самоактуализация личности студентов в процессе подготовки экономистов // Фундаментальные исследования. — 2007. — № 12-1. — С. 166-167.
- [12] **Оганесян, Н.Т.** Самоактуализация личности посредством поэтического творчества в режиме творческих поэтических мастерских [Электронный ресурс] – Психологическая наука и образование psyedu.ru. —2011. —Том 3. № 3. — С. 1-12.
- [13] **Inzlicht, M.,** Werner, K.M., Briskin, D.L., Roberts, V.U. Интегрирующие модели саморегуляции – Ежегодное обозрение психологии, 2021. —Том 72. — С. 319-345. DOI:10.1146/annurev-psych-061020-105721
- [14] **Шарафиева, Л.М.,** Мухаметшин, А.Г. Оценивание интеллектуальными системами когнитивных способностей студентов при приеме на работу // Вестник Самарского Государственного Технического Университета. Серия «Психолого-педагогические науки», – 2022. – Т. 19, № 2. — С. 127–148. DOI: <https://doi.org/10.17673/vsgtu-pps.2022.2.9>
URL: https://psyjournals.ru/journals/psyedu/archive/2011_n3/47083 (дата обращения: 21.01.2023)
- [15] **Фомина, Т.Г.** Концептуальные подходы к анализу саморегулируемого обучения в зарубежной психологии образования [Электронный ресурс] – Современная зарубежная психология, — 2022. — Том 11. — № 3. С. 27—37. DOI: <https://doi.org/10.17759/jmfp.2022110303>
- [16] **Яценко, Е.Ф.** Ценностно-смысловая концепция самоактуализации: Монография. – Челябинск: изд-во ЮУрГУ. — 2005. – 528 с.

References:

- [1] **Abulkhanova-Slavskaya, K.A.** Personal regulation of time – Psychology of personality in socialist society: In 2 hours — Part II. Personality and its life path. — М.: Nauka, – 1990. — 295 p. [in Russian]
- [2] **Ananyev, B.G.** On the problems of modern human knowledge. – USSR Academy of Sciences, Institute of Psychology. – М.: Nauka, – 1977. — 380 p. [in Russian]
- [3] **Vakhromov, E.E.** Psychological concepts of human development: theory of self—actualization. - М.: International Pedagogical Academy, — 2001. — 162s. [in Russian]
- [4] **Gapsalamov, A.R.,** Davydova, M.M., Sharafieva, L.M. A unified model for assessing the

quality of the educational process: using the Tape Line converter – Teacher of the XXI century. – No. 2, – 2019 P. – 47-52. [in Russian]

[5] **Gabasov, R.R.** Self-actualization of adolescents – Materials of the XI International Student Scientific Conference "Student Scientific Forum" URL: href=<https://scienceforum.ru/2019/article/2018016504>><https://scienceforum.ru/2019/article/2018016504> (date of reference: 10.04.2023). [in Russian]

[6] **Golovakha, E.I.,** Kronik A.A. Psychological time of personality. — Kiev: Naukova dumka, - 1984. — 209 p. [in Russian]

[7] **Dzhakupov, S.M.** The development of the semantic theory of thinking in the concept of co-dialogic cognitive activity – Bulletin of the Moscow University. Series 14, Psychology, – 2008. —No. 2. — pp. 180-188. [in Russian]

[8] **Jeroen van der Linden,** Tamara van Schilt-Mol [et al.] Learning for summative assessment: the relationship between students' academic performance and self-regulated learning// Open Journal of Social Sciences. — Volume 9. —No.10, — 2021. — C.445-447 [https://doi.org/10.1016/S0883-0355\(99\)00014-2](https://doi.org/10.1016/S0883-0355(99)00014-2)[in Russian]

[9] **Carter, R.A.,** Rice, M., Yang, S., Jackson, H.A. Self-regulated learning in an online learning environment: distance learning strategies // Information Sciences and learning, – 2020. —Volume 121. — No. 5/6. pp. 321-329. DOI:10.1108/ILS-04-2020-0114[in Russian]

[10] **Panadero, E.** Review of self-regulated learning: six models and four research directions // Frontiers of Psychology, – 2017. —No. 8. – 28 p. DOI:10.3389/fpsyg.2017.00422[in Russian]

[11] **Smirnova T.L.** Self-actualization of students' personality in the process of preparing economists // Fundamental Research, – 2007. — No. 12-1. — pp. 166-167. [in Russian]

[12] **Oganesyan N.T.** Self-actualization of personality through poetic creativity in the mode of creative poetry workshops [Electronic resource] – Psychological science and education psyedu.ru, – 2011. —Volume 3. No. 3. — pp. 1-12. [in Russian]

[13] **Inzlicht, M.,** Werner, K.M., Briskin, D.L., Roberts, B.U. Integrating models of self—regulation // Annual Review of Psychology, 2021. —Volume 72. – pp. 319-345. DOI:10.1146/annurev-psych-061020-105721[in Russian]

[14] **Sharafieva, L.M.,** Mukhametshin, A.G. Assessment of students' cognitive abilities by intellectual systems when applying for a job – Bulletin of Samara State Technical University. The series "Psychological and pedagogical sciences", – 2022. – Vol. 19, No. 2. — pp. 127-148. DOI: <https://doi.org/10.17673/vsgtu-pps.2022.2.9> [in Russian]

URL: https://psyjournals.ru/journals/psyedu/archive/2011_n3/47083 (accessed: 10.04.2023)

[15] **Fomina, T.G.** Conceptual approaches to the analysis of self-regulated learning in foreign psychology of education [Electronic resource] – Modern foreign psychology, — 2022. — Volume 11. — No. 3. C. 27-37. DOI: <https://doi.org/10.17759/jmfp.2022110303>[in Russian]

[16] **Yashchenko, E.F.** Value-semantic concept of self-actualization: Monograph. – Chelyabinsk: SUSU Publishing House, – 2005. – 528 p. [in Russian]

БОЛАШАҚТЫҢ БІЛІМ БЕРУ КЕҢІСТІГІНДЕГІ ЦИФРЛЫ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАР АРҚЫЛЫ СТУДЕНТТЕРДІҢ ТҰЛҒАСЫН ӨЗІН-ӨЗІ ӨЗЕКТЕНДІРУ

Шарафиева Л.М., педагог – психолог

Кама техникалық-экономикалық колледжі - КамТЭК, Набережные Челны қ., Ресей

Аңдатпа. Зерттеудің мақсаты – жеке тұлғаның өзін-өзі тану жолындағы міндеттерді жүзеге асыруда бөгде субъективті бағалаудың әсерін болдырмау үшін білім беру кеңістігінің инновациялық моделін әзірлеу және сынақтан өткізу. Жұмыстың негізгі идеясы-жеке тұлғаны өзін-өзі актуализациялау білім алушылардың іс-әрекетінің нәтижелерін объективті бағалау кезінде, субъективті пікірдің қатысуынсыз, сырттан көмексіз, мотивациясыз және нұсқауларсыз мүмкін болады. Бүгінгі таңда білім берудегі басты міндет – оқушылардың пәнге деген қызығушылығын арттыру және әртүрлі әдістер мен жаңа технологияларды қолдана отырып, білім сапасын жақсарту.

Инновация – бұл жаңа құрал, ал инновацияны қолдану – сол жаңа құралды пайдалануды меңгеру болып табылады. Дұрыс таңдалған инновация инновацияның сәттілігіне мүмкіндігінше кепілдік беруі керек. Инновациялық процесс – бұл жаңалықты құру, игеру, пайдалану және тарату жөніндегі кешенді қызмет. Қазіргі жағдайда жаңа ғылыми, практикалық білім құру және оларды игеру мен іске асыру инновациялық тұрғыдан қарастырылуы мүмкін.

Жұмыстың негізгі идеясы – жеке тұлғаны өзін-өзі өзектендіру мәселесі білім алушылардың іс-әрекетінің нәтижелерін объективті бағалау кезінде, субъективті пікірдің қатысуынсыз, сыртқы көмектерсіз, мотивациясыз және нұсқауларсыз мүмкін болады.

Тірек сөздер: өзектендіру, инновациялық модель, білім беру кеңістігі, педагогикалық жағдайлар, бағалау, жасанды интеллект.

SELF-ACTUALIZATION OF THE PERSONALITY OF STUDENTS THROUGH DIGITAL INNOVATIVE TECHNOLOGIES IN THE EDUCATIONAL SPACE OF THE FUTURE

Sharafieva L.M., teacher-psychologist

Kama Technical and Economic College - KamTEK, Naberezhnye Chelny city, Russia

Annotation. The purpose of the study is to develop and test an innovative model of the educational space to prevent the influence of extraneous subjective assessments in the implementation of tasks on the way to self-actualization of the individual. The main idea of the work is that self-actualization of a personality is possible with an objective assessment of the results of students' activities, without the involvement of subjective opinion, without outside help, without motivation and instructions. Today, the main task in education is to increase students' interest in the subject and improve the quality of knowledge using various methods and techniques, new technologies.

Innovation is a real tool, and innovation is the process of mastering this tool. A well-chosen innovation should guarantee the success of the innovation as much as possible. An innovation process is a complex activity for the creation, development, use and dissemination of novelty. In modern conditions, the creation of new scientific, practical knowledge and their development and implementation can be considered from an innovative point of view.

The main idea of the work is that self-actualization of personality is possible with an objective assessment of the results of students' activities, without the involvement of subjective opinion, without outside help, without motivation and guidance.

Keywords: self-actualization, innovative model, educational space, pedagogical conditions, assessment, artificial intelligence.

МЕНТОРИНГ В РАБОТЕ С НАЧИНАЮЩИМИ ПЕДАГОГАМИ В ДОШКОЛЬНЫХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ОРГАНИЗАЦИЯХ

Гарифуллина А.М., кандидат педагогических наук
alm.garifullina2012@yandex.ru, <https://orcid.org/0000-0002-1660-6387>

Казанский (Приволжский) федеральный университет, г.Казань, Россия

Аннотация. Актуальность статьи заключается в исследовании понимания менторинга, с точки зрения теории и практики применения руководителями и менти-педагогами в системе образования Российской Федерации. В наших прежних исследованиях мы рассматривали коэффициенты развития личности педагога, такие как: интеллектуальное развитие, эмоциональное развитие, духовность – сказывающиеся на формировании управленческих и исполнительских качеств личности.

Также мы приводили примеры отечественных и западных подходов развития научных основ менторинга, изучали пространственную среду: период развития в пандемию, средствами цифрового обучения и взаимодействия с педагогическим составом, а также переход из цифровой среды в привычный, академический формат. Мы, считаем, что в воспитании младших школьников повышение знаний и умений, всестороннее развитие детей – это основное направление, которое я ставлю. В дошкольном образовании, как первой ступени непрерывного образования, способствующей развитию малышей, следует уделить особое внимание и обеспечить эту ступень эффективными программами для развития их творческих и интеллектуальных способностей.

На сегодняшний день актуальной оказалась тема применения менторинга на практике, понимание его в теории, а также изучение аспектов подходящих для отечественного обучения. Более подробное изучение и применение менторинга с начинающими педагогами дошкольных образовательных организаций позволит эффективно выстраивать работу не только в коллективе, но и с родителями и социальными партнерами. Целью данного исследования является анализ ответов респондентов по вопросу применения менторинга в практике дошкольной образовательной организации.

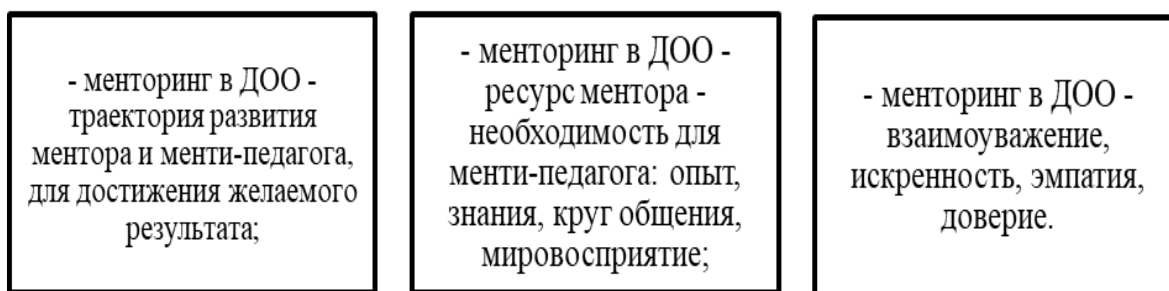
Ключевые слова: менторинг, ментор, менти-педагог, теория менторинга, практика менторинга, образование в Российской Федерации.

Введение. Мировое сообщество XXI века ориентированно на повышение качества образовательной политики, что требует кардинального изменения в подходах в руководстве образовательной организацией. Эти и другие направления отражены в государственной программе «Развитие образования» (постановление Правительства РФ от 26.12.2017г. №1642), Указе Президента Российской Федерации от 07.05.2018г. №204 «О национальных целях и стратегических задачах развития Российской Федерации на период до 2024 года», Прогнозе долгосрочного социально-экономического развития Российской Федерации на период до 2030 года.

Целью данного исследования является развитие понимания и применения теории и практики научных основ менторинга для дошкольных образовательных организаций (для этого проведен мониторинг и экспресс-опрос руководителей дошкольными образовательными организациями). Маршруты развития научного менторинга – разнообразны, в каждом объединяются несколько направлений (Рисунок 1)[1, 5, 8]:

При этом принято считать, что недопустимыми являются: проявления директивного стиля управления и стремления решить проблемную ситуацию вместо менти-педагога. Различными в дошкольной образовательной организации могут быть и формы менторинга.

Классическим считается менторинг в паре, где ментор занимает более высокую должность, имеет более обширный опыт, значимый социальный статус и, как правило, старше по возрасту.

Рисунок-1 – Значение менторинга в ДОО (дошкольной образовательной организации)

Однако далеко не всегда полезные для менти-педагогов ресурсы могут быть связаны с подобной иерархией. Современные менторы вполне могут быть моложе менти-педагогов или одного с ними возраста и социального положения. Но разница всё же необходима – в опыте, мировоззрении, окружении или других ресурсах, которыми ментор впоследствии и делится с менти-педагогами.

Идеи западного менторинга заключаются в том, что менторинг может быть разным. К примеру, существует так называемый обратный менторинг, когда менти-педагог старше или опытнее ментора. Чаще всего данный вид применяется для ознакомления опытных педагогов или руководителей с новыми технологиями. Младшие педагоги, становясь менторами для старших, могут проявить лидерские качества и лучше понять позицию руководства.

Менторинг подразумевает общение один на один. Но нередко организации практикуют групповой менторинг, что связано прежде всего с дефицитом менторов. Принято считать, что лучшие результаты достигаются, если в групповом менторинге принимают участие 3-8 человек. Этот вид применяется тогда, когда дошкольное образовательное учреждение предполагает участие в международных конкурсах. При такой численности хватит времени на то, чтобы выслушать каждого и изучить различные точки зрения, подготовиться к презентациям наработанных материалов или к индивидуальным презентациям (например, к конкурсу «Лучший воспитатель года» [2, 4].

Инновационным вариантом группового менторинга является так называемое «теневое правление». По сути, это реали-квест, в котором команда менти-педагогов и руководство дошкольной образовательной организации получают один и тот же пакет документов, необходимых для принятия важного решения. За несколько дней команда менти-педагогов изучает его, обсуждает и высказывает свои соображения ментору из числа руководства или при общей встрече с педагогическим коллективом. Таким образом, достигаются две значимые цели:

- менти-педагоги получают навыки стратегического мышления и лидерства в действии;
- руководство лучше понимает то, как педагогический состав воспринимает их решения.

В случае, если возникает необходимость в помощи менти-педагогам взглянуть на перспективы какого-либо решения с разных сторон, нередко применяется быстрый менторинг. При этом группа менторов работает с группой менти-педагогов по принципу «сеанса одновременной игры»: пара «ментор-менти» общается в течение короткого времени, после чего происходит смена партнёров [1, 3, 5].

Материалы и методы. При подготовке экспресс-опросника мы руководствовались отечественными и зарубежными исследованиями. В процессе нашего исследования, где приняли участие 310 руководителей дошкольных образовательных организаций (преимущественно заведующие детскими садами и старшие воспитатели (методисты)) по России: Оренбургская область, Республика Башкортостан, Пермский край, Ярославская

область, Вологодская область, Костромская область, Ивановская область, Владимирская область, Брянская область, Воронежская область, Рязанская область. Было выявлено, что помимо классического менторинга, где под этим значением принято понимать – стратегической партнерство и овладение навыками передачи опыта, существуют еще несколько вариаций менторинга. Нам удалось их ранжировать и классифицировать.

Результаты и обсуждение. Анализ результатов экспресс-опроса проведен исходя из характера задаваемых вопросов, и поделен на блоки из подавляющих вариантов ответов респондентов.

Руководителям дошкольных образовательных организаций были заданы следующие вопросы:

1. Слышали ли Вы ранее что-либо о научных основах менторинга?
2. Как Вы думаете, что является менторингом в системе дошкольного образования?
3. Являетесь ли Вы ментором?
4. Чем отличается менторинг от наставничества?

При этом заведующих дошкольными образовательными организациями было 78 человек, старших воспитателей – 232 человека.

Первый вопрос был нацелен на определение содержательного наполнения понятия «менторинг», в том числе на самостоятельное понимание и трактовку определения. В результате мы определили, что большинство респондентов слышат о менторинге впервые – 62%. О том, что «что-то слышали, но не применяли» - признались 27% респондентов. И о том, что знают, что такое педагогический менторинг, его научные основы – дали положительный ответ 11% опрошенных.

После первого вопроса респондентам были даны источники – для более точного ознакомления с научными основами менторинга, а именно: основной терминологией, видами и инструментарием, который поспособствовал пониманию искомого вопроса.

При ответе на вопрос 2: «Как Вы думаете, что является менторингом в системе дошкольного образования?», который предполагал неограниченное количество ответов, поскольку являлся вопросом открытого типа, подавляющее большинство – 68,8% – сформулировали ответ, как «Эффективный способ руководства образовательной организацией». В числе других популярных вариантов были: «Скрытый способ директивного управления» - 8%, «Интерес к современным технологиям» - 7,2%, «Поиски лучших способов взаимодействия с педагогическим коллективом» - 5,4%, «Готовность меняться не только ради образовательной организации, но и для себя – в первую очередь» - 4,3%, «Что-то новое в образовании» - 4,6%, «Умение принести в жертву собственные интересы» - 1,7%.

Исходя из полученных ответов, можно сделать вывод что большинство руководителей верно предположили, что менторинг – это эффективное партнерство, которое заключается в позитивном руководстве дошкольной образовательной организацией. Безусловно, данный ответ предполагает индивидуальную оценку – каждый руководствовался личными мотивами: кто-то аргументировал это гуманностью, кто-то предположил, что это рациональный способ достижения образовательных целей, однако все пришли к единому мнению.

Те, кто ответили, что менторинг, это «скрытый способ директивного управления» и «умение принести собственные интересы в жертвенное положение во имя общественных» аргументировали свой ответ тем, что «несмотря, на прочтение предложенных источников о менторинге, все-таки не имеют представлений о демократии и предоставлении свободного выбора менти-педагогам в дошкольных образовательных организациях» в процессе их руководства [6, 7].

Респонденты с ответами «Интерес к современным технологиям» высказались, что готовы пройти обучение менторингу, и в целом повышать свою профессиональную квалификацию в данной области, поскольку в век глобализации с нас требуются новые умения (или «гибкие» навыки – так называемые «soft skills»), которые могут пригодиться в любой момент. От обратного исходят респонденты с ответами: менторинг – это «...что-то

новое в образовании», именно эти руководители считают, что бюрократическая загруженность не позволяет изучать что-то новое, вроде менторинга для системы дошкольного образования, и именно поэтому они отказываются от вникания в предложенную тему.

На «Поиски лучших способов взаимодействия с педагогическим коллективом», а также «Готовность меняться не только для образовательной организации, но и для себя» готовы респонденты в возрастном диапазоне от 25-40 лет. Ранжировать ответы позволили в большинстве своем – единогласные утверждения опрашиваемых, когда они говорили про то, что работают в системе образования от 5 до 10 лет, и за это время им удалось освоить классические подходы по взаимодействию с коллегами, и сейчас, они готовы к преобразованиям.

Третий вопрос, задаваемый респондентам звучал следующим образом: «Являетесь ли Вы ментором?». Подавляющее большинство ответили «нет» - 86%, остальные – 14% - ответили положительно. После принятия ответов, респондентам были предложены критерии менторинга и дано время на размышления для того, чтобы было сопоставить самостоятельные действия с педагогами в процессе совместного взаимодействия. Результаты изменились. К примеру, заведующая Н вспомнила, что накануне предложила помощь своей сотруднице, в деле, не касающихся рабочих моментов, а это один из критериев научных основ менторинга. Таким образом, ответ «нет» - составил 72%, «да» - 28%.

Последний вопрос демонстрировал совокупность сложившихся представлений о менторинге: «Чем отличается менторинг от наставничества?».

Среди наиболее актуальных ответов были следующие:

- «Ничем» - 0,8%;
- «Все новое – хорошо забытое старое» - 1,2%;
- «Удачным «попаданием» слова ко времени» - 2,5%;
- «Положительностью восприятия» - 11%;
- «Структурой и демократизмом» - 16,4%;
- «Стратегией развития личности в коллективе» - 17,6%;
- «Преобладанием партнерства в трудовых отношениях» - 24,3%;
- «Инструментарием, способами достижения цели, взаимоотношениями» - 26,2%.

Исходя из вышеизложенного группируются несколько вариантов наименее популярных ответов, возрастной диапазон опрашиваемых с представленными ответами старше 40 лет. Ответы: «Ничем», «Все новое – хорошо забытое старое», «Удачным «попаданием» слова ко времени». По признаниям самих респондентов, сказывается высокий уровень загруженности, и/или попросту выгорание на рабочем месте – из этого следует нежелание изучать новые аспекты педагогической деятельности. Также некоторыми из них самостоятельно было выделено отдельным блоком комментариев, что возможно, на их ответы сказывается педагогическое выгорание. Наиболее популярными ответами, где более половины респондентов высказались в пользу менторинга, а именно выделили основные отличительные особенности менторинга от наставнической деятельности, оказались: «Преобладанием партнерства в трудовых отношениях», «Инструментарием, способами достижения цели, взаимоотношениями». Промежуточными, но не менее актуальными и положительными ответами среди респондентов оказались: «Структурой и демократизмом», «Стратегией развития личности в коллективе», «Положительностью восприятия».

Заключение. Теория и практика менторинга является эффективным инструментом в достижении высоких результатов в достижении поставленных педагогических целей. Траектория развития менторинга не всегда происходит по прямой, в процессе возможны отклонения, однако, важно сохранять ориентиры. События повседневной жизни будут находить своё отражение в сессиях менторинга, но изначальные намерения – не теряются. Менти-педагог на сессиях с ментором может излагать о происходящих с ним событиях, и задача ментора при этом – держать в уме заявленные цели и стимулировать их осознание менти-педагогом.

Менторинг позволяет открыть в себе и других новые грани, зачастую совершенно неизвестные. Мы выяснили, что искреннее желание помогать другим педагогам в их развитии и есть менторинг в дошкольной образовательной организации. Однако ментор, хотя и выступает в роли «старшего», не обязан быть «ходячим идеалом», человеком-схемой, неуязвимым харизматиком, лишённым обычных человеческих слабостей. Наоборот, некая незащищённость и свойственное в современном мире несовершенство позволяют уйти от нежелательного директивного образа и создают предпосылки для установления честных доверительных отношений. Ментор не ставит своей целью произвести впечатление, чем-то поразить или восхитить менти-педагога. В менторских отношениях акцент не на менторе, а на его подопечном. Установление эффективной личностной связи с менти-педагогом – вот что является первоочередной задачей хорошего ментора.

Литература:

[1] **Габдулхаков, В.Ф.** О технологиях педагогического образования в федеральных университетах / В.Ф. Габдулхаков. – Текст : непосредственный. – Сборник тезисов профессорского форума, – 2019. – С. 162-164.

[2] **Габдулхаков, В.Ф.,** Зиннурова А.Ф., Гарифуллина А.М., Егорова З.Р., Павлова Л.Д. Менторинг в работе по развитию инновационной деятельности студентов – Современные проблемы науки и образования, – 2023 – № 1; [URL:https://science-education.ru/ru/article/view?id=32401](https://science-education.ru/ru/article/view?id=32401) (дата обращения: 01.02.2023).

[3] **Гарифуллина, А.М.,** Башинова, С.Н. Научные основы менторинга в системе дошкольного образования Российской Федерации / А.М. Гарифуллина, С.Н. Башинова. – Текст : непосредственный – Казанский педагогический журнал: научный журнал. № 6, – 2019. С.89-93.

[4] **Гарифуллина, А.М.** Реализация научных основ менторинга в американской системе дошкольного образования /А.М. Гарифуллина. – Текст: непосредственный – Вестник Северо-Кавказского Федерального университета: научный журнал, – 2020. С. 179-185.

[5] **Гарифуллина, А.М.** Менторинг – тайм-менеджмент для дошкольной организации в условиях цифровизации образования Российской Федерации /А.М. Гарифуллина. – Текст: непосредственный – Вестник Северо-Кавказского Федерального университета: научный журнал, – 2021. С. 172-176.

[6] **Гарифуллина, А.М.** Менторинг – инструмент для системы высшего педагогического образования Российской Федерации / А.М.Гарифуллина – Проблемы современного педагогического образования: сборник научных трудов. - №71(1). Вып.71. Ч.1. – Ялта: «РИО Гуманитарно-педагогическая академия», – 2021 г. – С 100-103.

[7] **Гоулман, Д.** Эмоциональный интеллект. Почему он может значить больше, чем IQ / Гоулман Д. – Москва: Манн, Иванов и Фербер, – 2018. – 380 с. Текст: непосредственный.

[8] **Гоулман, Д.,** Бояцис Р., МакКи Э. Эмоциональное лидерство: Искусство управления людьми на основе эмоционального интеллекта / Д. Гоулман, Р. Бояцис, Э.МакКи. – Москва: Альпина Паблишер, – 2017. – 420 с. Текст: непосредственный.

[9] **Бұзаубақова, К.Ж.** Мектепке дейінгі білім инновациясы [Мәтін]: оқу құралы/Алматы, Отан, 2021

[10] **Ауталипова, Г.,** Бапаева М. Практикалық психология, Алматы, 2007 ж.-С.45.

[11] **Тұрмашева, Б.Қ.** Дүниетану. 2 сынып [Мәтін]: Жалпы білім беретін мектептің 2-сыныбына арналған оқулық / Тұрмашева Б.Қ., Салиш С.С., Мирук Т.Н. – Алматы: Атамұра, 2017. – 112 Б.

[12] **Мамбетакунов, Э.М.** Дидактические функции межпредметных связей в формировании у учащихся естественно-научных понятий: Дис. д-ра пед. наук. – Бишкек, 1991. С. – 278.

[13] **Максимова, В.Н.** Межпредметные связи и совершенствование процесса обучения. – М.: Просвещение, 1984 – 143 С.

[14] **Сорокин, Н.А.** Проблемы дидактики современной общеобразовательной школы: Учеб. пособие для студентов / Сорокин Н.А., Шайденко Н.А. Тула: Изд-во ТГПУ им. Л.Н. Толстого, 1993. –116 С.

[15] Саурықова, Ж.М. Бастауышта пәнаралық байланыс арқылы оқушылардың танымдық қызығушылығын қалыптастыру. Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті. ХАБАРШЫ. «Педагогика ғылымдары» сериясы. – Алматы. №4 (56), 2017ж. – 196-203 бб.

References:

[1] **Gabdulhakov, V.F.** О технологиях педагогического образования в федеральных университетах (About technologies of teacher education at federal universities) / V.F. Gabdulhakov. — Текст : непосредственный. – Сборник тезисов профессорского форума, – 2019. С. 162-164. [in Russian]

[2] **Gabdulkhakov, V.F.,** Zinnurova A.F., Garifullina A.M., Egorova Z.R., Pavlova L.D. Mentoring in the work on the development of innovative activities of students – Modern problems of science and education. - 2023 - No. 1; URL: <https://science-education.ru/ru/article/view?id=32401> (date of access: 01.02.2023). [in Russian]

[3] **Garifullina, A.M.,** Bashinova, S.N. Nauchnye osnovy mentoringa v sisteme doshkol'nogo obrazovaniya Rossijskoj Federacii (Scientific foundations of mentoring in the preschool education system of the Russian Federation) / A.M. Garifullina, S.N. Bashinova. — Текст : непосредственный // Kazanskij pedagogicheskij zhurnal: nauchnyj zhurnal. № 6, – 2019. С.89-93. [in Russian]

[4] **Garifullina, A.M.** Realizaciya nauchnyh osnov mentoringa v amerikanskoj sisteme doshkol'nogo obrazovaniya (Implementation of the Scientific Foundations of Mentoring in the American Early Childhood Education System) /A.M. Garifullina. – Текст: непосредственный – Vestnik Severo-Kavkazskogo Federal'nogo universiteta: nauchnyj zhurnal, – 2020. С. 179-185. [in Russian]

[5] **Garifullina, A.M.** Mentoring – tajm-menedzhment dlya doshkol'noj organizacii v usloviyah cifrovizacii obrazovaniya Rossijskoj Federacii (Mentoring - time management for a preschool organization in the context of digitalization of education in the Russian Federation) /A.M. Garifullina. – Текст: непосредственный – Vestnik Severo-Kavkazskogo Federal'nogo universiteta: nauchnyj zhurnal, – 2021. С. 172-176. [in Russian]

[6] **Garifullina, A.M.** Mentoring – instrument dlya sistemy vysshego pedagogicheskogo obrazovaniya Rossijskoj Federacii (Mentoring is a tool for the system of higher pedagogical education in the Russian Federation) / A.M.Garifullina – Problemy sovremennogo pedagogicheskogo obrazovaniya: sbornik nauchnyh trudov. - №71(1). Vyp.71. CH.1. – YAlta: «RIO Gumanitarno-pedagogicheskaya akademiya», – 2021. – С 100-103. [in Russian]

[7] **Goulman, D.** Emocional'nyj intellekt. Pochemu on mozhet znachit' bol'she, chem IQ (Emotional intelligence. Why it can matter more than IQ) / Goulman D. – Moskva: Mann, Ivanov i Ferber, 2018. – 380 s. Текст : непосредственный. [in Russian]

[8] **Goulman, D.,** Boyacis R., MakKi E. Emocional'noe liderstvo: Iskusstvo upravleniya lyud'mi na osnove emocional'nogo intellekta (Emotional Leadership: The Art of Managing People Based on Emotional Intelligence) / D. Goulman, R. Boyacis, E.MakKi. – Moskva: Al'pina Publisher, 2017. – 420 s. Текст : непосредственный. [in Russian]

[9] **Buzaubakova, K.ZH.** innovation of preschool education [text]: textbook / Almaty, Motherland, 2021[in Kazakh]

[10] **Autalipova, G.,** Bapaeva M. practical psychology, Almaty, 2007 – P. 45. [in Kazakh]

[11] **Turmasheva, B.K.** World Studies. 2nd grade [text]: textbook for the 2nd grade of a comprehensive school / Turmasheva B.K., Salish S.S., Miruk T.N.-Almaty: Atamura, 2017. – 112 P. [in Kazakh]

[12] **Mambetakunov, E.M.** didactic functions in the formation of intermediate links in educational institutions: Dis. Dr. PED. Nauk. – Bishkek, 1991. P. – 278. [in Russian]

[13] **Maksimova, V.N.** interregional links and improvement of the training process. – M.: Prosveshchenie, 1984 – 143 P. [in Russian]

[14] **Sorokin, N.A.** The problem of didactics of modern public educational schools: Учеб. postobie for students / Sorokin N.A., Shaydenko N.A. Tula: izd – Vo tgpu im. L.N. Tolstoy, 1993. – 116 P. [in Russian]

[15] **Saurikova, ZH.M.** formation of cognitive interest of students through interdisciplinary communication in the primary school. Abai Kazakh National Pedagogical University. The messenger. Series "Pedagogical Sciences". - Almaty. No. 4 (56), 2017 – pp. 196-203. [in Kazakh]

MENTORING IN WORK WITH BEGINNING TEACHERS IN PRESCHOOL EDUCATIONAL ORGANIZATIONS

Garifullina A.M., candidate of pedagogical sciences

Institute Psychology and Education, Kazan Federal University, Kazan city, Russia

Annotation. The relevance of the article lies in the study of the understanding of mentoring, from the point of view of theory and practice of application by managers and mentoring teachers in the education system of the Russian Federation. In our previous studies, we considered the coefficients of the teacher's personality development, such as: intellectual development, emotional development, spirituality – affecting the formation of managerial and executive qualities of a person. We also gave examples of domestic and Western approaches to the development of the scientific foundations of mentoring, studied the spatial environment: the period of development into a pandemic, by means of digital learning and interaction with teaching staff, as well as the transition from the digital environment to the usual, academic format. We believe that in the education of younger schoolchildren, the improvement of knowledge and skills, the comprehensive development of children is the main direction that I set. In preschool education, as the first stage of continuing education that promotes the development of toddlers, special attention should be paid and this stage should be provided with effective programs for the development of their creative and intellectual abilities. To date, the topic of applying mentoring in practice, understanding it in theory, as well as studying aspects suitable for domestic training has turned out to be relevant. A more detailed study and application of mentoring with novice teachers of preschool educational organizations will allow you to effectively build work not only in a team, but also with parents and social partners. The purpose of this study is to analyze the responses of respondents on the use of mentoring in the practice of preschool educational organizations.

Keywords: mentoring, mentor, menti-teacher, theory of mentoring, practice of mentoring, education in the Russian Federation.

МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ БІЛІМ БЕРУ ҰЙЫМДАРЫНДА БАСТАУЫШ ПЕДАГОГТАРМЕН ЖҰМЫСТАҒЫ МЕНТОРИНГ

Гарифуллина А.М., педагогика ғылымдарының кандидаты

Қазан федералды университетінің Психология және білім беру институты, Қазан, Ресей

Андатпа. Мақаланың өзектілігі тәлімгерлікті Ресей Федерациясының Білім беру жүйесінде басшылар мен оқытушы-тәлімгерлердің қолдану теориясы мен практикасы тұрғысынан түсінуді зерттеу болып табылады. Алдыңғы зерттеулерімізде біз мұғалімнің жеке басының даму коэффициенттерін қарастырдық, мысалы: интеллектуалды даму, эмоционалды даму, руханилық – тұлғаның басқарушылық және орындаушылық қасиеттерін қалыптастыруға әсер етеді. Біз сондай-ақ тәлімгерліктің ғылыми негіздерін әзірлеуге отандық және батыстық тәсілдердің мысалдарын келтірдік, кеңістіктік ортаны зерттедік: цифрлық оқыту және оқытушылар құрамымен өзара іс-қимыл арқылы пандемияға айналу кезеңі, сондай-ақ цифрлық ортадан кәдімгі, академиялық форматқа көшу. Бастауыш сынып оқушыларын тәрбиелеуде білім мен дағдыларды жетілдіру, балаларды жан - жақты дамыту-мен қоятын басты бағыт деп санаймыз. Мектепке дейінгі білім беруде сәбилердің дамуына ықпал ететін үздіксіз білім берудің бірінші кезеңі ретінде ерекше назар аудару керек және бұл кезең олардың шығармашылық және интеллектуалдық қабілеттерін дамытудың тиімді бағдарламаларымен қамтамасыз етілуі керек. Бүгінгі таңда тәлімгерлікті практикада қолдану, оны теорияда түсіну, сондай-ақ үйде оқытуға қолайлы аспектілерді зерттеу тақырыбы өзекті болып шықты. Мектепке дейінгі білім беру ұйымдарының бастаушы педагогтарымен тәлімгерлікті неғұрлым егжей-тегжейлі зерделеу және қолдану сізге тек командада ғана емес, сонымен қатар ата-аналармен және әлеуметтік серіктестермен де жұмысты тиімді құруға мүмкіндік береді. Бұл зерттеудің мақсаты респонденттердің мектепке дейінгі білім беру ұйымдарының тәжірибесінде тәлімгерлікті пайдалану туралы жауаптарын талдау болып табылады.

Тірек сөздер: тәлімгерлік, тәлімгер, менти-педагог, тәлімгерлік теориясы, тәлімгерлік практикасы, Ресей Федерациясындағы білім.

ПРОФЕССИОНАЛЬНАЯ МОБИЛЬНОСТЬ СОВРЕМЕННОГО ПРЕПОДАВАТЕЛЯ ЕСТЬ ДЕЙСТВЕННЫЙ ИНСТРУМЕНТ ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В ПОЛИКУЛЬТУРНОМ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОМ ПРОСТРАНСТВЕ

Маркова Н.Г., доктор педагогических наук, профессор
markova-nadezhda@yandex.ru, <https://orcid.org/0000-0002-0096-6396>

*ФГБОУ ВО «Набережночелнинский государственный педагогический университет»
г. Набережные Челны, Россия, Татарстан*

Аннотация. В данной статье автором рассматривается профессиональная мобильность современного преподавателя в поликультурном образовательном пространстве вуза и характеризуется как многомерное понятие, как значимое личностное качество личности, как оптимальный инструмент преподавателя в профессиональной деятельности. В статье рассмотрены виды готовности преподавателя и их содержательные компоненты, которые являются важными составляющими профессиональной мобильности преподавателя. Актуализируется процесс формирования профессиональной мобильности современного преподавателя в поликультурном образовательном пространстве вуза на основе индивидуальной интеллект – программы, спроектированной преподавателем. Результатом усвоения интеллект – программы является сформированность профессиональной мобильности современного преподавателя как действенного инструмента педагогической деятельности. Особенностью педагогической профессии является важное отличие от других профессий – это взаимодействие в системе «человек-человек». Именно готовность мобильного педагога сможет качественно управлять развитием обучающихся в учебно – воспитательном процессе в поликультурном образовательном пространстве, развивать их интеллектуально, готовить к конструктивным межкультурным взаимодействиям, видеть прекрасное и дорожить им, формировать духовный мир обучающихся, учить решать задачи разной сложности и возникающие жизненные проблемы. Мобильный преподаватель профессионально готов проектировать педагогические условия, которые позволяют обучающимся развивать свой потенциал и системно заниматься самообразованием.

Ключевые слова: мобильность, профессиональная мобильность, готовность, индивидуальная интеллект – программа, педагогическая деятельность, обучающиеся и т.д.

Актуальность. В современном поликультурном образовательном пространстве многофункциональную педагогическую деятельность готов осуществлять профессиональный мобильный преподаватель с разнообразными способностями, которые позволяют выстраивать оптимальное субъект – субъектное взаимодействие в образовательном пространстве. Профессионально мобильным и «Сильным, опытным становится тот педагог, который умеет анализировать свой труд», - так считал В.А. Сухомлинский. Профессиональная мобильность позволяет быть ему компетентным в своей профессиональной сфере, проявлять креативность, находчивость, гибкость и оперативность мышления, а главное, принимать оптимальное решение не совсем в простой ситуации и оперативно погружать обучающихся в познавательный образовательный процесс. Образовательный процесс в вузе считается эффективным тогда, когда преподавателем активно используются различные инновационные технологии и такие методы обучения, которые стимулируют познавательную деятельность обучающихся, готовя их к будущей профессиональной деятельности. Активный мыслительный процесс студентов, главным образом наблюдается, когда они обмениваются мнениями по различным жизненным и профессиональным вопросам, находят способы решения рассматриваемой проблемы. Диалоговое взаимодействие определяет их знаниевую (профессиональную, социальную, поликультурную, мотивационную и т.д.) основу, рациональные способы умственной деятельности, уровень

активности, индивидуальные интеллектуальные ресурсы личности, активную (пассивную) жизненную и гражданскую позицию, а также расширяет кругозор обучающихся и раскрывает их творческий потенциал.

Стратегическим вектором профессионального образования у современного преподавателя является: формирование профессиональной мобильности как необходимого личностного качества, которое подчеркивает его готовность к ведению профессионально – педагогической деятельности. Ведь, именно профессиональная мобильность говорит о готовности преподавателя к ведению эффективной деятельности, определяет вектор его педагогического мастерства и траекторию личностного роста.

Высшая школа успешно развивается только через осознание и глубокое осмысление роли культуры, культурных ценностей и образования в жизни каждого человека, через личностно творческую деятельность как преподавателя -исследователя, так и каждого обучающегося, формирующего свою концепцию «мое профессиональное Я», индивидуальный стиль педагогической деятельности и стратегию профессионального роста. Уровень общекультурной и специальной подготовки выпускника вуза должен соответствовать требованиям сегодняшнего дня. Целью нашей работы является раскрытие понятия «профессиональная мобильность преподавателя» как необходимого личностного качества педагога, как оптимального инструмента в его профессиональной деятельности в системе высшего профессионального образования.

Объектом работы является процесс формирования профессиональной мобильности преподавателя вуза в поликультурном образовательном пространстве.

Предметом исследования является интеллект – программа формирования профессиональной мобильности преподавателя в поликультурном образовательном пространстве как действенного инструмента. В нашей работе задачей является изучение и раскрытие содержания понятия «профессиональная мобильность» современного преподавателя в поликультурном образовательном пространстве; охарактеризовать как значимое личностное качество и эффективный инструмент в образовательном процессе. Для формирования своей профессиональной мобильности каждым преподавателем разрабатывается индивидуальная интеллект – программа. Тематическое содержание интеллект –программы включает философскую, психолого- педагогическую, научно – методическую основу личностного развития преподавателя, который сам себе определяет, а затем системно выстраивает личностную траекторию ее усвоения и профессионального роста. Результаты ее усвоения находят отражение в профессиональной деятельности педагога, обеспечивая успешность учебно – воспитательного процесса в целом. Наилучшее усвоение преподавателем интеллект – программы наблюдается при сочетании системного, деятельностного подходов в тесном взаимодействии с технологическим подходом.

В основу исследования положена гипотеза, согласно которой процесс формирования профессиональной мобильности преподавателя вуза в системе высшего образования будет эффективным, если уровень различных видов готовности преподавателя (мотивационной, психологической, этической, поликультурной и т.д.), к педагогической деятельности повышается, систематически осуществляется профессиональный рост (повышение квалификации), обновляется и эффективно используется методический инструментарий в профессионально – педагогической деятельности, преподавателем используется технология активного обучения в поликультурном образовательном пространстве вуза.

Материалы и методы исследования: Понятие «педагогическая готовность» рассматривается в трудах ученых В.И.Загвязинского, В.А.Сластенина, А.М.Мищенко, И.Ф.Исаева, Ю.В.Сенько и др., которые раскрывают данное понятие как значимую личностную характеристику и необходимое качество личности педагога. Авторы (В.А.Сластенин, А.М.Мищенко, И.Ф.Исаев) рассматривают понятие «педагогическая готовность» как условие и фактор, которые обеспечивают качество и продуктивность

педагогической деятельности, понятию дают содержательную характеристику и раскрывают *через* следующие составляющие: - «... *психологическую готовность*, которая понимается как сформированная направленность педагога на деятельность, а в структуре психологической готовности выделяются мотивационный, волевой, оценочный компоненты; - *научно – теоретическую готовность*, раскрывающая наличие необходимого объема педагогических, психологических, социальных знаний, требующихся для компетентной педагогической деятельности, а структуре теоретической готовности выделяются ориентационный или когнитивный (познавательный) компоненты; - *практическую готовность* авторы раскрывают как наличие сформированных на требуемом уровне профессиональных умений и навыков, а в ее структуре выделены операционный или поведенческий компоненты; - *психофизиологическую готовность* раскрывают как наличие соответствующих предпосылок для овладения педагогической деятельностью и как сформированность профессионально значимых качеств; - *физическую готовность* рассматривают через соответствие состояние здоровья и физического развития педагога требованиям педагогической деятельности и профессиональной работоспособности...» [1, с. 81, 159]. Характеризуемая авторами педагогическая готовность педагога и включающая совокупность названных компонентов, является показателем объема внутренних ресурсов педагога, уровнем развития его потенциала.

Обратимся к работе В.А.Сластенина «Формирование личности учителя советской школы в процессе его профессиональной подготовки», в которой готовность педагога рассматривается следующим образом: «... готовность к практической деятельности включает себя ряд умений, необходимых в деятельности преподавателя: - анализ педагогической ситуации, проектирование результатов и планирование педагогических воздействий; - конструирование и организация учебно – воспитательного процесса; - регулирование и корректирование педагогического процесса; - итоговый учет, оценка полученных результатов и определение новых педагогических задач» [2, с. 147 -155]. В нашей работе находят отражение обозначенные виды готовности и их структурные компоненты.

В своей работе понятие «профессиональная мобильность преподавателя», мы рассматриваем как значимое личностное качество и действенный инструмент педагогической деятельности. В содержание данного понятия включаем следующие виды готовности преподавателя к профессиональной деятельности: *поликультурная готовность* преподавателя позволяет создать «поликультурное образовательное поле», включить обучающихся в процесс познания и осмысления палитры культурных ценностей. «В контексте нашего исследования особую актуальность приобретает создание поликультурного образовательного пространства в вузе, которое порождает «поликультурное образовательное поле», где его содержанием является интеграция межкультурного аспекта с содержанием изучаемых дисциплин на основе общечеловеческих ценностей. Поликультурное образовательное пространство вуза является частью целостного поликультурного пространства - это пространство где осуществляется профессиональный рост студентов, культурное взросление личности, которая осваивает духовное богатство своей и общечеловеческой культуры, личности способной реализовать в жизни ценности, нравственные нормы, выстраивать *модели* отношений и поведения, вести конструктивный межкультурный диалог, который сокращает дистанцию между субъектами взаимодействия. Поликультурное образовательное пространство в вузе интегрирует общечеловеческое, интернациональное, этнонациональное, создает условия для гибкой адаптации студентов, формирования межнациональной толерантности, значимых личностных качеств, готовности и способности жить в поликультурном обществе» [3, с. 283].

В содержание профессиональной мобильности современного преподавателя включаем *стрессоустойчивую готовность*, раскрываем данную готовность через

развитый *эмоциональный интеллект* современного преподавателя, который позволяет ему проявлять гибкость ума и стабилизировать отношения в профессиональной деятельности на всех уровнях, быть открытым с обучающимися, создавать атмосферу дружелюбия в поликультурном образовательном пространстве, выстраивать отношения на равных, проявляя ассертивность (аргументированное изложение собственных мыслей, взглядов, чувств в межличностных взаимодействиях) и эмпатию (способность переживать чувства, мысли или установки человека другой культуры, национальности и т.д.). При этом, преподаватель вырабатывает конфликтоустойчивость в поведении (вербальное, невербальное) и социальных отношениях, постепенно у преподавателя формируется конфликтологическая компетентность, несущая продуктивность, которая позволяет уму конструктивно взаимодействовать в конкретной предконфликтной ситуации, использовать стратегии бесконфликтного взаимодействия. Стабильная эмоциональная сфера современного преподавателя признается решающим фактором при конструировании учебной деятельности студентов, выстраивании эффективных отношений на всех уровнях взаимодействия, влияет на успешную адаптацию и формирует нравственное поведение обучающихся. Поскольку, «Люди, обладающие высоким эмоциональным интеллектом, более искусны в общении с людьми. По отношению к другим они проявляют больше уважения, сочувствия и понимания» [4, с. 50]. Только комфортное конструктивное взаимоотношение современного преподавателя с окружающими и его ориентация на сотрудничество считается ключом к взаимному успеху в процессе профессиональной деятельности. «Нами поликультурное образовательное пространство в вузе создается с целью организации системы межкультурного образования студентов и их социальной адаптации. Прогнозируя *целесообразность организации поликультурного пространства в вузе* видится необходимым выделение следующих для него положений, как:

фактора межкультурной адаптации студентов в поликультурной образовательной среде;

средство образовательных, межкультурно-формирующих потребностей студентов;
механизм реализации культурно-нравственных императивов.

Данные основания отражают целевую, содержательно-структурную, межкультурную и др. характеристики поликультурного образовательного пространства вуза и раскрывают его прогностические функции [3, с. 283- 284].

В содержание понятия «профессиональная мобильность» современного преподавателя входит коммуникативная готовность современного преподавателя, которую мы считаем ценностной основой в его профессиональной деятельности, поскольку обуславливает его мобильность, конструктивность и результат речевого взаимодействия. В коммуникативной готовности педагога неразрывно связаны его эмоциональная сфера, интеллектуальная и речевая деятельность. *Коммуникативная готовность* преподавателя является средством эффективного выполнения учебно - воспитательных задач в поликультурном образовательном процессе, определяет эффективность межличностного и группового общения, конструктивность речевого взаимодействия в целом. В структуре коммуникативной готовности выделяем *невербальный коммуникативный компонент*, несущий свою интерпретацию (положительную, отрицательную, этнокультурную) к вербальному сообщению, необходимую для эффективной коммуникации в условиях субъект-субъектного (объект – субъектного) взаимодействия; выделяем *гендерный компонент*, поскольку в невербальном поведении женщин и мужчин наблюдаются определенные различия; в структуре коммуникативной готовности выделяется *эмоционально - этический компонент*, включающий кодекс и нормы профессиональной этики, систему норм нравственного поведения современного преподавателя, позволяющий ему проявлять эмоциональную гибкость. В образовательном процессе культура эмоционального поведения преподавателя регулирует субъект – субъектные взаимоотношения с обучающимися и другими субъектами профессионального взаимодействия. Поскольку его эмоциональное

состояние влияет на проявление своих способностей: содержательно, интересно и логично преподносить аудитории учебную информацию и методично развивать умственную деятельность студентов. В структуре коммуникативной готовности мы также выделяем *риторический компонент*, включающий в себя основы искусства красноречия - выразительного, правильного, интересного, убедительного речевого взаимодействия. Данный компонент раскрывается через гибкое взаимодействие философского, этического, логического, психологического, лингвистического, художественного и других аспектов языковой коммуникации. В структуре коммуникативной готовности мы считаем необходимым выделить *кодифицированный компонент*, содержащий нормы, существующие в литературном языке (нормативный аспект культуры речи), который является основой речевого эффективного взаимодействия в профессиональной деятельности педагога. Нами также выделяется и *логический компонент*, включающий основные логические законы (закон тождества, закон непротиворечия, закон исключенного третьего, закон достаточного основания) как фундамент правильного мышления, способствующие оптимальному построению воздействующей и убеждающей речи и эффективному воздействию на аудиторию, которые помогают преподавателю осуществлять правильные интеллектуальные операции в коммуникативном взаимодействии. Структура коммуникативной готовности современного мобильного преподавателя содержит *эстетический компонент*, содержанием которого являются наиболее часто используемые изобразительно – выразительные средства (олицетворение, метафора, эпитет, сравнение, гипербола, антитеза, подхват, градация, каламбур, риторический вопрос и др.) в воздействующей педагогической речи преподавателя.

В содержание понятия «*профессиональная мобильность*» преподавателя мы включаем и его *инновационную готовность*, то есть готовность к введению инноваций в педагогическую деятельность с целью обновления содержания профессионального образования, построения педагогической деятельности на основе внедрения новых технологий в процессы обучения и воспитания. *Инновационная готовность* преподавателя всегда направлена на повышение качества и эффективности образовательного процесса в поликультурном пространстве, развитие мыслительной деятельности и личностных качеств обучающихся. В структуре инновационной готовности выделяем *инновационно-технологический компонент* (технология обучения, технологический процесс, этапы технологического процесса и т.д.), включает использование различных инновационных технологий, внедрение которых необходимо в поликультурном образовательном процессе вуза, ориентированных на активное использование активных методов обучения и воспитания, стимулирующих познавательную и интеллектуальную деятельность студентов; *проектно-исследовательский компонент* (конструирование, моделирование, проектирование) включает структурообразующий процесс, связанный как с проектированием развивающей образовательной поликультурной среды (информативность, эстетизация, поликультурность, экологизация (социальное окружение и взаимодействие, валеологизация и т.д.), технологизация, инновационность и т.д. образовательной среды), так и с организацией проектно - исследовательской деятельности обучающихся, направленной на развитие познавательной творческой деятельности студентов, которая характеризуется целенаправленностью, мотивированностью, предметностью, активностью и т.д., а главное, результатом исследовательской деятельности.

Рассматривая профессиональную мобильность как действенный инструмент педагогической деятельности в поликультурном образовательном пространстве и личностное качество преподавателя, мы даем следующую характеристику личности, включающую в себя совокупность значимых личностных качеств, педагогических способностей, умений, которые характеризуют его профессиональную компетентность, педагогическую эрудицию, способности, мастерство, профессионализм, мировоззрение и профессиональное развитие в целом (многомерность) и т.д. Содержанием понятия

«педагогические способности» являются индивидуально – психологические особенности личности преподавателя, которые обеспечивают получение значимых результатов в профессиональной деятельности. А совокупность педагогических способностей (коммуникативные, дидактические, организаторские, проективные, гностические, перцептивные, экспрессивные и др.) преподавателя определяют его профессиональную мобильность. Подчеркнем, что важным условием педагогического мастерства преподавателя и его мобильности является его педагогическая эрудиция. Г.С. Сковорода говорил о том, если хочешь учить других, то долго учи сам. Понятие «педагогическая эрудиция» в нашей работе характеризуется как многомерное понятие. Своей эрудиции преподаватель достигает через непрерывное образование и самообразование, а источником самообразования преподавателя являются: курсы повышения квалификации, индивидуальная интеллект – программа, лектории, научные и методические книги и т.д. К.Д. Ушинский писал, что учителем остается учителем до тех пор, пока он учится сам.

Личностно – творческий механизм преподавателя, его социокультурная, общепедагогическая основа являются стимулирующим фактором его педагогической деятельности и формирования его профессиональной мобильности. Высокий уровень профессионального образования, общая культура и эрудиция преподавателя, его опыт и творческое отношение к собственному опыту, изучение и анализ опыта других определяет его компетентность и формирует профессиональную мобильность. В самообразовании современного преподавателя системно –деятельностный подход является научно-методологической основой, способствует формированию мобильности современного преподавателя, его профессиональной компетентности.

Профессионально мобильный преподаватель – это педагог с высоким уровнем профессионально – педагогической готовности, в педагогической деятельности ориентирован на включение обучающихся в познавательный образовательный процесс, использует технологию активного обучения, которая помогает решать совокупность задач формирования навыков продуктивного общения, развивает умения, которые помогают аргументировать свою точку зрения и партнеров по взаимодействию (стимулирующие методы, деловая игра, мозговой штурм, методы групповой дискуссии, метод эвристических вопросов, игровое проектирование и др.), при котором наблюдается активное включение и погружение обучающихся в учебную деятельность. А. Дистервег писал «Заставьте ученика работать, работать самостоятельно, приучите его к тому, чтобы для него было невыносимо иначе, как собственными силами, что –либо усвоить...» именно, такая направленность деятельности студентов, позволит им более осмысленно расширять индивидуальные интеллектуальные ресурсы.

Обсуждение. Для изучения и рассмотрения обозначенной проблемы, а затем поиск вариантов ее решения, мы обращаемся к исследованиям, в которых рассматривается данная направленность проблемы, например, в исследовании Ю.И.Калиновского педагогическая мобильность рассматривается как «способность личности: педагога, андрагога, менеджера менеджера образования – организовать содеятельность с другими субъектами образовательно –воспитательного процесса: учащимися, их родителями, администрацией, партнерами, представителями социума в соответствии с целями и задачами современной концепции образования, ценностями мировой, отечественной, региональной и национальных культур» [5]. Л.В. Ведерникова в своем труде указывает, что мобильность педагога дает ему возможность самореализоваться, эффективно осуществлять достижение профессиональных целей, проявлять способность к более гибкому репродуцированию профессиональных знаний, умений, навыков, исходя из педагогической целесообразности и способностей педагога, оптимально конструировать направленность педагогической деятельности, свои возможности в зависимости от спектра профессиональных функций, а также условий педагогической деятельности. Автор, профессиональную мобильность, считает одним из высших профессиональных

ориентиров в самореализации педагога [6]. Мы разделяем позицию автора о мобильности педагога и ее сущностные характеристики.

В диссертационной работе Л.А.Амировой характеризуется понимание сущности природы понятия «профессиональная мобильность» педагога, подчеркивает, что при раскрытии сущности данного понятия, необходимо учитывать как социальный фактор, так и биологический фактор, которые определяют развитие мобильности, а также специфику полифункциональной деятельности педагога. Нам близка позиция автора, Л.А. Амировой, в том, что профессиональную мобильность педагога автор рассматривает как ценностно - смысловой конструкт личности, как всеохватывающую психическую данность, которая позволяет объединить в единое целое: знания, умения, опыт, личностные качества и способности педагога. [7].

Мотивационная внутренняя среда (мощный внутренний ресурс) преподавателя создает условия для развития своего потенциала, что важно и ценно для профессиональной деятельности. Именно, мотив является внутренним задающим средством побуждения преподавателя к профессиональному росту, саморазвитию, самосовершенствованию, инновационному познанию (*инновационная готовность*), что является необходимым при организации инновационной деятельности (*инновационная готовность*) преподавателя с обучающимися; к непрерывному самопознанию и самообразованию (*когнитивная готовность*) с целью формирования установки на самоактуализацию полученных психолого – педагогических знаний.

В процессе формирования профессиональной мобильности современного преподавателя мы считаем, что *мотивационный компонент* является существенно значимым. Поскольку *мотивационная готовность* преподавателя качественно влияет на формирование значимых личностных качеств (личностный компонент), на развитие его научно - познавательной сферы (когнитивный (познавательный) компонент) в целом, на закрепление, что сегодня существенно необходимо, в профессиональной деятельности нравственных постулатов, основ профессиональной этики (этический компонент) и формирование профессиональной мобильности в процессе системного профессионального образования (самообразования). «Качества личности, характеризующие профессионально-педагогическую направленность педагога, являются предпосылкой и концентрированным выражением его авторитетности». [8, с. 27].

Проблема подготовки профессионально мобильных педагогов находит отражение в научно – исследовательских работах. В работе М.А.Пазюковой рассматривается процесс развития социально–профессиональной мобильности студентов педагогического колледжа [9], а о развитии когнитивной мобильности у будущего учителя говорится в работе Т.Л.Аркеловой [10], системно-интегрированную организацию в процессе подготовки профессионально – мобильных педагогов мы наблюдаем у Б.М.Игошева [11], о профессиональной мобильности как о проблеме развивающего образования России находим в исследовании Л.В.Горюновой [12], в исследовании Ю.И.Биктуганова рассматривается процесс развития мобильности учителя средствами проектной деятельности в системе дополнительного образования [13]. В научной статье И.Е.Девятовой подчеркивается, что мобильность личности – это один из показателей профессиональной востребованности субъекта, одновременно ценностно - смысловой конструкт, тип реагирования личности на профессиональную ситуацию в новых условиях жизнедеятельности [14]. А мнение исследователей Н.Е.Скриповой и И.А.Степановой [15, 16]. сходятся в том, что профессиональная мобильность специалиста в области образования предопределяет успешность инновационных процессов в системе образования и достижения качества обучения и воспитания у подрастающего поколения.

Выводы. Говорить о высокой общественной значимости профессиональной деятельности преподавателя вуза просто недостаточно. Важно, в период профессионального становления будущего специалиста в поликультурном пространстве

вуза, найти и внедрить действенный инновационный механизм личностного развития обучающихся. Качественное профессиональное становление будущего специалиста определяется действиями профессионального мобильного преподавателя. Профессиональную мобильность преподавателя мы рассматриваем как непрерывный процесс, как важное личностное качество и характеризуем как сложное *многомерное* понятие, в содержание которого входят разные виды готовности преподавателя к профессиональной деятельности (многомерность). Мобильный преподаватель владеет методиками педагогического проектирования учебных занятий, стимулирует студентов к активной познавательной и исследовательской деятельности и выполняет при этом важные функции организации образовательного процесса: мобилизационную, ориентационную, развивающую, поликультурную, мотивационную и другие функции (многомерность).

В поликультурном образовательном пространстве вуза стратегическим вектором формирования профессиональной мобильности современного преподавателя являются его внутренние ресурсы (совокупность общепрофессиональных и специальных знаний - (многомерность)). Включая все вышеперечисленные виды готовности, можно констатировать, что, профессиональная мобильность современного преподавателя в поликультурном пространстве вуза является ядром в его профессиональной деятельности, индикатором высшего уровня его готовности к профессиональной, научно – исследовательской и других видов деятельности. Ценностно – профессиональная позиция современного преподавателя – это его профессиональная мобильность как действенный инструмент педагогической деятельности в поликультурном образовательном пространстве вуза.

Литература:

- [1] **Сластенин, В.А.** Целостный педагогический процесс профессиональной деятельности учителя/ Сластенин В.А. – М. : Прометей, 1997. – 230 с.
- [2] **Сластенин, В.А.** Формирование личности учителя советской школы в процессе его профессиональной подготовки: учебник / Сластенин В.А. – М. : Просвещение, 1976. – 160 с.
- [3] **Маркова, Н.Г.** Формирование культуры межнациональных отношений студентов в поликультурном образовательном пространстве вуза // дисс. ... докт. пед. наук / Н.Г. Маркова. – Казань, 2010. – 553 с
- [4] **Улла Дик** Эффективная коммуникация. Приемы и навыки/Пер. с нем. – Х.: Изд-во Гуманитарный Центр, 2007, - 188с.
- [5] **Калиновский, Ю.И.** Развитие социально – профессиональной мобильности андрагога в контексте социокультурной образовательной политики региона: дис. д-ра пед. наук:10.00.01 / Ю. И. Калиновский. – СПб., 2001. – 470 с.
- [6] **Ведерникова, Л.В.** Профессионально – педагогическая мобильность: теория и практика: монография / Л.В. Ведерникова, О.А Кипина. – Ишим: Изд – во Ишимского гос. педагогического ин – та им. П.П. Ершова, 2011. – 143 с.
- [7] **Амирова, Л.А.** Развитие профессиональной мобильности педагога в системе дополнительного образования: автореф. дис. ... д-ра пед. наук :13.00.08 / Амирова Л.А. – Уфа, 2009.-44с.
- [8] **Сластенин, В.А.** и др. Педагогика Учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений / В.А. Сластенин, И.Ф. Исаев, Е.Н. Шиянов; Под ред. В.А. Сластенина. – М.: Издательский центр "Академия", 2013. – 576 с.
- [9] **Пазюкова М.А.** Развитие социально–профессиональной мобильности студентов педагогического колледжа : автореф дис. ... канд. пед. наук : /М.А. Пазюкова. – Иркутск, 2003. – 21 с.
- [10] **Аркелова Т.Л.** Взаимное обучение как условие когнитивной мобильности у будущих учителей : автореф. дис. ... канд. пед. наук : / Т.Л. Аркелова. – Екатеринбург, 2006. – 21с.
- [11] **Игошев Б.М.** Системно – интегрированная организация подготовки профессионально мобильных педагогов.: автореф дис. ... д-ра пед. наук: Б.М. Игошев. – М., 2008. – 42 с.

[12] **Горюнова Л.В.** Профессиональная мобильность специалиста как проблема развивающего образования России : автореф. дис. ... д-ра пед. наук: Л.В. Горюнова. – Ростов н/Д., 2006 г. – 39 с.

[13] **Биктуганов Ю.И.** Развитие профессиональной мобильности учителя средствами проектной деятельности в системе дополнительного образования : автореф. дис. ... канд. пед. наук : / Ю.И. Биктуганов. – М., 2013. – 22с.

[14] **Девятова И.Е.** формирование профессиональной мобильности педагога технологиями контекстного обучения / И.Е. Девятова //Научное обеспечение системы повышения квалификации кадров. – 2018. - №4 (37). – С.50 – 51.

[15] **Скрипова Н.Е.** Организация рефлексивной образовательной среды в системе дополнительного образования / Н.Е. Скрипова – Вестник Южно – Уральского университета. Серия: Образование. Педагогические науки. – 2010. - № 23 (199). – С. 102- 105.

[16] **Степанова И.А.** Профессиональная мобильность учителя как научно – педагогический феномен / И.А. Степанова – Образование и наука. – 2009. - №5 (62). – С. 37 - 45.

Literatura:

[1] **Slastenin, V.A.** Celostnyj pedagogičeskij process professional'noj dejatel'nosti učitelja / Slastenin V.A. – М. : Prometej, 1997. – 230 s.

[2] **Slastenin, V.A.** Formirovanie lichnosti učitelja sovetskoj shkoly v processe ego professional'noj podgotovki: učebnik / Slastenin V.A. – М. : Prosveshhenie, 1976. – 160 s.

[3] **Markova, N.G.** Formirovanie kul'tury mezhnacional'nyh otnošenij studentov v polikul'turnom obrazovatel'nom prostranstve vuza // diss. ... dokt. ped. nauk / N.G. Markova. – Kazan', 2010. –553 s

[4] Ulla Dik Jefferktivnaja komunikacija. Priemy i navyki/Per. s nem. – H.: Izd-vo Gumanitarnyj Centr, 2007, - 188s.

[5] **Kalinovskij, Ju.I.** Razvitie social'no – professional'noj mobil'nosti andragoga v kontekste sociokul'turnoj obrazovatel'noj politiki regiona: dis. d-ra ped. nauk:10.00.01 / Ju. I. Kalinovskij. – SPb., 2001. – 470 s.

[6] **Vedernikova, L.V.** Professional'no – pedagogičeskaja mobil'nost': teorija i praktika: monografija / L.V. Vedernikova, O.A Kipina. – Ishim: Izd – vo Ishimskogo gos. pedagogičeskogo in – ta im. P.P. Ershova, 2011. – 143 s.

[7] **Amirova, L.A.** Razvitie professional'noj mobil'nosti pedagoga v sisteme dopolnitel'nogo obrazovanija: avtoref. dis. ...d-ra ped. nauk :13.00.08 / Amirova L.A. – Ufa, 2009.-44s.

[8] **Slastenin, V.A.** i dr. Pedagogika Učeb. posobie dlja stud. vyssh. ped. učeb. zavedenij / V.A. Slastenin, I.F. Isaev, E.N. Shijanov; Pod red. V.A. Slastenina. – М.: Izdatel'skij centr "Akademija", 2013. – 576 s.

[9] **Pazjukova M.A.** Razvitie social'no–professional'noj mobil'nosti studentov pedagogičeskogo kolledzha : avtoref dis. ... kand. ped. nauk : /M.A. Pazjukova. – Irkutsk, 2003. – 21 s.

[10] **Arkelova T.L.** Vzaimnoe obuchenie kak uslovie kognitivnoj mobil'nosti u budushhih učitelej : avtoref. dis. ... kand. ped. nauk : / T.L. Arkelova. – Ekaterinburg, 2006. – 21s.

[11] **Igoshev B.M.** Sistemno – integrirovannaja organizacija podgotovki professional'no mobil'nyh pedagogov.: avtoref dis. ... d-ra ped. nauk: B.M. Igoshev. – М., 2008. – 42 s.

[12] **Gorjunova L.V.** Professional'naja mobil'nost' specialista kak problema razvivajushhego obrazovanija Rossii : avtoref. dis. ... d-ra ped. nauk: L.V. Gorjunova. – Rostov n/D., 2006 g. – 39 s.

[13] **Biktuganov Ju.I.** Razvitie professional'noj mobil'nosti učitelja sredstvami proektnoj dejatel'nosti v sisteme dopolnitel'nogo obrazovanija : avtoref. dis. ... kand. ped. nauk : / Ju.I. Biktuganov. – М., 2013. – 22s.

[14] **Devjatova I.E.** formirovanie professional'noj mobil'nosti pedagoga tehnologijami kontekstnogo obuchenija / I.E. Devjatova //Nauchnoe obespechenie sistemy povyshenija kvalifikacii kadrov. – 2018. - №4 (37). – S.50 – 51.

[15] **Skripova N.E.** Organizacija refleksivnoj obrazovatel'noj sredy v sisteme dopolnitel'nogo obrazovanija / N.E Skripova – Vestnik Juzhno – Ural'skogo universiteta. Serija: Obrazovanie. Pedagogičeskie nauki. – 2010. - № 23 (199). – S. 102- 105.

[16] **Stepanova I.A.** Professional'naja mobil'nost' učitelja kak nauchno – pedagogičeskij fenomen / I.A. Stepanova – Obrazovanie i nauka. – 2009. - №5 (62). – S. 37 - 45.

ҚАЗІРГІ ЗАМАНҒЫ ОҚЫТУШЫНЫҢ КӘСІБИ ҰТҚЫРЛЫҒЫ – КӨПМӘДЕНИЕТТІ БІЛІМ БЕРУ КЕҢІСТІГІНДЕ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ҚЫЗМЕТТІҢ ПӘРМЕНДІ ҚҰРАЛЫНЫҢ БІРІ

Маркова Н.Г., педагогика ғылымдарының докторы, профессор

*Набережночелны мемлекеттік педагогикалық университеті
Набережные Челны қ., Ресей, Татарстан*

Андатпа. Бұл мақалада автор жоғары оқу орнының көпмәдениетті білім кеңістігіндегі қазіргі заманғы оқытушының кәсіби ұтқырлығын қарастырады және көп өлшемді ұғым ретінде, жеке тұлғаның маңызды тұлғалық сапасы ретінде, оқытушының кәсіби қызметтегі оңтайлы құралы ретінде сипатталады. Мақалада оқытушының дайындық түрлері және оқытушының кәсіби ұтқырлығының маңызды құрамдас бөліктері болып табылатын олардың мазмұндық компоненттері қаралды. Оқытушы жобалаған жеке интеллект - бағдарлама негізінде ЖОО-ның көпмәдени білім беру кеңістігінде қазіргі заманғы оқытушының кәсіби ұтқырлығын қалыптастыру үдерісі өзектендірілуде. Интеллект - бағдарламаны меңгеру нәтижесі педагогикалық қызметтің пәрменді құралы ретінде заманауи оқытушының кәсіби ұтқырлығының қалыптасуы болып табылады. Педагогикалық мамандықтың басқа мамандықтардан айырмашылығы - бұл «адамның адаммен» іс-қимыл жүйесіндегі өзара әрекеттесуі. Дәл осы ұтқыр педагогтың дайындығы көпмәдениетті білім беру кеңістігіндегі оқу-тәрбие үдерісінде білім алушылардың дамуын сапалы басқара алады, оларды зияткерлік тұрғыдан дамытады, сындарлы мәдениетаралық өзара іс-қимылға дайындайды, сұлулықты көріп, оны бағалай алады, білім алушылардың рухани әлемін қалыптастыра алады. Түрлі қиындықтағы міндеттерді және туындаған өмірлік мәселелерді шешуге үйрете алады. Ұтқыр оқытушы білім алушыларға өз әлеуетін дамытуға және өздігінен білім алумен жүйелі түрде айналысуға мүмкіндік беретін педагогикалық жағдайларды жобалауға кәсіби дайын.

Тірек сөздер. ұтқырлық, кәсіби ұтқырлық, дайындық, жеке интеллект-бағдарлама, педагогикалық қызмет, білім алушылар және т. б.

PROFESSIONAL MOBILITY OF A MODERN TEACHER IS AN EFFECTIVE TOOL OF PEDAGOGICAL ACTIVITY IN A MULTICULTURAL EDUCATIONAL SPACE

Markova N.G., doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor

*FGBOY WO Naberezhnye Chelny State Pedagogical University,
Naberezhnye Chelny city, Russia, Tatarstan*

Annotation. In this article, the author examines the professional mobility of a modern teacher in the multicultural educational space of a university and is characterized as a multidimensional concept, as a significant personal quality of a person, as an optimal tool of a teacher in professional activity. The article considers the types of teacher readiness and their content components, which are important components of professional mobility of a teacher. The process of formation of professional mobility of a modern teacher in the multicultural educational space of the university is actualized on the basis of an individual intelligence program designed by the teacher. The result of mastering the intelligence program is the formation of professional mobility of a modern teacher as an effective tool of pedagogical activity. The peculiarity of the teaching profession is an important difference from other professions – this is the interaction in the "person-person" system. It is the readiness of a mobile teacher that will be able to qualitatively manage the development of students in the educational process in a multicultural educational space, develop them intellectually, prepare them for constructive intercultural interactions, see the beautiful and cherish it, form the spiritual world of students, teach them to solve problems of varying complexity and emerging life problems. A mobile teacher is professionally ready to design pedagogical conditions that allow students to develop their potential and systematically engage in self-education.

Keywords. mobility, professional mobility, readiness, individual intelligence program, pedagogical activity, students, etc.

Қолжазбаларды рәсімдеу жөнінде авторларға арналған нұсқаулық

«Қорқыт Ата атындағы Қызылорда университетінің Хабаршысы». Педагогика және психология сериясына» мақала жариялау үшін дайын ғылыми жұмысты автор(лар) vestnik.korkyt.kz сайтындағы Онлайн мақала жіберу жүйесі арқылы, арнайы нұсқаулықты пайдаланып жіберуге болады. Мақала Windows 10 оперативті жүйесіндегі Word форматында Times New Roman шрифтінде жазылуы қажет (Осы талапта жазылмаған мақала автоматты түрде қабылданбайды). Жарияланым тілдері – қазақша, орысша, ағылшынша.

Мақала құрылымы мен безендірілуі:

1. Мақала көлемі 5-10 бет аралығында болуы тиіс.
  - Мақаланы құру схемасы (беті – А4, кітаптық бағдар, туралау – ені бойынша. Сол жақ, үстіңгі және төменгі жақтарындағы ашық жиектері – 2,5 см, оң жағында – 2,0 см. Шрифт: тип Times New Roman, өлшемі – 12) (Windows 10 оперативті жүйесіндегі Word форматында);
  - XFTAP индексі – бірінші қатар жоғарыда, сол жақта (<http://grnti.ru>); оң жақта – журналдың doi индексі (префикс және суффикс) – редакцияда беріледі;
  - мақала атауы – ортасына қалың он екінші қаріппен;
  - автор(лардың)дың аты-жөндерінің бірінші қарпі мен тегі – ортаға 11-қаріп, (авторлар саны 5 адамнан артық болмауы тиіс);
  - ұйым, қала, елдің толық атауы – ортаға, курсив – 11-қаріп;
  - **Андатпа.** Түп нұсқа тілінде (**150-200 сөз**; мақала құрылымын сақтай отырып), өлшемі (кегль) – 11-қаріп;
  - **Тірек сөздер** – қазақ, орыс, ағылшын тілдерінде (3-5 сөз/сөз тіркестері), өлшемі - (кегль) 11-қаріп;
  - Негізгі мәтін (аралық интервал - 1, «азат жол» - 1,25 см, 12-қаріп) құрылымы төмендегідей болады:

2. **Кіріспе:** тақырыптың таңдалуын негіздеу; таңдалған тақырыптың, мәселенің өзектілігі, объектісі, пәні, мақсаты, міндеті, әдісі, тәсілі, тұжырымы және мағынасын анықтау

3. **Зерттеу материалдары мен әдістері:** материалдар мен жұмыс барысы сипаттамасынан, сондай-ақ пайдаланылған әдістердің толық сипаттамасынан тұруы тиіс.

4. Кестелер, суреттер айтылғаннан кейін орналастырылуы керек. Әр иллюстрациямен жазу (өлшемі (кегль) – 11) болуы керек. Суреттер анық, таза, сканерленбеген болуы керек.

Мақала мәтінде сілтемелер бар формулалар ғана нөмірленеді. Мәтінде сілтемелер тік жақшада көрсетіледі. Сілтемелер мәтінде қатаң түрде нөмірленуі керек.

5. **Нәтижелер/талқылау:** зерттеу нәтижелерін талдау және талқылау келтіріледі.

6. **Қорытынды/қорытындылар:** осы кезеңдегі жұмысты қорытындылау; автор айтқан ұсынылған тұжырымның ақиқатын растау. Жұмысты қаржылық қолдау туралы ақпарат Қорытындыдан кейін түседі. Әдебиеттер тізімі (өлшемі (кегль) – 11, пайдаланылған әдебиеттер саны – 15-тен кем болмауы қажет). Әдебиеттер тізімінде кириллицада ұсынылған жұмыстар болған жағдайда әдебиеттер тізімін екі нұсқада ұсыну қажет: біріншісі – түпнұсқада, екіншісі – романизацияланған алфавитпен (транслитерация). Мақаладағы дәйексөз тізімінде тек рецензияланған әдебиет көздері, DOI индексі бар әдебиеттер болуы тиіс. Романизацияланған әдебиеттер тізімі <http://www.translit.ru> сайты арқылы рәсімделуі керек.

7. Авторлар туралы мәліметтер: (автордың(лардың) аты-жөні, ұйымның толық атауы, қаласы, елі, байланыс деректері: телефоны, эл.пошта, орсид номері) 3 тілде.

8. Келген мақала талапқа сай рәсімделген жағдайда ғана Антиплагиат бағдарламасынан өткізіледі. Түпнұсқалығы 80 % - дан жоғары көрсеткіште болған мақала Редакцияның қарауына жіберіледі. Ал 80% - дан төмен болған мақала автордың толықтыруына жіберіледі. Ал, екінші рет өткізілген жағдайда тиісті көрсеткіш болмаса жарияланымға қабылданбайды. Рецензенттердің оң пікірінен соң мақала журналға қабылданып, авторға төлем жасау жөнінде хабарлама жіберіледі. Автор төлемақының түбіртегін редакцияның электронды почтасына жіберуге міндетті (Pedagogy_Journal@korkyt.kz).

Руководство для авторов по оформлению рукописей

Готовая научная работа для публикации в журнале «Вестник Кызылординского университета имени Коркыт Ата. Серия Педагогика и психология» может быть подана автором (авторами) через систему онлайн подачи статей на сайте vestnik.korkyt.kz, используя специальные инструкции. Статья должна быть написана в формате Word в Windows 10 шрифтом Times New Roman (статья, не написанная в соответствии с этим требованием, не будет принята автоматически). Язык публикаций казахский, русский, английский.

Структура и оформление статьи:

- 1) Объем статьи в пределах от 5 до 10 страниц.
  - Схема построения статьи (страница – А 4, книжная ориентация, поля с левой, верхней и нижней сторон – 2,5 см, с парвой – 2,0 мм. Шрифт: тип – Times New Roman, размер (кегель) – 12) (В формате Word в операционной системе Windows 10):
    - индекс МРНТИ - первая строка сверху слева (<http://grnti.ru>); индекс DOI (предоставляется редакцией журнала);
    - название статьи – прописными буквами по центру полужирным шрифтом, размер – 12;
    - инициалы и фамилию автора(ов) – по центру полужирным шрифтом, размер (кегель) – 11 (адрес эл.почты авторов, номер орсид, количество авторов не должно превышать 5 человек);
    - полное наименование организации, город, страна – по центру, курсив, размер - 11.
    - **Аннотация** на языке оригинала (**150-200** слов; сохраняя структуру статьи) размер - 11.
    - **Ключевые слова** (на казахском, русском, английском от 5 до 8 слов/словосочетаний) размер (кегель) - 11.
    - Основной текст (12 шрифт, межстрочный интервал - 1, отступ «красной строки» - 1,25 см), структура:
- 2) **Введение:** обоснование выбора темы; актуальность темы или проблемы, определение объекта, предмета, целей, задач, методов, подходов, гипотезы и значения работы.
- 3) **Материалы и методы исследования:** должны состоять из описания материалов и хода работы, а также полного описания использованных методов.
- 4) В статье нумеруются только те формулы, на которые есть ссылки в тексте. В ссылках в тексте указывается в квадратных скобках.
- 5) **результаты/обсуждение:** приводится анализ и обсуждение полученных результатов исследования.
- 6) **заключение/выводы:** обобщение и подведение итогов работы на данном этапе; подтверждение истинности выдвигаемого утверждения, высказанного автором.
  - Список литературы (размер (кегель) – 11, количество используемой литературы не менее 15). При наличии в списке литературы работ, представленных на кириллице, список литературы должен быть представлен в двух вариантах: первый - в оригинале, второй - в латинизированном алфавите (транслитерация). Список ссылок в статье должен содержать только рецензируемые литературные источники, литературу с индексом DOI. Список латинизированной литературы должен быть подготовлен через сайт <http://www.translit.ru>.
- 7) Сведения об авторах: (должны содержать ФИО автора (ов), полное наименование организации, город, страна, контактные данные: телефон, эл.почта, номер орсид) на 3-х языках.
- 8) Статья должна обладать не менее 80% уникальности текста для публикаций. В случае если оригинальность статьи ниже 80%, работа будет возвращена автору для исправления и корректировки. После вторичной проверки статья набирает необходимого показателя в антиплагиат, направляется на рассмотрение редакционной коллегии. Статья, не отвечающая соответствующим требованиям, оригинальность которой, проверена дважды, к публикации не принимается. После положительного отзыва рецензентов, статья принимается для публикации в журнал и автору направляется уведомление об оплате. Автор обязан отправить квитанцию об оплате на электронную почту редакции (Pedagogy_Journal@korkyt.kz).

Manual for authors of manuscripts

Ready scientific work for publication in the journal «Bulletin of the Korkyt Ata Kyzylorda University. Series Pedagogy and Psychology» can be submitted by the author (authors) through the system of online submission of articles on the site vestnik.korkyt.kz, using special instructions. The article should be written in Word format in Windows 10 in Times New Roman font (an article not written in accordance with this requirement will not be accepted automatically). Language of publications Kazakh, Russian, English.

Structure and design of the article:

- 1) The size of the article ranges from 5 to 10 pages.
  - description of the scheme of the article (page - A 4, book orientation, indents are calculated with respect to the left top and bottom sides page margins-2.5 m, with right - 2.0 m, Standard font : type - Times New Roman, size (font) - 12) (Word format on Windows 10 operating system):
    - the ISTIR index is the first line at the top left (<http://grnti.ru>).
    - DOI index (provided by the editorial office);
    - title of article – with capital letters, alignment on the center in bold, size (font) 12.
    - initials and last name of author(s) - alignment on the center in bold, size (font) – 11, (e-mail address of the authors, orsid number, the number of authors should not exceed 5 people);
    - the full name of the organization, city, country, alignment on the center, italic, size (font) - 11.
    - **Annotation** in the original language (150-200 words; retaining the structure of the article) size (font) - 11.
    - **Keywords** (in Kazakh, Russian, English from 5 to 8 words/phrases) size (font) - 11.
    - **Main text** (12 font, line spacing - 1, indentation of red line#- 1.25 cm)
    - Structure:
  - 2) **Introduction:** rationale for the selection of the topic; relevance of the topic or problem; definition of the object, subject, objectives, tasks, methods, approaches, hypotheses and meanings of the work.
  - 3) **Research materials and methods:** should consist of a description of the materials and the progress of work, as well as a full description of the methods used.
  - 4) In the article, only those formulas that are referenced in the text are numbered. References in the text are indicated in square brackets.
  - 5) **Results/discussion:** an analysis and discussion of the results of the study is given.
  - 6) **Conclusion/conclusions:** summarizing and summarizing the work at this stage; confirmation of the truth of the assertion put forward by the author.
- List of references (size (point size) - 11, the number of used literature is at least 15). If there are works presented in Cyrillic in the list of references, the list of references should be presented in two versions: the first - in the original, the second - in the Latinized alphabet (transliteration). The list of references in the article should contain only peer-reviewed literary sources, literature with a DOI index. The list of romanized literature should be prepared through the site <http://www.translit.ru>.
- 7) Information about the authors: (should contain the full name of the author (s), full name of the organization, city, country, contact details: telephone, e-mail, orsid number) in 3 languages.
- 8) The article must have at least 80% uniqueness of the text for publication. If the originality of the article is below 80%, the work will be returned to the author for correction and correction. After a secondary check, the article gains the required indicator in anti-plagiarism, and is sent for consideration by the editorial board. An article that does not meet the relevant requirements, the originality of which is double-checked, is not accepted for publication. After a positive feedback from the reviewers, the article is accepted for publication in the journal and the author is sent a notification of payment. The author is obliged to send a payment receipt to the editorial office by e-mail (Pedagogy and Psychology Series).

МАЗМҰНЫ

КӘСПТІК БІЛІМ БЕРУДЕ ОҚУШЫЛАРДЫ ҒЫЛЫМИ-ЗЕРТТЕУ ЖҰМЫСТАРЫНА ДАЙЫНДАУ Болатбекова Ш.И., Шильдебаева Л.К., Смаилова Ж.Ж.	9
БОЛАШАҚ ПЕДАГОГ-ПСИХОЛОГТАРДЫҢ КӘСІБИ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ-ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ШАРТТАРЫ Айтжанова Р.М., Елікбаев Ә.Б.	17
БОЛАШАҚ МҰҒАЛІМНІҢ ӘЛЕУМЕТТІК ИНТЕЛЛЕКТИСІНІҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ Сембиева Г.М	26
СТУДЕНТТЕРДІҢ КӘСІБИ-ТҰЛҒАЛЫҚ ҚАЛЫПТАСУЫНА ӘСЕР ЕТУШІ ФАКТОРЛАР Аубакирова Ж.К., Тулеуова К.С	33
БОЛАШАҚТЫҢ БІЛІМ БЕРУ КЕҢІСТІГІНДЕГІ ЦИФРЛЫ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАР АРҚЫЛЫ СТУДЕНТТЕРДІҢ ТҰЛҒАСЫН ӨЗІН-ӨЗІ ӨЗЕКТЕНДІРУ Шарафиева Л.М.	41
МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ БІЛІМ БЕРУ ҰЙЫМДАРЫНДА БАСТАУЫШ ПЕДАГОГТАРМЕН ЖҰМЫСТАҒЫ МЕНТОРИНГ Гарифуллина А.М.	50
ҚАЗІРГІ ЗАМАНҒЫ ОҚЫТУШЫНЫҢ КӘСІБИ ҰТҚЫРЛЫҒЫ – КӨПМӘДЕНИЕТТІ БІЛІМ БЕРУ КЕҢІСТІГІНДЕ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ҚЫЗМЕТТІҢ ПӘРМЕНДІ ҚҰРАЛЫНЫҢ БІРІ Маркова Н.Г.	57

СОДЕРЖАНИЕ

ПОДГОТОВКА СТУДЕНТОВ К НАУЧНО-ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКОЙ РАБОТЕ В ПРОФЕССИОНАЛЬНОМ ОБРАЗОВАНИИ Болатбекова Ш.И., Шильдебаева Л.К., Смаилова Ж.Ж	9
ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ ФОРМИРОВАНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩИХ ПЕДАГОГОВ-ПСИХОЛОГОВ Айтжанова Р.М., Еликбаев А.Б	17
ОСОБЕННОСТИ СОЦИАЛЬНОГО ИНТЕЛЛЕКТА БУДУЩЕГО УЧИТЕЛЯ Сембиева Г.М.	26
ВЛИЯЮЩИЕ ФАКТОРЫ НА ПРОФЕССИОНАЛЬНО-ЛИЧНОСТНОЕ СТАНОВЛЕНИЕ СТУДЕНТОВ Аубакирова Ж.К., Тулеуова К.С.	33
САМОАКТУАЛИЗАЦИЯ ЛИЧНОСТИ ОБУЧАЮЩИХСЯ ЧЕРЕЗ ЦИФРОВЫЕ ИННОВАЦИОННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОМ ПРОСТРАНСТВЕ БУДУЩЕГО Шарафиева Л.М.	41
МЕНТОРИНГ В РАБОТЕ С НАЧИНАЮЩИМИ ПЕДАГОГАМИ В ДОШКОЛЬНЫХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ОРГАНИЗАЦИЯХ Гарифуллина А.М.	50
ПРОФЕССИОНАЛЬНАЯ МОБИЛЬНОСТЬ СОВРЕМЕННОГО ПРЕПОДАВАТЕЛЯ ЕСТЬ ДЕЙСТВЕННЫЙ ИНСТРУМЕНТ ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В ПОЛИКУЛЬТУРНОМ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОМ ПРОСТРАНСТВЕ Маркова Н.Г.	57

CONTENT

PREPARING STUDENTS FOR RESEARCH WORK IN PROFESSIONAL EDUCATION Bolatbekova Sh.I., Shildebaeva L. K., Smailova, Zh. Zh.	9
PSYChO-PEDAGOGICAL CONDITIONS OF FORMING PROFESSIONAL COMPETENCE OF FUTURE TEACHERS-PSYChOLOGISTS Aitzhanova R.M., Yelikbayev A.B.	17
PECULIARITIES OF SOCIAL INTELLIGENCE OF A FUTURE TEACHER Sembieva G.M	26
INFLUENCING FACTORS ON THE PROFESSIONAL AND PERSONAL DEVELOPMENT OF STUDENTS Aubakirova Zh.K., Tuleuoba K.S	33
SELF-ACTUALIZATION OF THE PERSONALITY OF STUDENTS THROUGH DIGITAL INNOVATIVE TECHNOLOGIES IN THE EDUCATIONAL SPACE OF THE FUTURE Sharafieva L.M.	41
MENTORING IN WORK WITH BEGINNING TEACHERS IN PRESCHOOL EDUCATIONAL ORGANIZATIONS Garifullina A.M.	50
PROFESSIONAL MOBILITY OF A MODERN TEACHER IS AN EFFECTIVE TOOL OF PEDAGOGICAL ACTIVITY IN A MULTICULTURAL EDUCATIONAL SPACE Markova N.G.	57

ҚОРҚЫТ АТА
АТЫНДАҒЫ ҚЫЗЫЛОРДА
УНИВЕРСИТЕТІНІҢ
ХАБАРШЫСЫ.
ПЕДАГОГИКА ЖӘНЕ
ПСИХОЛОГИЯ СЕРИЯСЫ

«ВЕСТНИК
КЫЗЫЛОРДИНСКОГО
УНИВЕРСИТЕТА ИМЕНИ
КОРКЫТ АТА. СЕРИЯ
ПЕДАГОГИКА И
ПСИХОЛОГИЯ

BULLETIN OF THE
KORKYT ATA
KYZYLORDA
UNIVERSITY.
PEDAGOGY AND
PSYCHOLOGY SERIES

Редакция мекенжайы:
120014, Қызылорда қаласы,
Әйтеке би көшесі, 29 «А», Қорқыт
Ата атындағы Қызылорда
университеті
Телефон: (7242) 27-60-27
Факс: 26-27-14, E-mail:
Pedagogy_Journal@korkyt.kz

Адрес редакции:
120014, город Кызылорда, ул.
Айтеке би, 29 «А»,
Кызылординский уни-
верситет им. Коркыт Ата
Телефон: (7242) 27-60-27
Факс: 26-27-14, E-mail:
Pedagogy_Journal@korkyt.kz

Address of edition:
120014, Kyzylorda city,
29 «A» Aiteke bie str.,
Korkyt Ata Kyzylorda
University
Tel: (7242) 27-60-27
Fax: 26-27-14, E-mail:
Pedagogy_Journal@korkyt.kz

2023 жылдан бастап шығады
Издается с 2023 года
Published since 2023

Жылына төрт рет шығады
Издается четыре раза в год
Published four times a year

Құрылтайшысы: «Қорқыт Ата атындағы Қызылорда университеті» КеАҚ
Учредитель: НАО «Кызылординский университет им. Коркыт Ата»
Founder: «Korkyt Ata Kyzylorda University» NJSC

Қазақстан Республикасының Ақпарат және қоғамдық даму министрлігі
берген бұқаралық ақпарат құралын есепке алу куәлігі
№ KZ37VPY00067263 31 наурыз, 2023 ж

Свидетельство о регистрации средства массовой информации, выданное Министерством
информации и общественного развития Республики Казахстан
№ KZ37VPY00067263 31 марта, 2023 ж

Техникалық редакторы: Садуова Р.
Компьютерде беттеген: Махашов А.

Теруге 09.06.2023 ж. жіберілді. Басуға 15.06.2023 ж. қол қойылды.
Форматы 60 × 841/8. Көлемі 4,6 шартты баспа табақ. Индекс 76218.
Таралымы 300 дана. Тапсырыс 0150. Бағасы келісім бойынша.

Сдано в набор 09.06.2023 г. Подписано в печать 15.06.2023 г.
Формат 60 × 841/8. Объем 4,6 усл. печ. л. Индекс 76218.
Тираж 300 экз. Заказ 0150. Цена договорная.

Жарияланған мақала авторларының пікірі редакция көзқарасын білдірмейді. Мақала мазмұнына автор жауап береді. Қолжазбалар өңделеді және авторға қайтарылмайды. Журналда жарияланған материалдарды сілтемесіз көшіріп басуға болмайды.

Опубликованные статьи не отражают точку зрения редакции. Автор несет ответственность за содержание статьи. Рукописи редактируются и авторам не возвращаются. Материалы, опубликованные в журнале не могут быть воспроизведены без ссылки.

The published articles do not reflect the editorial opinion. The author is responsible for the content of the article. Manuscripts are edited and are not returned the authors. Materials published in the journal can not be republished without reference.

Университет баспасы, 010012, Қызылорда қаласы, Әйтеке би көшесі, 29А.